

การศึกษาเทคนิค Foresight ในการกำหนดภาพอนาคต
ความมั่นคงของอาเซียน

โดย

พลอากาศตรี ภูมิใจ เลขสุนทรากกร
ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์
สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

นักศึกษาวិทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 61
ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช 2561-2562

หนังสือรับรอง

วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ได้อนุมัติให้เอกสารวิจัยส่วนบุคคล เรื่อง “การศึกษาเทคนิค Foresight ในการกำหนดภาพอนาคตความมั่นคงของอาเซียน” ลักษณะวิชา ยุทธศาสตร์ ของ พลอากาศตรี ภูมิใจ เลขสุนทรารกร เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 61 ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช 2561-2662

พลโท

(ขจรฤทธิ์ นิลกำแหง)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

บทคัดย่อ

เรื่อง “การศึกษาเทคนิค Foresight ในการกำหนดภาพอนาคตความมั่นคงของอาเซียน”

ลักษณะวิชา ยุทธศาสตร์ (Strategy)

ผู้วิจัย พลอากาศตรี ภูมิใจ เลขสุนทรากกร **หลักสูตร** วปอ. **รุ่นที่** 61

การวิจัย เรื่อง “การศึกษาเทคนิค Foresight ในการกำหนดภาพอนาคตความมั่นคงของอาเซียน” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อตรวจสอบสภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงของประชาคมอาเซียน ศึกษาเทคนิค Foresight ในการกำหนดภาพอนาคต และกำหนดภาพอนาคต (Foresight) ด้านความมั่นคงของอาเซียนในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ใช้กระบวนการการมองภาพอนาคต (Foresight) ซึ่งเป็นเทคนิคหนึ่งของการวิจัยเชิงอนาคต (Futures Research) เป็นเครื่องมือในการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า การวิเคราะห์หาแนวโน้มของภาพอนาคต เรื่อง “การเตรียมความพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนสภาพภูมิอากาศในภูมิภาคอาเซียน” โดยอธิบายด้วยแกน 2 แกนที่จะส่งผลกระทบต่อสำคัญในการกำหนดภาพในอนาคตของอาเซียน ได้แก่ ความมุ่งมั่นทางการเมือง (รัฐบาล) (Political Will) และการมีส่วนร่วมของสังคม (Social Participation) ได้ภาพอนาคต 4 ภาพ โดยมีภาพที่เป็น Worst case scenario ของการวิจัยที่แสดง “ภาพอนาคตของอาเซียนในอีก 20 ปีข้างหน้า ซึ่งไม่มีมาตรฐานหรือมาตรการทางกฎหมายที่ภาครัฐและภาคองค์กรที่ไม่ใช่รัฐใช้ร่วมกัน ขาดเครือข่ายความร่วมมือในการแก้ปัญหาทั้งจากรัฐ และการเชื่อมโยงสู่ภาคประชาชน ตลอดจนขาดการฝึกปฏิบัติร่วมกัน” ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ SWOT และ TOWS Matrix ได้ข้อสรุปเรื่องที่ ASEAN ควรดำเนินการ ดังนี้ (1) การมีกระบวนการสรรหาผู้นำที่มีคุณภาพและมีวาระในการดำรงตำแหน่งที่เหมาะสมของผู้นำอาเซียน (การจัดองค์กรและโครงสร้างอาเซียน) (2) การสร้างกลไกความร่วมมือ/เปิดรับความช่วยเหลือจากประเทศคู่เจรจา และมิตรประเทศ (3) สร้างค่านิยมด้านความปลอดภัยและความตระหนักเรื่องภัยพิบัติร่วมกันของประชาชนอาเซียน และ (4) ส่งเสริมธรรมาภิบาลทั้งในภาครัฐและภาคประชาชน

เทคนิค Foresight ในการจัดทำภาพอนาคตด้านความมั่นคง มีวัตถุประสงค์เพื่อลดเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดในอนาคตให้เกิดขึ้นน้อยที่สุด ซึ่งในการจัดทำ Foresight จำเป็นที่จะต้องให้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านและฐานข้อมูลที่เป็นเสมือน Big data เพื่อใช้ในการตรวจสอบสภาพแวดล้อมทางยุทธศาสตร์ (Strategic Environmental Scanning) ผู้วิจัยในฐานะผู้อำนวยการศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ได้ผลักดันให้การใช้เทคนิค Foresight เป็น

๒

เครื่องมือในการจัดทำภาพอนาคตด้านความมั่นคงร่วมกันของอาเซียนได้รับการบรรจุลงในข้อเสนอแนะของการประชุม Track II Network of ASEAN Defence and Security Institutions (NADI) เป็นผลสำเร็จ ซึ่งข้อเสนอแนะจากการประชุมดังกล่าวจะถูกนำเสนอต่อที่ประชุมรัฐมนตรีกลาโหมอาเซียน (ASEAN Defence Ministers' Meeting: ADMM) ครั้งที่ 13 ซึ่งประเทศไทยเป็นเจ้าภาพต่อไป

Abstract

Title Study in Foresight technique to define scenarios of ASEAN security
Field Strategy
Name AVM POOMJAI LEKSUNTARAKORN **Course** NDC **Class** 61

The purpose of research on “Study in Foresight technique to define scenarios of ASEAN security” was to scan the security environment of ASEAN, Study Foresight technique to define scenarios, and Foresight ASEAN security in responding to climate change. This research is a qualitative research, which use one of futures research technique name is Foresight as a tool of research.

The research result was found that the analysis to define scenarios on “preparation in responding to climate change of ASEAN region” can be explained by the 2 axes which believed to be the two main dimensions that will have the greatest impact on the future of ASEAN, i.e., Political Will and Social Participation. Four scenarios were identified which there is a worst case scenario of this research which represent “Scenario for ASEAN in the next 20 years which do not have standard or legal basis of government or non-governmental organization for mutual implementation, Lack of cooperation network in problem solving both from government and people, in addition, Lack of practice together. From applying SWOT and TOWS Matrix analysis, the researcher found that ASEAN should: (1) has process for recruiting of quality leaders and has suitable term of office ASEAN chairman (ASEAN organization and structure) (2) set up cooperation mechanisms/ Open channel for assistance form dialogue partners and friendly countries (3) build safety values and mutual realize on disaster of ASEAN people and (4) support good governance of government and private sector.

Foresight technique in security scenarios has purpose to reduce surprise in the future as much as possible. In conducting Foresight need experts on specific fields and data base as big data for strategic environmental scanning. The researcher as Director, Strategic Studies Center, National Defence Studies Institute, has successfully pushed Foresight technique to be used as tool to scenarios for ASEAN

common security which become part of suggestion for the Track II Network of ASEAN Defence and Security Institutions (NADI) meeting. The suggestion will be proposed to the 13th ASEAN Defence Ministers' Meeting (ADMM) in Thailand.

คำนำ

เอกสารวิจัยเรื่อง “การศึกษาเทคนิค Foresight ในการกำหนดภาพอนาคตความมั่นคงของอาเซียน” เล่มนี้ จัดทำขึ้นเนื่องจากการจัดทำภาพอนาคตให้สามารถมองได้ระยะเวลานานถึง 20 ปีนั้น จำเป็นต้องมีการบูรณาการศาสตร์หลายแขนงเข้าด้วยกัน ไม่ใช่การใช้หลักวิชาการทางวิทยาศาสตร์หรือคณิตศาสตร์เพียงอย่างเดียวในการคำนวณแล้วกำหนดภาพอนาคตขึ้นมา แต่ยังจำเป็นต้องพิจารณาและให้ความสำคัญกับการใช้หลักวิชาด้านสังคมศาสตร์และความมั่นคงร่วมด้วย เพื่อให้ภาพอนาคตที่ออกมาสามารถบ่งบอกได้ถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับทุกมิติของสังคมตั้งแต่ระดับบุคคลกระทั่งถึงระดับภูมิภาค หรือระดับโลก ซึ่งภาพอนาคตที่ได้มานี้ก็จะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดทำยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาและรองรับสถานการณ์ในอนาคตต่อไป

การกำหนดภาพอนาคต ด้วยการใช้เทคนิค Foresight นี้ เมื่อนำมาใช้กับภาคความมั่นคงโดยเฉพาะของประเทศไทยจึงต้องมีการศึกษาทางเทคนิคและทดลองใช้จริง เพื่อให้เกิดทักษะและความชำนาญ การวิจัยเพื่อกำหนดภาพความมั่นคงของอาเซียนในอีก 20 ปีข้างหน้า ครั้งนี้จึงถือเป็นก้าวแรกและเป็นความท้าทายอย่างมากของอาเซียนที่จะร่วมกันกำหนดทิศทางนโยบายด้านความมั่นคงเพื่อรองรับต่อภาพที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า งานวิจัยเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสถาบันการศึกษาด้านความมั่นคงและหน่วยปฏิบัติของกองทัพไทยที่จะนำความรู้นี้ไปปรับใช้อย่างเหมาะสมกับภารกิจของตนเองต่อไป

พลอากาศตรี

(ภูมิใจ เลขสุนทรากร)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 61

ผู้วิจัย

กิตติกรรมประกาศ

การจัดทำเอกสารวิจัยส่วนบุคคลเรื่อง “การศึกษาเทคนิค Foresight ในการกำหนดภาพอนาคตความมั่นคงของอาเซียน” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 61 ประจำปีพุทธศักราช 2561-2562 ได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี อันเนื่องมาจากความกรุณาของ พลโท เทวัญ สมบุญโต ที่ปรึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร อาจารย์ที่ปรึกษาด้านวิชาการ และ พันเอก โสภณ ศิริงาม อาจารย์ผู้รับผิดชอบวิชายุทธศาสตร์ ที่ให้คำแนะนำ ตรวจสอบ และเสนอแนะแนวทางในการเขียนเอกสารวิจัย สำหรับข้อมูลและองค์ความรู้ในการจัดทำภาพอนาคต (foresight) ผู้วิจัยได้รับความกรุณาจาก พลเอก เจิดวุธ คราประยูร และคณาจารย์จากสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ ในการชี้แนะเทคนิคและเชื่อมโยงองค์ประกอบให้เกิดเป็นภาพอนาคตขึ้น

ตลอดจนขอขอบคุณนักศึกษาหลักสูตรนักรัฐศาสตร์ รุ่นที่ 12 และกำลังพลข้าราชการ ของศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ที่ให้ความร่วมมือในการทำ WORKSHOP และให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ยิ่งต่องานวิจัยในครั้งนี้

พลอากาศตรี

(ภูมิใจ เลขสุนทรากร)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 61

ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
Abstract	ข
คำนำ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญแผนภาพ	ซ
บทที่ 1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
ขอบเขตของงานวิจัย	5
วิธีดำเนินการวิจัย	6
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	7
คำจำกัดความ	7
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	
แนวความคิดเรื่องความมั่นคง	9
แนวความคิดเรื่องยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี	10
แนวคิดเกี่ยวกับอนาคตศึกษา	16
ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	21
กระบวนการจัดทำภาพอนาคต	22
กระบวนการวิเคราะห์ภาพอนาคต	26
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	29
กรอบแนวคิดของการวิจัย	30
สรุป	30
บทที่ 3 ตรวจสอบสถานะแวดล้อมด้านความมั่นคงของประชาคมอาเซียน	
การตรวจสอบสถานะแวดล้อมตามกรอบ STEEP-M	32
การจัดระดับประเด็นความมั่นคง	36

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 เทคนิค Foresight ในการกำหนดภาพอนาคต	
กรอบแนวคิดในการกำหนดภาพอนาคต (Foresight Framework)	49
กระบวนการจัดทำภาพอนาคต (Foresight)	49
ตัวอย่างการจัดทำภาพอนาคต เรื่อง “ภาพอนาคตเพื่อการจัดทำยุทธศาสตร์ (Foresight)”	56
การกำหนดภาพอนาคต (Foresight) ด้านความมั่นคงของอาเซียน ในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ	66
บทที่ 5 : บทสรุปและข้อเสนอแนะ	
สรุป	88
ข้อเสนอแนะ	95
บรรณานุกรม	98
ประวัติผู้วิจัย	100

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
5 - 1 แสดงการวิเคราะห์แรงผลักดัน (Driving Force) เพื่อจำแนก Impact-Uncertainty	67
5 - 2 Impact-Uncertainty Classification	69
5 - 3 แสดงการจัดทำ Scenario Planning	70
5 - 4 แสดงการทำ TOWS Matrix	75

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
1 - 1 ประเด็นท้าทายด้านความมั่นคงในอาเซียน	4
2 - 1 องค์ประกอบยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ระยะ 20 ปีข้างหน้า	11
2 - 2 กระบวนการสร้างภาพอนาคต	22
2 - 3 กรอบแนวคิดในการจัดทำภาพอนาคต (Foresight Framework)	23
2 - 4 การสร้างแกนความไม่แน่นอน และภาพอนาคต	25
2 - 5 กรอบการวิเคราะห์อนาคต	26
2 - 6 สถานการณ์ความสามัคคีปรองดองของประชาชนภายในประเทศ	29
2 - 7 กรอบแนวคิดการวิจัย	30
4 - 1 การเชื่อมโยงของกระบวนการจัดทำภาพอนาคต (Foresight) กับการจัดทำยุทธศาสตร์	48
4 - 2 กระบวนการจัดทำภาพอนาคต (Foresight)	50
4 - 3 ตารางวิเคราะห์ Driving forces (STEEP-M)	51
4 - 4 การวิเคราะห์ Critical Uncertainties	52
4 - 5 รูปแบบของ Scenario Planning	53
4 - 6 การสร้าง Inductive Scenario	53
4 - 7 การสร้าง Deductive Scenario	54
4 - 8 การจำแนกผลกระทบและความไม่แน่นอน (Impact-Uncertainty)	54
4 - 9 กระบวนการประเมินสถานะแวดล้อม ด้วย STEEP-M Framework และการวิเคราะห์หา Driving Forces	62
4 - 10 การสร้าง Building Blocks of Scenarios	63
4 - 11 การสร้าง Scenarios	63
4 - 12 ตัวอย่าง Scenario Stories	64
5 - 1 Scenario Stories เรื่อง “การเตรียมความพร้อมรับมือ กับการเปลี่ยนสภาพภูมิอากาศในภูมิภาคอาเซียน”	72

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทุกวันนี้การพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง ความมั่นคง และทางสังคม ไม่สามารถดำเนินการได้เพียงภายในประเทศ ด้วยการเปลี่ยนแปลงในบริบทของโลกทั้งในด้านสังคม เทคโนโลยีเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการเมืองในอนาคต การเปิดกว้างทางการติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูล ความร่วมมือระหว่างประเทศ และโอกาสที่มาพร้อมกับการแข่งขันที่รุนแรงและรวดเร็วตามสภาพการณ์โลกที่ออกไปได้ในทุก ๆ มุมของโลก ที่เกิดขึ้นนี้จึงการแข่งขันในปัจจุบันที่อยู่ในแบบ “VUCA World” คือ มีความผันผวน เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว คาดเดาไม่ได้ (Volatility) มีความไม่แน่นอน ตัดสินใจได้ยาก (Uncertainty) มีความซับซ้อน (Complexity) และมีความคลุมเครือ ไม่ชัดเจน (Ambiguity) เพื่อการเตรียมความพร้อมรับมือกับสถานการณ์ที่ไม่อาจคาดคิดได้ เราจึงต้องมองโลกอย่างรู้เท่าทันในแบบองค์รวม (Holistic View) เนื่องจากการมองโลกในแบบองค์รวมเป็นการให้ความสำคัญกับปัญหาในจุดเล็ก ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อและลุกลามไปสู่จุดต่าง ๆ ได้ เพราะโลกเรามีการเชื่อมโยงกัน (Connectivity) อย่างซับซ้อน การเปลี่ยนแปลงในมิติหนึ่งหรือประเทศหนึ่ง จึงส่งผลถึงมิติอื่น ๆ และประเทศอื่น ๆ ด้วย ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจน เช่น

“ภาวะเศรษฐกิจถดถอยอย่างรุนแรงของเวเนซุเอลาสืบเนื่องมาจากราคาน้ำมันดิบในตลาดโลกที่ตกต่ำ ส่งผลให้ต้องเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจ และปัญหาเงินเพื่อที่รุนแรงจนไม่สามารถควบคุมได้ ประเทศต้องประสบปัญหาขาดแคลนสินค้าอุปโภคบริโภคขั้นพื้นฐานที่จำเป็นตั้งแต่อาหาร ยารักษาโรค และเครื่องใช้ที่จำเป็น กระทั่งกลายเป็นการอพยพข้ามไปยังประเทศเพื่อนบ้าน คือ เปรู เอกวาดอร์ และโคลอมเบีย ซึ่งการโยกย้ายถิ่นฐานของประชากรครั้งนี้เป็นครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ภูมิภาคละตินอเมริกา”

จากกรณีของเวเนซุเอลา สะท้อนให้เห็นผลกระทบที่ตามกันมาเหมือนการล้มตัวโดมิโน เมื่อระบบเศรษฐกิจพัง รัฐบาลบริหารประเทศไม่ได้ ความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศกลายเป็นวิกฤติที่ลุกลามไปยังประเทศรอบข้าง และภูมิภาค นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่า รัฐบาลเวเนซุเอลาขาดการวางยุทธศาสตร์และการมองอนาคต (Foresight) เพื่อคาดการณ์ปัญหาที่ประเทศอาจจะต้องเผชิญในช่วง 5 ปี 10 ปี หรือ 20 ปีข้างหน้า จึงเป็นเหตุให้ประเทศเข้าสู่ภาวะ “รัฐล่มสลาย” (failed state) เพราะการมองอนาคต (Foresight) เป็นเทคนิคในการวางแผนระยะยาวที่สามารถนำมาใช้ในทุก ๆ ระดับตั้งแต่ระดับองค์กรจนถึงระดับประเทศ วิธีการนี้มีความแตกต่างจากวิธีการวางแผนแบบปกติที่ไม่เหมาะกับการนำมาวางแผนระยะยาว วิธีการหลักๆ ที่ประเทศต่าง ๆ ที่ให้ความสำคัญกับ

การนำวิธีการมองอนาคตมาใช้ในการวางนโยบายของประเทศนำมาใช้ได้แก่ การสำรวจแบบเดลไฟล์ (Delphi Survey) การกวาดสัญญาณแนวราบ (Horizon Scanning) การวิเคราะห์ผลกระทบของแนวโน้ม (Trend Impact Analysis) แล้วจึงนำข้อมูลที่ได้จากวิธีการเหล่านี้จะนำไปใช้ในการสร้างภาพอนาคต (Scenarios Building) เพื่อที่จะใช้ทำนายว่า อนาคตของประเทศจะเป็นอย่างไร โดยจะมีการสร้างภาพอนาคตที่ดีที่สุด (Best Case Scenario) เพื่อใช้ในการวางแผนให้เกิดภาพนั้นให้ได้ และสร้างภาพอนาคตที่เลวร้ายที่สุด (Worst Case Scenario) เพื่อใช้ในการวางแผนป้องกันไม่ให้เกิดภาพนั้น ในภูมิภาคอาเซียน ประเทศที่ใช้การมองอนาคต (Foresight) ช่วยในการวางแผนพัฒนาและบริหารประเทศ แล้วประสบผลสำเร็จอย่างมาก คือ ประเทศสิงคโปร์ โดยนำมาใช้ตั้งแต่ปี ค.ศ.1991 ซึ่งรัฐบาลสิงคโปร์ให้ความสำคัญอย่างมากต่อการใช้วิธีการมองอนาคตมาช่วยในการกำหนดนโยบายของประเทศ ด้วยเทคนิคการมองอนาคตที่ดี จะทำให้มองอนาคตได้แม่นยำมากขึ้น เมื่อมีความแม่นยำมาก ก็ทำให้วางแผนได้ถูกต้องมากขึ้นนั่นเอง การทำงานด้านการมองอนาคตของรัฐบาลสิงคโปร์จึงมีการพัฒนาการมาตามลำดับ มีการจัดโครงสร้างที่เป็นระบบ และมีความเป็นปัจจุบัน

สำหรับประเทศไทย ปัจจุบันยังไม่มี การนำ การมองอนาคต (Foresight) มาใช้ในการบริหารประเทศ มีเพียงการใช้กระบวนการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมทางยุทธศาสตร์ (Security Environmental Scanning) จากทุกพลังอำนาจของชาติ (National Power) มาเป็นเครื่องมือในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 2 - 20 ปี เพื่อเป็นกรอบในการพัฒนาให้ บรรลุวิสัยทัศน์ที่ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนร่วมมือกันกำหนดขึ้น แต่การใช้กระบวนการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมทางยุทธศาสตร์ (Security Environmental Scanning) เพียงอย่างเดียวในการคาดการณ์อนาคตระยะยาวอาจให้ภาพที่ขาดความแม่นยำและไม่ละเอียด เพราะเป็นวิธีที่เหมาะสมสำหรับการคาดการณ์ระยะสั้น ช่วง 2-3 ปีมากกว่า

ดังนั้น ในฐานะที่ผู้วิจัยทำงานอยู่ในสายงานความมั่นคง จึงขอเสนอเนื้อหาของภาพอนาคต (Foresight) ในภาคความมั่นคงที่มีผลต่อความมั่นคงของประเทศและประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะภาพอนาคตที่ได้นี้อาจมีผลต่อการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้กับประชาชนและความแข็งแกร่งของประชาคมอาเซียนในอนาคตได้ ซึ่งแน่นอนว่าย่อมหมายถึงความมั่นคงภายในประเทศไทยด้วยเช่นกัน

จากการปฏิบัติงานในกรอบการทำงานของฝ่ายวิชาการด้านความมั่นคงอาเซียน (TRACK II) ที่ผ่านมา โดยมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข้อคิดเห็น และการลงความเห็นร่วมกัน ในประเด็นหรือหัวข้อด้านความมั่นคงของภูมิภาคทำให้ได้แนวทางและข้อตกลงร่วมกันสำหรับการปฏิบัติงานในห้วงเวลาปัจจุบันและห้วง 2-3 ปีข้างหน้ากับหน่วยงานและสถาบันด้านความมั่นคงของประเทศสมาชิกทั้ง 10 ประเทศ แต่ในภาพอนาคต 20 ปีข้างหน้า ซึ่งเป็นภาพระยะยาว ประเทศไทยและอาเซียนยังขาดการดำเนินงานร่วมกันในประเด็นที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงหรืออาจมีผลกระทบต่อความยั่งยืนของประชาคมฯ และแนวทางการพัฒนาประเทศแต่ละประเทศในอนาคตด้วย ผู้วิจัยจึงนำคำถามที่ว่า “อาเซียนควรให้ความสนใจหรือให้ความสำคัญร่วมกันในเรื่องใดบ้าง” มา

ทำงานร่วมกับ TRACK II ด้านความมั่นคงของอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ เพื่อริเริ่มการทำภาพอนาคตของประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political-Security Community: APSC) ในประเด็นที่จะเป็นประโยชน์ร่วมกันมากที่สุดของประชาคมอาเซียนในอีก 20 ปีข้างหน้า

ในภาพของประชาคมอาเซียน ยุทธศาสตร์ของประชาคมอาเซียนเป็นเอกสารที่มีความสำคัญเสมือนเป็นเข็มทิศในการก้าวเดินไปข้างหน้าให้กับเสาหลักทั้ง 3 เสา คือ เสาประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political-Security Community-APSC) เสาประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community-AEC) และเสาประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community-ASCC) ซึ่งแต่ละเสามีขอบเขตของประเด็นในการขับเคลื่อนประชาคมฯ ร่วมกัน ดังนี้

เสาประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political-Security-Community-APSC) เป็นหนึ่งในสามเสาหลักของประชาคมอาเซียน ที่มีขอบเขตของประเด็นซึ่งสนับสนุนแนวทางด้านความมั่นคงที่ครอบคลุมทุกมิติ มีความเกี่ยวข้องกับการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างใกล้ชิด ยึดหลักการละเว้นการรุกรานหรือการขู่ใช้กำลัง และการกระทำใด ๆ ที่ไม่สอดคล้องกับกฎหมายระหว่างประเทศและการพึ่งพาการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธี เพื่อเป็นหลักประกันให้กับประชาชนและประเทศสมาชิกอาเซียนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติทั้งในภูมิภาคและโลกภายนอก ด้วยบรรยากาศของความเป็นประชาธิปไตย ยุติธรรม และมีความปรองดอง แต่ด้วยขอบเขตทั้งหมดนี้ล้วนเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อน เกี่ยวพันกับผลประโยชน์แห่งชาติและอธิปไตยของแต่ละประเทศ การกำหนดแผนงานและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องจึงต้องมีการมองไปในอนาคตระยะ 10-20 ปี เพื่อคาดคะเนสถานการณ์ต่าง ๆ และหาทางป้องกันประเด็นที่จะกลายเป็นเผือกร้อนของภูมิภาค ขณะเดียวกันก็ต้องหาแนวทางกระตุ้นในประเด็นที่จะส่งเสริมให้ประชาคมฯ มีความแข็งแกร่งร่วมกันได้มากขึ้น

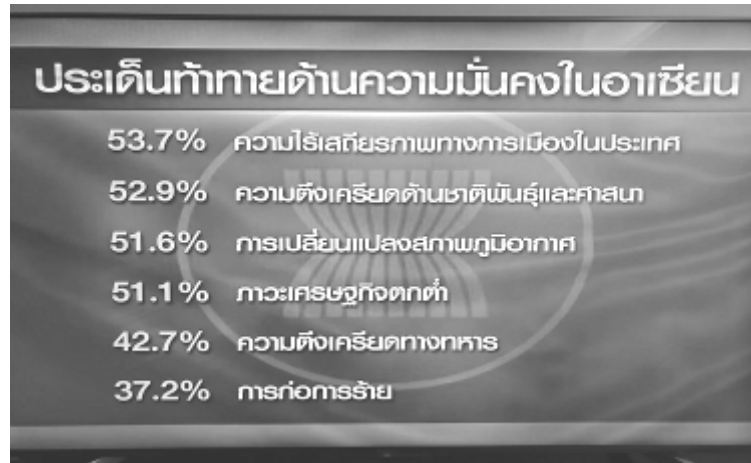
เสาประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community-AEC) ให้ความสำคัญใน 5 เรื่อง ดังนี้ (1) การรวมตัวสูง (An Integrated and Highly Cohesive Economy) (2) ความสามารถทางการแข่งขัน นวัตกรรม และพลวัต (Competitive, Innovative and Dynamic ASEAN) (3) การขยายการเชื่อมโยงด้านเศรษฐกิจและการรวมตัวรายสาขา (Enhancing Economic Connectivity and Sectoral Integration) (4) การครอบคลุมทุกภาคส่วน ยืดหยุ่น และมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง (Resilient, Inclusive, People-Oriented and People Centered ASEAN) และ (5) การเป็นส่วนสำคัญของประชาคมโลก (Global ASEAN)

ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community-ASCC) ให้ความสำคัญใน 5 เรื่อง ดังนี้ (1) มุ่งเสริมสร้างความมุ่งมั่นการมีส่วนร่วม และความรับผิดชอบทางสังคมของประชาชนอาเซียนภายใต้หลักการของธรรมาภิบาล (2) มุ่งส่งเสริมการเข้าถึงโอกาส

อย่างเท่าเทียมกันและพิทักษ์สิทธิมนุษยชนสำหรับประชาชนอาเซียนทุกกลุ่มและทุกช่วงวัย (3) มุ่งส่งเสริมการพัฒนาสังคมที่สมดุลและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (4) มุ่งยกระดับความสามารถและศักยภาพในการปรับตัวและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศ และความท้าทายต่าง ๆ และ (5) มุ่งเสริมสร้างความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมอย่างต่อเนื่องและเป็นสมาชิกประชาคมโลกที่มีบทบาทสูง

การพิจารณาประเด็นในมิติความมั่นคงที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาภารกิจของเสาหลักทั้ง 3 เสามากที่สุดนั้น ผู้วิจัยพิจารณาจากการจัดลำดับประเด็นท้าทายด้านความมั่นคงในอาเซียน ดังแผนภาพที่ 1-1

แผนภาพที่ 1 - 1 ประเด็นท้าทายด้านความมั่นคงในอาเซียน

จากแผนภาพที่ 1 - 1 จะเห็นว่า ประเด็นที่อยู่ในขอบเขตของเสาประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (APSC) ตรงตามกรอบภารกิจของกระทรวงกลาโหม และเป็นตัวเลือกที่น่าสนใจสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (51.6%) ความตึงเครียดทางทหาร (42.7%) และการก่อการร้าย (37.2%) แต่จากการลงนามกฎบัตรอาเซียน (ASEAN Charter) และให้สัตยาบันร่วมกันของผู้นำอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ ณ สำนักงานเลขาธิการอาเซียน ในกรุงจาการ์ตา ประเทศอินโดนีเซีย เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2551 ส่งผลให้การดำเนินงานของทุกประเทศในอาเซียนต้องเป็นไปภายใต้กฎหมายเดียวกัน ซึ่งหลักการสำคัญประการหนึ่ง คือ การไม่แทรกแซงกิจการภายในของรัฐสมาชิกอาเซียน (non-interference in the internal affairs of ASEAN Member States) นั้น ทำให้การวิจัยเพื่อกำหนดภาพอนาคตในมิติความมั่นคงสำหรับอาเซียนในอีก 20 ปีข้างหน้า ครั้งนี้ มุ่งไปที่ประเด็น “การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ” เพียงประเด็นเดียวด้วยเหตุผล คือ (1) เป็นความมั่นคงร่วมกันที่มีเปอร์เซ็นต์ความท้าทายสูง (2) เป็นภารกิจหนึ่งของกองทัพไทยในการระดมสรรพกำลังและให้การสนับสนุนหน่วยงานหลักในการให้ความช่วยเหลือและบรรเทาภัยพิบัติ (3) เป็นประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาและการมั่นคงของภูมิภาค และ (4) ไม่ขัดต่อการให้สัตยาบันร่วมกันว่าด้วย “การไม่แทรกแซงกิจการภายในของรัฐสมาชิกอาเซียน”

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อตรวจสอบสถานะแวดล้อมด้านความมั่นคงของประชาคมอาเซียน
2. เพื่อศึกษาเทคนิค Foresight ในการกำหนดภาพอนาคต
3. เพื่อกำหนดภาพอนาคต (Foresight) ด้านความมั่นคงของอาเซียนในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

ขอบเขตของงานวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.1 การวิจัยครั้งนี้ เป็นการใช้เทคนิคการกำหนดภาพอนาคต (Foresight) ในมิติความมั่นคงความมั่นคงแบบองค์รวม (Comprehensive Security) ของประชาคมอาเซียน ในห้วงระยะ 20 ปีข้างหน้า โดยให้ความสำคัญกับประเด็นของการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในอาเซียนเป็นอันดับหนึ่ง

1.2 ศึกษาและดำเนินการวิจัยด้วยกระบวนการจัดทำภาพอนาคตโดยใช้เทคนิค Foresight เท่านั้น

2. ขอบเขตด้านประชากร

ประกอบด้วย มีกลุ่มประชากร 3 กลุ่ม ดังนี้

2.1 กลุ่มที่ 1 : กลุ่มเพื่อการศึกษาเทคนิคการกำหนดภาพอนาคต

ประกอบด้วย คณะผู้บริหารและบุคลากรด้านวิชาการของศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ จำนวน 35 คน ได้แก่

2.1.1 ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

2.1.2 รองผู้อำนวยการศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

2.1.3 ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการกองสนับสนุน กองแผนและโครงการ กองภูมิภาคศึกษา และกองศึกษาวิจัยทางยุทธศาสตร์และความมั่นคง ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

2.1.4 นายทหารชั้นสัญญาบัตร (ร.ต.-พ.ท.)

2.1.5 นักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย

2.1.6 คณะผู้เชี่ยวชาญจากสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ

2.2 กลุ่มที่ 2 : กลุ่มเพื่อการศึกษาวิจัย

ประกอบด้วย คณะอาจารย์ที่ปรึกษาและคณะนักศึกษาลัทธิสุทรนัทยุทธศาสตร์ รุ่นที่ 12 จำนวน 35 คน ได้แก่

2.2.1 ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

2.2.2 รองผู้อำนวยการศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

2.2.3 ผู้เชี่ยวชาญด้านการฝึกอบรม ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

2.2.4 ผู้อำนวยการกองสนับสนุน กองแผนและโครงการ กองภูมิภาคศึกษา และกองศึกษาวิจัยทางยุทธศาสตร์และความมั่นคง ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

2.2.5 นักยุทธศาสตร์ รุ่นที่ 9-11 ในฐานะอาจารย์ที่ปรึกษา

2.2.6 คณะนักศึกษาล้ำสุดร่นักยุทธศาสตร์ รุ่นที่ 12

2.3 กลุ่มที่ 3 : กลุ่มเพื่อการเปรียบเทียบและให้ข้อเสนอแนะ

ประกอบด้วย ผู้แทนของหน่วยงานและสถาบันวิชาการด้านความมั่นคงจากกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนที่เข้าร่วมการประชุม Track II Network of ASEAN Defence and Security Institutions (NADI) จากประเทศสมาชิกอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ จำนวน 40 คน

3. ขอบเขตด้านเวลา

ระยะเวลาการศึกษาวิจัย ตั้งแต่ธันวาคม 2561-พฤษภาคม 2562

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง “การศึกษาเทคนิค Foresight ในการกำหนดภาพอนาคตความมั่นคงของอาเซียน” ครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผ่านกระบวนการการมองอนาคต (Foresight) ซึ่งเป็นเทคนิคหนึ่งของการวิจัยเชิงอนาคต (Futures Research) โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูล (Data Collection)

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ดำเนินการโดยการเก็บข้อมูลจากการจัดการให้ความรู้ในการจัดทำภาพอนาคต (Foresight Framework) และการประชุมเชิงปฏิบัติการ รายละเอียดดังนี้

1.1.1 การให้ความรู้ในกระบวนการจัดทำภาพอนาคต (Foresight Framework) และการฝึกปฏิบัติ (Workshop) เรื่อง “ภาพอนาคตเพื่อการจัดทำยุทธศาสตร์ (Foresight)” แก่คณะผู้บังคับบัญชาบุคลากรในสายงานวิชาการของศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ฯ และนักยุทธศาสตร์ ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ รุ่นที่ 12 รวม 6 ชั่วโมง

1.1.2 การจัดทำ “แนวทางการสร้างความมั่นคงในอนาคตของอาเซียน ด้านการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ” โดยคณะอาจารย์ที่ปรึกษาและนักยุทธศาสตร์ฯ รุ่นที่ 12 จำนวน 35 คน

1.1.3 การประชุมทางวิชาการนานาชาติด้านความมั่นคงแห่งอาเซียนประจำปี (NADI Annual Meeting) ระหว่างวันที่ 25 กุมภาพันธ์ - 3 มีนาคม 2562 ณ จังหวัดเชียงใหม่

ในหัวข้อ “ASEAN Defence Security Foresighting in the Next 2 Decades” โดยมีผู้แทนจากหน่วยงานและสถาบันวิชาการด้านความมั่นคงจาก 10 ประเทศสมาชิกอาเซียน จำนวน 45 คน

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ดำเนินการโดยการศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากตำรา และแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เช่น ห้องสมุดวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร ห้องสมุดศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ และเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง

2. การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการวิจัย

2.1 กระบวนการจัดทำภาพอนาคต (Foresight Framework)

2.2 การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

3. การนำเสนอข้อมูล

นำเสนอข้อมูลแบบรายงานวิจัยเชิงพรรณนาและวิเคราะห์ นำเสนอแนวคิดใหม่ๆ จากการวิจัย

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบสถานะแวดล้อมด้านความมั่นคงของประชาคมอาเซียนในปัจจุบันและแนวโน้มที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต
2. ทำให้ทราบถึงเทคนิคและกระบวนการจัดทำ Foresight ในการกำหนดภาพอนาคต
3. ทำให้ทราบถึงภาพอนาคตด้านความมั่นคงของอาเซียน ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการกำหนดทิศทางและการปรับใช้ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของประเทศไทย กองทัพไทย และหน่วยงานด้านความมั่นคงให้สอดคล้องกับสถานการณ์ด้านความมั่นคงในอนาคต

คำจำกัดความ

การสำรวจสถานะแวดล้อม (Environmental Scanning)

หมายถึง การติดตาม รวบรวม และประมวลผลจากสถานการณ์ ปัจจัย และข้อมูลต่าง ๆ ทั้งภายนอกและภายในประชาคมอาเซียนที่ส่งผลต่อความมั่นคงแบบองค์รวมของประชาคมอาเซียน

ความมั่นคงแบบองค์รวม (Comprehensive Security)

หมายถึง ความอยู่รอดปลอดภัยความเจริญก้าวหน้า ตลอดจนความเป็นปึกแผ่นพร้อมที่จะเผชิญกับสถานการณ์ทุกรูปแบบได้ นอกเหนือจากความมั่นคงทางการเมืองและการทหาร ซึ่งมีทั้งความมั่นคงภายในและความ

มั่นคงภายนอก และจำแนกได้เป็นด้านต่าง ๆ คือ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ความมั่นคงทางสังคมและวัฒนธรรม ความมั่นคงทางพลังงานและเทคโนโลยี เป็นต้น

ภาพอนาคต (Foresight)

หมายถึง กระบวนการคาดการณ์ภาพอนาคตร่วมกันของคนหลากหลายกลุ่มที่มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ที่แตกต่างกัน โดยร่วมพิจารณาความเป็นไปได้ถึงสิ่งที่จะเกิดและไม่เกิดขึ้นในอนาคต Foresight ใช้ศึกษาความไม่แน่นอนที่อาจเกิดขึ้น โดยการจำลองภาพเหตุการณ์ในอนาคต ผ่านเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตและปัจจุบัน เพื่อวิเคราะห์หาแรงขับเคลื่อนที่ทำให้เหตุการณ์เหล่านั้นเกิดขึ้น รวมทั้งประเมินว่าแรงขับเคลื่อนนั้นยังส่งผลต่อไปในอนาคตอีก 5-10 ปีหรือไม่ และจะส่งผลอย่างไรต่อสังคม หรือองค์กรในอนาคต หลักสำคัญ คือ มีการดำเนินการที่เป็นระบบ มีขั้นตอนชัดเจน และการมีส่วนร่วมจากผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) ไม่ใช่การทำนาย (forecast) ที่เกิดจากการสันนิษฐานอนาคตเพียงอย่างเดียว การดำเนินการอย่างมีแบบแผนนี้เพื่อให้เข้าใจถึงแรงผลักดันที่เห็นชัดและที่ยังไม่เห็นชัด ซึ่งจะกำหนดรูปแบบของอนาคตจากภาพแนวโน้มของสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดและปรับยุทธศาสตร์เพื่อรองรับ

ยุทธศาสตร์ (Strategy)

หมายถึง ทิศทางนโยบาย หรือกระบวนการที่หน่วยงานความมั่นคงตัดสินใจเลือกเกี่ยวกับการบริหารจัดการองค์ความรู้และทรัพยากรด้านความมั่นคงที่มีอยู่ เพื่อตอบสนองความต้องการและความคาดหวังของประเทศและประชาคมอาเซียน โดยมีการกำหนดภาพอนาคตไว้เป็นเป้าหมายของการดำเนินแผนงานที่วางไว้”

ยุทธศาสตร์ชาติ (National Strategy)

หมายถึง ศิลป์และศาสตร์ในการพัฒนา และการใช้การเมือง การเศรษฐกิจ สังคม จิตวิทยา การทหารของชาติ วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรม ทั้งในยามปกติและยามสงคราม เพื่อส่งเสริมผลประโยชน์ของชาติ และเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของชาติ

อาเซียน (ASEAN) หมายถึง ประชาคมอาเซียน หรือ สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of South East Asian Nations : ASEAN) เป็นองค์กรระหว่างประเทศระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งประกอบด้วยประเทศสมาชิกอาเซียน 10 ประเทศ คือ บรูไน ดารุสซาลาม (Brunei Darussalam) กัมพูชา (Cambodia) อินโดนีเซีย (Indonesia) ลาว (Laos) มาเลเซีย (Malaysia) เมียนมา (Myanmar) ฟิลิปปินส์ (Philippines) สิงคโปร์ (Singapore) ประเทศไทย (Thailand) และเวียดนาม (Vietnam)

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในบทที่ 2 เป็นการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับ “การศึกษาเทคนิค Foresight ในการกำหนดภาพอนาคตความมั่นคงของอาเซียน” โดยมีขอบเขตการศึกษา คือ ภาพอนาคตด้านความมั่นคงของอาเซียนเป็นสำคัญ ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับแนวความคิด ทฤษฎี วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีลำดับการศึกษา ดังนี้

1. แนวความคิดเรื่องความมั่นคง
2. แนวความคิดเรื่องยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี
3. แนวคิดเกี่ยวกับอนาคตศึกษา
4. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
5. กระบวนการจัดทำภาพอนาคต
6. กระบวนการวิเคราะห์ภาพอนาคต
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
8. กรอบแนวคิดการวิจัย
9. สรุป

แนวความคิดเรื่องความมั่นคง

วิวัฒนาการของโลกมีพัฒนาการก้าวหน้าขึ้นตามวันและเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป การศึกษาเรื่องความมั่นคงเพียงแคในกรอบของการทหารและการสงคราม จึงเป็นกรอบที่แคบและไม่สอดคล้องกับบริบทของสังคม เพราะความมั่นคงในยุคปัจจุบันมีพลังอำนาจของชาติด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ ก็เป็นตัวแปรที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าพลังอำนาจการทหารเลยเช่นกัน

ในภาพของความมั่นคงในระดับภูมิภาค กลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN) มีการกำหนดทิศทางของความสัมพันธ์และความร่วมมือทางความมั่นคงระหว่างกันทั้งในภูมิภาคและนอกภูมิภาค เนื่องจากนำไปสู่การยกระดับความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ในอนาคต เช่น การรับรองถ้อยแถลงร่วมกันระหว่างผู้นำอาเซียน-รัสเซีย ครั้งที่ 3 ณ ศูนย์การประชุมและนิทรรศการซันเทค ประเทศสิงคโปร์ เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2561 ซึ่งการสนับสนุนความร่วมมือด้านการป้องกันและตอบสนองต่อภัยพิบัติ ในอนาคตนี้จะเป็นกรอบสำคัญในการกำหนดแนวทาง

การเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างอาเซียนกับนานาประเทศ เพราะความรุนแรงของพิบัติภัยทางธรรมชาติเป็นหนึ่งในภัยคุกคามของอาเซียนที่สร้างมูลค่าความเสียหายอย่างมหาศาลในแต่ละปี การสนับสนุนให้มีการจัดทำภาพอนาคตของยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงในการตอบสนองต่อภัยพิบัติร่วมกันของอาเซียน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของทั้งสองฝ่าย ดังนั้น เพื่อให้ภาพอนาคตของยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงในระดับอาเซียนสามารถขับเคลื่อนไปได้ การมียุทธศาสตร์ในระดับประเทศรองรับไปในทิศทางเดียวกันจะเป็นแรงเสริมให้การพัฒนาอาเซียนในภาพรวมบรรลุตามแนวทางยุทธศาสตร์ที่วางไว้ร่วมกันได้เร็วขึ้น

ดังนั้น “ความมั่นคง” จึงถือเป็นเป้าหมายที่สำคัญของทุกสังคมในทุกยุคสมัย โดยให้ความสำคัญกับทุกพลังอำนาจที่เกี่ยวข้อง แต่จะแตกต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลา โดยมีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญ คือ การบริหารจัดการสภาวะแวดล้อมของประเทศให้มั่นคง ปลอดภัย และมีความสงบเรียบร้อยในทุกระดับ แต่จะมุ่งเน้นที่การพัฒนาคน เครื่องมือ เทคโนโลยี และระบบฐานข้อมูลขนาดใหญ่ให้มีความพร้อมรับมือภัยคุกคามได้ทุกรูปแบบ โดยผ่านกลไกการแก้ปัญหาแบบบูรณาการความร่วมมือจากภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม และองค์กรที่ไม่ใช่รัฐทั้งในประเทศและระหว่างประเทศบนพื้นฐานธรรมาภิบาลและควมมีประโยชน์ต่อยุทธศาสตร์ด้านอื่น ๆ ด้วย

และเนื่องจากปัจจุบัน ประเทศไทยได้ประกาศใช้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ.2561-2580) เป็นกรอบในการจัดทำแผนและการดำเนินงานต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อผลักดันให้ไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ ภาพอนาคต (Foresight) ด้านความมั่นคงของประเทศไทยในอีก 20 ปีข้างหน้า จึงควรสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของอาเซียนด้วย ซึ่งรายละเอียดของยุทธศาสตร์ชาติจะกล่าวถึงในลำดับต่อไป

แนวความคิดเรื่องยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580) มีผลประกาศใช้บังคับแล้ว หลังจากเว็บไซต์ราชกิจจานุเบกษาได้เผยแพร่พระราชโองการโปรดเกล้าฯ เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2561 โดยประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์หลัก ดังนี้

1. ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง
2. ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน
3. ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์
4. ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม
5. ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

6. ยุทธศาสตร์ด้านการปรับสมดุลและพัฒนากระบวนการบริหารจัดการภาครัฐ

การได้มาซึ่งยุทธศาสตร์ทั้ง 6 ด้าน จะต้องผ่านการประเมินสถานการณ์ สภาพแวดล้อม (Environmental scanning) ทั้งปัจจัยที่สถานการณ์ภายในและปัจจัยภายนอกซึ่งเกิดขึ้นในปัจจุบัน รวมถึงสถานการณ์ที่มีความไม่แน่นอนและอาจเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อนำมากำหนดภาพอนาคต (Scenarios) ในระยะ 20 ปีข้างหน้า และจัดทำยุทธศาสตร์ระยะยาว และผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติทั้ง 6 ด้าน ก่อนมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศ และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2561 แต่เนื่องจากในการศึกษาวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษา เฉพาะยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคงเป็นสำคัญ เนื่องจากผู้วิจัยทำงานอยู่ในสายงานวิชาการด้าน ความมั่นคง และมีความเชื่อเช่นเดียวกับเป้าหมายของยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคงว่า “ประเทศชาติที่มีความมั่นคง จะทำให้ความเป็นอยู่ของประชาชนดีและมีความสุขไปด้วย” นอกจากนี้ความมั่นคงยังเป็นพื้นฐานของการพัฒนาประเทศในมิติอื่น ๆ ด้วย

1 ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง

ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ระยะ 20 ปีข้างหน้า ถูกประกอบขึ้นและจะ ดำเนินไปตามกรอบ 5 ประเด็นยุทธศาสตร์ 17 ประเด็นดำเนินการ 5 ตัวชี้วัด และ 5 เป้าหมายสำคัญ โดยแต่ละองค์ประกอบมีสาระสำคัญที่จะถูกใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของหน่วยงานหลักและ หน่วยงานสนับสนุน ดังนี้

แผนภาพที่ 2 - 1 องค์ประกอบยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ระยะ 20 ปีข้างหน้า

1.1 ประเด็นยุทธศาสตร์ และประเด็นดำเนินการ

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 การรักษาความสงบภายในประเทศ

เพื่อเป็นการสร้างเสริมความสงบเรียบร้อยและสันติสุขให้เกิดขึ้นกับประเทศ สถาบันหลักมีความมั่นคงเป็นศูนย์รวมจิตใจ ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี มีความมั่นคงปลอดภัยใน

ชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดจนสังคมมีความเข้มแข็ง สามัคคีปรองดอง และพร้อมที่จะพัฒนาประเทศไปด้วยกัน จึงมีประเด็นดำเนินการที่สำคัญ ดังนี้

ประเด็นดำเนินการที่ 1.1 การพัฒนาและเสริมสร้าง “คน” ในทุกภาคส่วนให้มีความเข้มแข็ง มีความพร้อม ตระหนักในเรื่องความมั่นคง และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา โดยการอำนวยความสะดวกอย่างกว้างขวางและครอบคลุม เสริมสร้างงานและอาชีพ โอกาส ความเสมอภาค และความยุติธรรมให้เกิดขึ้นกับคนในทุกภาคส่วนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม พัฒนาสมรรถนะ ทักษะ และองค์ความรู้ของคนไทยให้เหมาะสม รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 เสริมสร้างความรัก ความสามัคคี ความตระหนักถึงหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคมและประเทศ การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ความมั่นคงและพัฒนาประเทศ

ประเด็นดำเนินการที่ 1.2 การพัฒนาและเสริมสร้างความจงรักภักดีต่อสถาบันหลักของชาติ โดยปลูกฝังและสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของสถาบันหลักของชาติ วัฒนธรรม เสริมสร้างความรักและภาคภูมิใจในความเป็นคนไทยและชาติไทย ผ่านทางกลไกต่าง ๆ น้อมนำและเผยแพร่ศาสตร์พระราชา หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนถึงแนวทางพระราชดำริต่าง ๆ ให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ จัดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติและพระราชกรณียกิจอย่างสม่ำเสมอ อุปลัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาทางจิตใจและปัญญา และอุปลัมภ์ค้ำจุนศาสนาอื่น ๆ ไม่ให้เกิดการแบ่งแยกจากความแตกต่าง

ประเด็นดำเนินการที่ 1.3 การพัฒนาและเสริมสร้างการเมืองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่มีเสถียรภาพ และมีธรรมาภิบาล เห็นแก่ประโยชน์ของประเทศชาติมากกว่าประโยชน์ส่วนตน โดยปลูกฝังให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ และมีส่วนร่วมอย่างถูกต้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยในบริบทของไทย ส่งเสริมให้นักการเมืองมีคุณภาพ เป็นคนดีมีคุณธรรม มีความรู้ ความสามารถ เห็นแก่ประโยชน์ของประเทศชาติมากกว่าประโยชน์ส่วนตน เสริมสร้างพรรคการเมืองและสถาบันที่เกี่ยวข้องให้ดำเนินการตามหลักธรรมาภิบาลสากล ให้สามารถจัดการเลือกตั้งได้อย่างสุจริตและเที่ยงธรรม และมีกลไกแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีปรองดอง

ประเด็นดำเนินการที่ 1.4 การพัฒนาและเสริมสร้างกลไกที่สามารถป้องกันและขจัดสาเหตุของประเด็นปัญหาความมั่นคงที่สำคัญ โดยพัฒนาปรับปรุงกลไกและหน่วยงานด้านความมั่นคงที่มีอยู่เดิมหรือที่ต้องออกแบบใหม่ให้มีประสิทธิภาพพร้อมรองรับปัญหาความมั่นคงทุกรูปแบบและทุกมิติ กำหนดและเสริมสร้างบทบาทของหน่วยงาน องค์กร และคณะกรรมการที่รับผิดชอบอย่างชัดเจน สามารถตรวจสอบการดำเนินงาน การบูรณาการการปฏิบัติให้สอดคล้องต่อเนื่องกัน ยกกระตักการป้องกันและปราบปรามการทุจริตประพฤติมิชอบให้เป็นวาระสำคัญของประเทศและปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทั้งระบบ

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 การป้องกันและแก้ไขปัญหาที่มีผลกระทบต่อความมั่นคง

เพื่อแก้ไขปัญหาเดิมที่มีอยู่อย่างตรงประเด็น รวดเร็ว เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาใหม่เกิดขึ้น อันส่งผลให้การบริหารจัดการและพัฒนาประเทศในทุกด้าน ดำเนินการไปได้อย่างต่อเนื่อง และราบรื่นตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) ขององค์การสหประชาชาติ โดยมีประเด็นดำเนินการที่สำคัญ ดังนี้

ประเด็นดำเนินการที่ 2.1 การแก้ไขปัญหาความมั่นคงในปัจจุบัน โดยผลักดันการวิเคราะห์สาเหตุที่แท้จริงของปัญหาของทุกภาคส่วนในทุกประเด็นอย่างเป็นระบบ ส่งเสริมการหารือ วางแผน และยกระดับวิธีการแก้ไขปัญหาที่อาศัยการผนึกกำลังคนและทรัพยากรให้มีส่วนร่วมแบบบูรณาการ ดำเนินการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลอย่างต่อเนื่องจริงจัง เสริมสร้างความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานหลักและรองในการป้องกัน แก้ไขปัญหาและช่วยเหลือประชาชนจากภัยคุกคามและปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงต่าง ๆ รวมถึงการส่งเสริมผลักดันหลักการ นโยบาย ยุทธศาสตร์ ตลอดจนโครงการที่เป็นจุดหมายสำคัญของประเทศให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด

ประเด็นดำเนินการที่ 2.2 การติดตาม เฝ้าระวัง ป้องกัน และแก้ไขปัญหาที่อาจอุบัติขึ้นใหม่ โดยเสริมสร้างศักยภาพและความพร้อมในทุกด้าน ทั้งคน เครื่องมือ ยุทธโศปกรณ์ แผนงบประมาณ ระบบควบคุมบังคับบัญชา ระบบงานด้านการข่าวกรอง เทคโนโลยี ระบบฐานข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ระบบเฝ้าตรวจและแจ้งเตือนต่าง ๆ ของหน่วยงานหลักและหน่วยงานรอง เสริมสร้างพลังของประชาชนและชุมชนให้ร่วมกับกำลังตำรวจ ทหาร และหน่วยงานด้านความมั่นคงอื่น ๆ ในการเฝ้าระวัง ป้องกัน ปัญหาต่าง ๆ

ประเด็นดำเนินการที่ 2.3 การสร้างความปลอดภัยและสันติสุขอย่างถาวรในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยยกระดับการแก้ไขปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงอย่างมีเอกภาพครอบคลุมทุกพื้นที่และทุกกลุ่มเป้าหมาย บูรณาการความเชื่อมโยงระหว่างประเด็นเชิงยุทธศาสตร์และเชิงพื้นที่ แผนการดำเนินงาน การปฏิบัติ ตลอดจนการติดตาม ประเมิน และรายงานผลอย่างต่อเนื่องกันทุกระดับ รวมทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคประชาสังคมในพื้นที่อย่างเหมาะสม ส่งเสริมสังคมพหุวัฒนธรรมในพื้นที่ให้เข้มแข็งและเป็นพลังสำคัญในการป้องกันและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ยกระดับการพัฒนาในทุกมิติโดยเฉพาะการพัฒนาเพื่อความมั่นคง

ประเด็นดำเนินการที่ 2.4 การรักษาความมั่นคงและผลประโยชน์ทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งทางบกและทางทะเล โดยส่งเสริมศักยภาพและความเข้มแข็งของกองทัพ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และภาคประชาชน ให้พัฒนาความสามารถในการใช้ทรัพยากรทางทะเลและมหาสมุทรเพื่อสร้าง “สมุทธานุภาพ” (Sea Power) ที่หมายถึง ความมั่นคงของชาติและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ควบคู่กับการทำ “สมุทราภิบาล” (Ocean Governance) คือ การมีส่วนร่วม

ร่วมในกระบวนการหรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับทะเลและมหาสมุทรในการบริหาร จัดการ ปกป้อง และดูแลรักษาผลประโยชน์ทางทะเลของชาติ เสริมสร้างและบริหารจัดการความมั่นคงทั้งชายแดนทางบก ทะเล และเขตเศรษฐกิจจำเพาะของไทยอย่างบูรณาการ เป็นระบบ

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาศักยภาพของประเทศให้พร้อมเผชิญกับภัยคุกคามที่กระทบต่อความมั่นคงของชาติ

เพื่อยกระดับขีดความสามารถของกองทัพและหน่วยงานด้านความมั่นคงทั้งระบบของประเทศให้พร้อมปกป้องและรักษาอธิปไตย สามารถติดตาม ป้องกันแก้ไข และรับมือปัญหาความมั่นคงได้ทุกรูปแบบและทุกระดับแบบบูรณาการ โดยมีประเด็นดำเนินการที่สำคัญ ดังนี้

ประเด็นดำเนินการที่ 3.1 การพัฒนาระบบงานข่าวกรองแห่งชาติแบบบูรณาการอย่างมีประสิทธิภาพ โดยพัฒนาและบูรณาการขีดความสามารถระบบงานข่าวกรอง หน่วยข่าวกรอง และประชาคมข่าวกรองให้ทันสมัย ทันเหตุการณ์ พัฒนาศักยภาพของบุคลากร ยุทธโศปกรณ์ เทคโนโลยี และระบบฐานข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) มีการบูรณาการข้อมูลและนำผลผลิตด้านข่าวกรองไปใช้จัดการปัญหาความมั่นคงในทุกมิติและทุกด้าน

ประเด็นดำเนินการที่ 3.2 การพัฒนาและฝึกพลกำลังอำนาจแห่งชาติ กองทัพและหน่วยงานความมั่นคง รวมทั้งภาครัฐและภาคประชาชน ให้พร้อมป้องกันและรักษาอธิปไตยของประเทศ และเผชิญกับภัยคุกคามในทุกมิติ ทุกรูปแบบและทุกระดับ โดยการจัดทำแผนพัฒนาและฝึกกำลังทรัพยากร ขีดความสามารถของกองทัพ หน่วยงานความมั่นคงภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ที่มีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรม พร้อมการพัฒนาโครงสร้างกำลังรบและยุทธโศปกรณ์อย่างเหมาะสมต่อการรับมือภัยคุกคามทุกมิติในทุกระดับ ยุทธศาสตร์การฝึกพร้อมให้เป็นแบบบูรณาการทันสมัย พัฒนาความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและมิตรประเทศในการปฏิบัติการร่วมด้านป้องกันภัยคุกคาม มีกลไกแก้ปัญหาความขัดแย้ง และส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ป้องกันประเทศที่ต่อเนื่อง เพื่อเป็นอุตสาหกรรมป้องกันประเทศแบบอัจฉริยะ (Smart Defence Industry)

ประเด็นดำเนินการที่ 3.3 การพัฒนาระบบเตรียมพร้อมแห่งชาติและการบริหารจัดการการภัยคุกคามให้มีประสิทธิภาพ โดยพัฒนาปรับปรุงนโยบาย ระบบกลไกการบริหารจัดการ การปฏิบัติ ให้มีประสิทธิภาพ ครอบคลุมการรับมือภัยคุกคามทุกประเภททั้งในปัจจุบันและในอนาคต สนับสนุนให้มีการฝึกพร้อมอย่างต่อเนื่องในทุกขั้นตอนและสามารถนำไปปฏิบัติใช้งานได้จริง พร้อมทั้งสร้างความร่วมมือแบบบูรณาการทุกภาคส่วนทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ รวมทั้งมีการพัฒนาปรับปรุงกฎหมายและกระบวนการที่เกี่ยวข้องให้ทันสมัยสอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 การบูรณาการความร่วมมือด้านความมั่นคงกับอาเซียนและนานาชาติ รวมถึงองค์กรภาครัฐและที่มีใช้ภาครัฐ

เพื่อเสริมสร้างความสงบ สันติสุข ความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้าให้กับ ประเทศชาติ ภูมิภาคและโลก อย่างยั่งยืน รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศที่จะ รองรับปัญหาาร่วมกันได้ โดยมีประเด็นดำเนินการที่สำคัญ ดังนี้

ประเด็นดำเนินการที่ 4.1 การเสริมสร้างและรักษาคุณภาพสภาวะแวดล้อม ระหว่างประเทศ โดยการส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์กับนานาประเทศในทุกระดับ โดยเฉพาะประเทศ มหาอำนาจและประเทศที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ในทุกมิติกับประเทศไทยอย่างสมดุล พัฒนาและเสริมสร้างระบบ กลไก มาตรการ และความร่วมมือระหว่างประเทศให้ดำเนินไปได้ อย่างมีประสิทธิภาพ มีการแลกเปลี่ยน แบ่งปันการใช้ประโยชน์จากข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน รวมทั้ง มีการเสริมสร้างความสัมพันธ์เพื่อลดความหวาดระแวงระหว่างกันผ่านการเยือนในระดับต่าง ๆ

ประเด็นดำเนินการที่ 4.2 การเสริมสร้างและธำรงไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคง ของภูมิภาค โดยส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นของประชาคมอาเซียน (ASEAN Solidarity) และการเป็น แกนกลางของอาเซียน (ASEAN Centrality) อย่างต่อเนื่องและจริงจัง สร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่าง ประชาชนในทุกระดับและทุกมิติ มีการแลกเปลี่ยนและเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างกันอย่างแน่น แหน่นในทุกมิติกับมิตรประเทศ รวมทั้งกรอบความร่วมมือด้านความมั่นคงระดับภูมิภาคอื่น ๆ ที่จะช่วย เสริมความเข้มแข็งและเสถียรภาพในภูมิภาค

ประเด็นดำเนินการที่ 4.3 การร่วมมือทางการพัฒนา กับประเทศเพื่อนบ้าน ภูมิภาค โลก รวมถึงองค์กรภาครัฐและที่มิใช่ภาครัฐ โดยการให้การดำเนินการและความร่วมมือใด ๆ ระหว่างประเทศให้เป็นไปตามหลักการปฏิบัติสากล กฎหมาย และข้อตกลงระหว่างประเทศ พร้อม คำนึงถึงความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างรัฐต่อรัฐ เอกชนต่อเอกชน และประชาชนต่อประชาชน ส่งเสริม ความร่วมมือกับนานาชาติในการป้องกันและระงับภัยคุกคามทุกรูปแบบ พัฒนาความร่วมมือและ ความร่วมมือในทุกระดับของภูมิภาคแม่น้ำโขง อาเซียน รวมถึงระหว่างมิตรประเทศในกรณีที่เกิด วิกฤติการณ์สำคัญ ส่งเสริมบทบาทของไทยในเวทีความมั่นคงระหว่างประเทศ เสริมสร้างพลังบวก หรืออำนาจแบบนุ่มนวล (Soft Power) ของไทย ส่งเสริมและเผยแพร่ภาพลักษณ์ที่ดีและวัฒนธรรม ประเพณีไทย ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และศาสตร์พระราชา

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 5 การพัฒนากลไกการบริหารจัดการความมั่นคงแบบ บูรณาการ เพื่อให้กลไกสำคัญต่าง ๆ ทำงานหรือยังมีประสิทธิภาพสามารถส่งเสริมและสนับสนุน การบริหารประเทศและยุทธศาสตร์ชาติด้านต่าง ๆ ได้อย่างแท้จริงเป็นรูปธรรม

เพื่อให้กลไกสำคัญต่าง ๆ ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถส่งเสริมและ สนับสนุนการบริหารประเทศและยุทธศาสตร์ชาติด้านต่าง ๆ ได้อย่างแท้จริง มีการใช้หลักธรรมาภิ

บาล และการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดเพื่อขจัดปัญหาการทุจริตและประพฤติมิชอบอย่างจริงจัง โดยมีประเด็นดำเนินการที่สำคัญ ดังนี้

ประเด็นดำเนินการที่ 5.1 การพัฒนาโลกให้พร้อมสำหรับการติดตาม เฝ้าระวัง แจ้งเตือน ป้องกัน และแก้ไขปัญหาความมั่นคงแบบบูรณาการอย่างเป็นรูปธรรม โดยเสริมสร้างพร้อมทั้งยกระดับกลไก หน่วยงาน และกฎหมายที่มีอยู่เดิมหรือที่พัฒนาขึ้นใหม่ผ่านการบูรณาการความร่วมมือทุกภาคส่วน มีตัวชี้วัดและเป้าประสงค์ที่ชัดเจน มีการพัฒนาการวางแผน กำหนดหน่วยงานรับผิดชอบหลักและหน่วยงานสนับสนุน มีตัวผู้รับผิดชอบในทุกระดับ มีการตรวจสอบ ประเมินผลอย่างต่อเนื่องตามหลักธรรมาภิบาลและสอดคล้องกับบริบทของยุคสมัย เชื่อมโยงกันทั้งระบบ ทุกภาคีเครือข่าย

ประเด็นดำเนินการที่ 5.2 การบริหารจัดการความมั่นคงให้เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประเทศในมิติอื่น ๆ โดยพัฒนาส่งเสริมการวางแผนคู่ขนานแบบบูรณาการให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติมิติต่าง ๆ และการพัฒนาประเทศที่เกี่ยวข้องในทุกมิติ ผลักดันการบริหารจัดการตลอดถึงบูรณาการการดำเนินการในทุกด้านให้ประสานสอดคล้องกันระหว่างหน่วยงานอย่างใกล้ชิดและครอบคลุมในแต่ละมิติ

ประเด็นดำเนินการที่ 5.3 การพัฒนาโลกและองค์กรขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง โดยพัฒนาเสริมสร้างหน่วยงาน บุคลากร เครื่องมือ ระบบการบริหารและจัดสรรงบประมาณในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคงให้เกิดการบูรณาการความร่วมมือของทุกภาคส่วน มีขีดความสามารถที่ทันสมัย มีเอกภาพในการปฏิบัติงาน พร้อมรองรับบริบทที่เปลี่ยนแปลงในอนาคต

1.2 ตัวชี้วัดความสำเร็จ

ตัวชี้วัดความสำเร็จของยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ประกอบด้วย

ตัวชี้วัดที่ 1 ความสุขของประชากรไทย

ตัวชี้วัดที่ 2 ความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ

ตัวชี้วัดที่ 3 ความพร้อมของกองทัพ หน่วยงานด้านความมั่นคง และการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความมั่นคง

ตัวชี้วัดที่ 4 บทบาทและการยอมรับในด้านความมั่นคงของไทยในประชาคมระหว่างประเทศ

ตัวชี้วัดที่ 5 ประสิทธิภาพการบริหารจัดการความมั่นคงแบบองค์รวม

1.3 เป้าหมายสำคัญ

เป้าหมายของยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ประกอบด้วย 5 เป้าหมายสำคัญ คือ

เป้าหมายที่ 1 : ประชาชนอยู่ดี กินดี และมีความสุข

เป้าหมายที่ 2 : บ้านเมืองมีความมั่นคงในทุกมิติและทุกระดับ

เป้าหมายที่ 3 : กองทัพ หน่วยงานต้นความมั่นคง ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน มีความพร้อมในการแก้ไขปัญหา

เป้าหมายที่ 4 : ประเทศไทยมีบทบาทเป็นที่ชื่นชมและได้รับการยอมรับโดยประชาคมระหว่างประเทศ

เป้าหมายที่ 5 : การบริหารจัดการความมั่นคงมีผลสำเร็จที่เป็นรูปธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดเกี่ยวกับอนาคตศึกษา

การศึกษาวิธีการทำนายอนาคตอย่างจริงจังเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1907 โดย S. Colum Gilfillan เป็นผู้ริเริ่มกำหนดวิธีการทำนายที่เรียกชื่อกันในปัจจุบันนี้ว่า “การทำนายเชิงปทัสฐานและเชิงสำรวจ” (normative & exploratory forecasting) ต่อมาในตอนปลายทศวรรษที่ 1930 รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ให้ความสนับสนุนด้านการเงิน เพื่อพัฒนาเทคนิคการทำนายขึ้นใหม่อีกหลายวิธีซึ่งยังคงใช้กันมาจนถึงปัจจุบัน กระทั่งในปี ค.ศ. 1944 Assip K. Flechtheim ก็เป็นผู้เริ่มใช้คำว่า “อนาคตวิทยา” (futurology) เพื่อแสดงให้เห็นว่าการศึกษาอนาคตเป็นวิทยาศาสตร์ แต่อนาคตวิทยาในช่วงเวลานั้นก็ไม่อาจถือเป็นการศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์ได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากยังอาศัยการคาดเดาย่อมๆ จนกระทั่งในช่วงทศวรรษ 1960 การศึกษาอนาคตจึงเริ่มเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น เมื่อนักทำนายด้านเทคโนโลยีเกิดการเรียนรู้ว่า การทำนายด้านเทคโนโลยีนั้น ไม่อาจแยกออกไปจากสังคมในด้านอื่น ๆ ได้ การทำนายต้องพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมในด้านอื่น ๆ อย่างใกล้ชิดด้วย และในช่วงทศวรรษที่ 1970 ในวงการศึกษาก็เริ่มเกิดการเรียนรู้ว่า การทำนายอนาคตจะขาดประสิทธิภาพ หากว่าการทำนายอนาคตนั้นไม่ได้คำนึงถึงอนาคตของสังคมในด้านอื่น ๆ ตลอดจนตัวแปรด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยี เป็นต้น เนื่องจากการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของสังคมในด้านต่าง ๆ จะเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นถึงทางเลือกในอนาคตที่จะพึงมีของสังคมในด้านที่ศึกษานั้น

1 ความหมาย

การศึกษาอนาคต (Future Studies) เป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตได้ ได้มีการศึกษาวิธีการทำนายอนาคตตั้งแต่ปี ค.ศ.1907 โดยมีผู้ให้ความหมายของการศึกษาอนาคตไว้ ดังนี้

Assip K. Flechtheim (1944) อธิบายความหมายของอนาคตศึกษาว่าเป็นศาสตร์ที่เรียกว่าอนาคตวิทยา (Futurology) และชี้ให้เห็นว่า อนาคตศึกษาเป็นเรื่องของการทำนายอนาคตตามหลักวิทยาศาสตร์

Joseph E. C. (1974) ให้นิยามของการศึกษาอนาคตในความหมายของการทำนาย (forecasting) ว่าเป็นวิธีดำเนินการที่เป็นระบบและระเบียบ สำหรับกำหนดความเป็นไปได้ของอนาคต เพื่อให้มุ่งไปยังเป้าหมายที่วางไว้ในอนาคตได้อย่างมีหลักเกณฑ์ ไม่ใช่การคาดเดา นอกจากนี้ ยังจำแนกความแตกต่างระหว่างการทำนายกับการพยากรณ์ด้วยว่า การพยากรณ์ (predicting) เป็นการถามข้อความในลักษณะ "อะไรจะเกิดขึ้น" ในขณะที่การทำนาย (forecasting) เป็นการถามข้อความในลักษณะ "อะไรจะเกิดขึ้น ถ้า....."

Cornish และคณะ (1977) ได้กล่าวถึง "การทำนาย" โดยนำไปเปรียบเทียบกับความหมายของคำว่า "การดูโชคชะตา" (fortune telling) ว่า แม้คำทั้งสองจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการคาดการณ์ถึงอนาคตเช่นกัน แต่มีความแตกต่างกัน คือ "การทำนาย" นั้นเชื่อว่าโลกแห่งอนาคตสามารถจะก่อป็นขึ้นด้วยการตัดสินใจและการกระทำของมนุษย์ มากกว่าจะเป็นเรื่องของโชคชะตา ยิ่งกว่านั้นการทำนายจะอาศัยวิธีการเชิงเหตุผลหรือเชิงวิทยาศาสตร์ มิได้อาศัยไฟ กล้วยแก้ว ใบชา หรืออื่น ๆ ดังเช่นการดูโชคชะตา และที่สำคัญการดูโชคชะตาจะเกี่ยวข้องกับอนาคตของบุคคลใด บุคคลหนึ่ง ส่วนการทำนายนั้นจะเกี่ยวข้องกับส่วนรวมและความเจริญรุ่งเรืองของอนาคต

ปราวีณยา สุวรรณัญฐโชติ (2547) กล่าวถึงเรื่องอนาคตศึกษาในมิติของการศึกษาอนาคต โดยเรียกคำว่า "future research" ว่าเป็นการศึกษาที่ต้องการได้รับคำตอบหรือสิ่งที่แจ้งให้ทราบถึงสิ่งที่อาจเกิดขึ้น แต่ไม่ใช่เป็นการทำนายว่าจะเกิดขึ้นจริงทั้งหมด

วิโรจน์ สารรัตน์ (2548) กล่าวว่า การศึกษาอนาคตเป็นการทำนายถึงสภาพปัญหาและโอกาสที่เป็นไปได้ของเหตุการณ์ในอนาคตของสังคมด้านต่างๆ เช่น ด้านตัวบุคคล ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านการเมือง อันเป็นผลเนื่องจากแหล่ง (sources) ที่เป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยภายในประเทศและภายนอกประเทศ ปัจจัยด้านที่เป็นความคิดหรืออุดมการณ์และด้านที่เป็นวัตถุ หรือทั้งจากปัจจัยที่เป็นมนุษย์และที่มิใช่มนุษย์ ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและจำเป็น

จุมพล พูลภัทรชีวิน (2548) กล่าวว่า นอกจาก คำว่าอนาคตศึกษา หรือ Futures Studies ยังมีคำอื่น ๆ ที่มีความหมายเหมือนหรือใกล้เคียงกับคำนี้อีกหลายคำ เช่น Futurics, Futurology, Prognostics, และ Anticipatory Science เป็นต้น โดยแต่ละคำก็มีความหมายและ

ลักษณะพิเศษเฉพาะตัวตามแนวคิดของบรรดานักคิดทั้งหลาย แต่สิ่งที่เหมือนกันคือการเน้นเรื่องอนาคต ซึ่งภาพรวมประกอบไปด้วยเนื้อหาอย่างน้อย 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ

1. ส่วนที่เป็นแนวคิดและทฤษฎี (perspectives and theories) ซึ่งอาจใช้คำรวมว่า “อนาคตนิยม” (futurism) โดยเป็นมุมมองความคิดที่มุ่งเน้นการมองไกลออกไปในอนาคต เพื่อสร้างอนาคต มองถึงแนวโน้มในอนาคตทั้งในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว เพื่อมองออกไปในสิ่งที่จะสร้างให้เกิด หรืออีกนัยคือพยายามจะทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าข้อเท็จจริง (fact) ในอนาคต

2. ส่วนที่เป็นระเบียบวิธี (methodologies) อาจเรียกว่าการวิจัยอนาคต (Futures research) ซึ่งเป็นเรื่องของวิธีการศึกษาเกี่ยวกับอนาคตที่มีใช้เน้นข้อเท็จจริง (fact) เช่น งานวิจัยทั่วไป แต่เป็นเรื่องวิธีการศึกษาแนวโน้มและสิ่งที่คาดว่าจะเกิดในอนาคต หรือแนวโน้มที่เป็นไปได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ทางเลือกหลายทางที่จะเป็นไปได้ แนวโน้มที่เป็นทางเลือกที่เป็นไปได้ทั้งหมด

จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า “อนาคตศึกษา” หมายถึง แนวคิดทฤษฎี และระเบียบวิธีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอนาคต ทั้งในแง่การศึกษาแนวโน้ม และทางเลือกต่าง ๆ ที่มีความเป็นไปได้ในอนาคต มีนักอนาคตเป็นผู้ทำการศึกษาอย่างเป็นระบบโดยอาศัยตรรกะและเหตุผล มากกว่าการคาดเดาหรือทำนายโชคโดยปราศจากความเป็นไปได้หรือเหตุผลรองรับ

2 จุดมุ่งหมายของการวิจัยเชิงอนาคต

จุดมุ่งหมายหลักของการวิจัยอนาคตมิใช่อยู่ที่การทำนายที่ถูกต้อง หากแต่อยู่ที่การสำรวจและศึกษาแนวโน้มที่เป็นไปได้หรือน่าจะเป็นของเรื่องที่ศึกษาให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ทั้งที่พึงประสงค์ (Desirable) และไม่พึงประสงค์ (Undesirable) เพื่อที่จะหาทางทำให้แนวโน้มที่พึงประสงค์นั้นเกิดขึ้น และป้องกันหรือขจัดแนวโน้มที่ไม่พึงประสงค์ให้หมดไป หรือหาทางที่จะเผชิญกับแนวโน้มที่ไม่พึงประสงค์นั้นอย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าหากว่ามันจะเกิดขึ้นจริงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นข้อมูลที่ได้จากการวิจัยอนาคตจะมีประโยชน์โดยตรงต่อการวางแผน การกำหนดนโยบาย การตัดสินใจตลอดไปจนถึงการกำหนดยุทธศาสตร์ (Strategies) และกลวิธี (Tactics) ที่จะนำไปสู่การสร้างอนาคตที่พึงประสงค์ และการป้องกันหรือขจัดอนาคตที่ไม่พึงประสงค์ นอกจากนี้ยังครอบคลุมจุดมุ่งหมายดังต่อไปนี้

2.1. เพื่อบรรยายทางเลือกในอนาคต (Alternative Futures) ที่เป็นไปได้หรือน่าจะเป็นของกลุ่มประชากรที่ศึกษา

2.2. เพื่อประเมินสถานการณ์ในปัจจุบัน เกี่ยวกับความรู้ต่าง ๆ ที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีอยู่เกี่ยวกับอนาคตที่เป็นไปได้แต่ละทาง

2.3. เพื่อบ่งชี้ผลกระทบและผลต่อเนื่องที่อาจจะเกิดขึ้นจากอนาคตที่เป็นไปได้ในแต่ละมิติ

2.4. เพื่อเตือนให้ทราบล่วงหน้าเกี่ยวกับอนาคตที่ไม่พึงประสงค์ที่อาจจะเกิดขึ้นได้

2.5. เพื่อเข้าใจเบื้องหลังของกระบวนการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

3 ประโยชน์ของการวิจัยเชิงอนาคต

การศึกษาอนาคตให้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ คือ

3.1. ช่วยในกระบวนการตัดสินใจ เช่น ช่วยกำหนดกรอบการทำงานในการตัดสินใจเพื่อการวางแผน ช่วยในการตัดสินใจหาทางป้องกันปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้นก่อนจะกลายเป็นปัญหาค่าตัวจะเกิดขึ้นก่อนจะกลายเป็นปัญหาขั้นวิกฤติ และการตัดสินใจเพื่อให้มีการกระทำกับโอกาสที่คาดว่าจะเป็นไปได้และเหมาะสม ช่วยในการตัดสินใจเลือกวิธีการป้องกันปัญหาจากหลายๆ วิธีที่นักอนาคตได้เสนอทางเลือกไว้ให้ ช่วยให้สามารถประเมินทางเลือกของนโยบายและการปฏิบัติ และช่วยเพิ่มโอกาสในการเลือกสรรทางเลือกจากหลาย ๆ ทางที่เสนอไว้ ทำให้มีความเป็นอิสระในการเลือกสรร หลีกเลี่ยงการยอมรับแนวโน้มในปัจจุบัน ที่อาจจะนำไปสู่ความหายนะได้

3.2. ช่วยในการเตรียมคนสำหรับอนาคตที่กำลังเปลี่ยนแปลง การศึกษาอนาคตจะทำให้คนเริ่มมองไปข้างหน้า คำนี้ถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งที่เป็นปัญหาและไม่ใช่ปัญหา นอกจากนี้ ยังจะทำให้เกิดความมั่นใจและมองอนาคตในแง่ดี สามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ได้

3.3. สามารถส่งเสริมให้เกิดความปรองดองและร่วมมือทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ

3.4. ช่วยในการสร้างสรรค์ การศึกษาอนาคต จะสามารถชักจูงและให้ความสนใจต่อการศึกษาอย่างสร้างสรรค์ เพราะการมองอนาคตที่ห่างไกลออกไปมากกว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า

4 เทคนิคการวิจัยเชิงอนาคต

เทคนิคในการศึกษาอนาคตได้มีผู้จำแนกไว้หลายท่านด้วยกัน แต่ละท่านจะมีเทคนิคที่แตกต่างกันออกไป ในที่นี้จะนำเทคนิคการศึกษาอนาคตที่ Joseph จำแนกไว้ 13 เทคนิค คือ (อ้างอิงข้อมูลจากหนังสือ "Introduction to Educational Forecasting : Futurism in Education" ห้องสมุดของ UNESCO กรุงเทพฯ)

4.1. เทคนิคสำรวจแนวโน้ม (trend exploratory)

4.2. เทคนิคเดลฟาย (delphi)

4.3. เทคนิคสร้างภาพอนาคต (scenario)

4.4. เทคนิคเมตริกซ์ (matrix)

4.5. เทคนิคต้นไม้สัมพันธ์และแผนที่บริบท (relevance tree and contextual map)

4.6. เทคนิคสภาพการณ์จำลอง (simulation)

4.7. เทคนิคการวิเคราะห์ของมอนติคาร์โล (Monte Carlo analysis)

4.8. เทคนิค Morphological

4.9. เทคนิคหาทางเลือก (alternative futures)

4.10. เทคนิคเชิงสถิติของเบย์เซียน (Bayesian statistical)

- 4.11. เทคนิควิเคราะห์พลังขับ (force analysis)
- 4.12. เทคนิคลูกโซ่สัมพันธ์ของมาร์คอฟ (Marcov Chain)
- 4.13. เทคนิคสิ่งบอกเหตุ (precursor)

ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้ “เทคนิคสร้างภาพอนาคต (scenario)” เป็นเครื่องมือในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างภาพในอนาคต ผ่านการเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับอนาคต เป็นแนวทางในการแสดงความคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์เกี่ยวกับอนาคตที่เป็นไปได้ และกระบวนการสร้าง scenario จะทำให้ผู้วิจัยได้แนวทางในการตรวจสอบอนาคต และการตัดสินใจในแนวทางต่าง ๆ การเขียนเป็นการพรรณนาเรื่องอนาคต โดยเขียนเป็นเรื่องราวหรือนิยาย เนื้อหาจะเป็นการกล่าวถึงว่าเราจะก้าวจากปัจจุบันไปสู่อนาคตได้อย่างไร

5 เทคนิคสร้างภาพอนาคต (Scenario)

การวางแผนด้วยสถานการณ์ เป็นวิธีหนึ่งของการมองอนาคต สถานการณ์นั้นสร้างขึ้นมาจากอาศัยโครงเรื่อง (plot) ที่มาจากแนวโน้ม (trends) ที่เห็นอยู่ในปัจจุบันและความไม่แน่นอน (uncertainties) ที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต สถานการณ์จึงมีได้หลายสถานการณ์ขึ้นอยู่กับชุดแนวโน้มและความไม่แน่นอนที่เลือกมาประกอบกันเป็นโครงเรื่อง เราจะเลือกโครงเรื่องที่แตกต่างกันและครอบคลุมเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคตให้มากที่สุดโดยทั่วไปประมาณ 3-4 โครงเรื่อง ดังนั้น สถานการณ์คือภาพรวมเหตุการณ์ในอนาคตที่เป็นจริงได้ (plausible) และเกี่ยวข้องกับประเด็นที่อยู่ในความสนใจ (relevant) แต่ละภาพจะเป็นการดำเนินเรื่องเล่าที่ไม่มีการขัดแย้งภายใน และมีทั้งเหตุการณ์ที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ กระบวนการสร้างสถานการณ์จะกระตุ้นจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ทำให้กล้าคิดนอกกรอบปัจจุบัน กล้าหาวิธีการใหม่ในการแก้ไขปัญหาเดิม การสร้างสถานการณ์เป็นการชักจูงอนาคตให้เข้าใจถึงผลการปฏิสัมพันธ์ระหว่างแรงผลักดันต่าง ๆ ซึ่งอาจเสริมกันหรือหักล้างกัน ซึ่งอาจชักนำให้เกิดการตัดสินใจในประเด็นที่ติดค้างอยู่ในใจมานานและทำให้สามารถวางแผนกลยุทธ์ที่รอบคอบกว่าเดิม

สิ่งที่ต้องเน้น คือ การเขียนสถานการณ์มิใช่เป็นการทำนายอนาคต (forecasting) สถานการณ์ที่ดีจึงมีได้อยู่ที่ว่าจะสามารถบรรยายอนาคตได้ถูกต้องเพียงใด แต่อยู่ที่ว่าจะสามารถชักนำให้เกิดการตัดสินใจที่ดีกว่าเดิมหรือไม่ การเขียนสถานการณ์มีสมมติฐานว่าอนาคตเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน ไม่มีใครทำนายได้ จึงพยายามสร้างสถานการณ์หลายภาพ เพื่อให้ครอบคลุมอนาคตที่เป็นไปได้ให้มากที่สุด อนาคตยิ่งไกลออกไปก็ยิ่งมีความไม่แน่นอนมากขึ้น ดังนั้น การเขียนสถานการณ์จึงเหมาะสมสำหรับการมองอนาคตระยะกลางและระยะยาว ที่ไม่สามารถใช้การวางแผนเชิงกลยุทธ์โดยทั่วไปได้ เพราะขาดข้อมูลที่มีความชัดเจนพอ รวมทั้งปัญหาที่ซับซ้อนและไม่มีคำตอบที่ถูกต้องเพียงคำตอบเดียว หรือผู้มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ (stakeholders) มีหลากหลายและอาจมีผลประโยชน์ขัดแย้งกัน ในการนี้ การเขียนสถานการณ์ระยะยาวตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป มีข้อดีที่ทำให้ผู้เข้าร่วมระดมความคิด

สามารถหยุดคิดถึงผลประโยชน์ส่วนบุคคลในปัจจุบันและกล้าคิดในสิ่งที่ปัจจุบันนี้เป็นไปไม่ได้ เพราะเป็นที่แน่ชัดว่าในอีก 10 ปี ทุกคนจะไม่อยู่ในตำแหน่งเดิม หลายสิ่งจะเปลี่ยนไป ผู้เข้าร่วมระดมความคิดจึงมีอิสระที่จะวางแผนสำหรับคนรุ่นต่อไปได้

Scenario ยังสามารถใช้ในการสร้างแผนเตือนภัยและรับมือกับเหตุการณ์ไม่คาดฝัน เนื่องจากตัวแปรที่เปลี่ยนไปทำให้สถานการณ์เปลี่ยนแปลง ผู้บริหารจึงควรวางแผนเตรียมพร้อมเอาไว้ ทั้งนี้แผนรับมือไม่ได้จำเป็นสำหรับทุก scenario แต่อาจใช้ในการพัฒนา scenario กับสถานการณ์ที่มีแนวโน้มเกิดขึ้นมากและตึงเครียดมาก นอกจากนี้ scenario สามารถช่วยให้องค์กรสามารถควบคุมอนาคตได้บางส่วน scenario สามารถใช้เป็นเครื่องมือให้ความรู้แก่ผู้บริหารเกี่ยวกับอนาคตและความไม่แน่นอน ทำให้ความคิดขยายออกไปสู่ปัจจัยภายนอกที่จะกระทบองค์กรด้วย เป็นกระตุ้นให้ผู้บริหารคอยตื่นตัวติดตามความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่ง Weck กล่าวไว้ว่า สิ่งที่ scenario ช่วยผู้บริหารได้มากที่สุด คือ การทำให้ผู้บริหารตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งบางคนอาจจะไม่ได้สนใจด้วยซ้ำ

Scenario จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญขององค์กรเพื่อการวางแผนอนาคตในท่ามกลางความไม่แน่นอน โดยคาดการณ์ว่า เรื่องราวในอนาคตจะกระทบต่อการดำเนินงานขององค์กรอย่างไร เพื่อที่จะสามารถสร้างแผนรองรับเหตุการณ์ที่คาดไม่ถึง ในรูปของความคิดและสมมติฐานต่าง ๆ ดังนี้

Beck (1982), Wack (1985a, 1985b) and Wilson (1978) มองว่า scenarios ต้องมุ่งประเด็นไปที่การตัดสินใจ ซึ่งหมายความว่า การพัฒนาของ scenario นั้นจะต้องสอดคล้องกับแต่ละประเภทของการตัดสินใจที่หลากหลาย แต่ก็ต้องคงไว้ซึ่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกระบวนการ บางสถานการณ์ผู้ออกแบบต้องเข้าใจขอบเขตของความไม่แน่นอนและเป้าหมายของแต่ละสาขา และยังต้องระบุตัวแปรตามที่สำคัญรวมถึงทางการเมือง สังคม เทคโนโลยี และการแข่งขัน

Brown มองว่า ระดับของการวิเคราะห์ที่หลากหลายต้องมาจากข้อมูลหลายประเภททั้งในด้านของรายละเอียดและความน่าเชื่อถือของข้อมูล

Zentner ให้คำแนะนำว่า 3 องค์ประกอบเบื้องต้นที่สำคัญในการเลือกและออกแบบ Scenario คือ ความน่าเชื่อถือ ความเป็นประโยชน์ และสามารถเข้าใจได้ โดยทั้ง 3 องค์ประกอบต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและถือเป็นบทบาทที่สำคัญที่ทำให้การวางแผน Scenario นั้นประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ผู้ตัดสินใจจะใช้ Scenario ให้เกิดประโยชน์ได้เมื่อแผนนั้นมีความน่าเชื่อถือให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ และสามารถเข้าใจได้

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเชิงอนาคต (Future Research) ไม่ได้ผูกพันอยู่กับทฤษฎีที่อธิบายความเป็นเหตุเป็นผลของเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ แต่ก็มิได้หมายความว่า การวิจัยอนาคตจะใช้วิธีการพยากรณ์

โดยอาศัยสัญชาตญาณแต่ในการตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับลักษณะความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ต่าง ๆ และการจัดลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ นักวิจัยอนาคตจะมีอิสระมากกว่านักสังคมศาสตร์ที่มักจะใช้และสร้างทฤษฎี ตลอดจนข้อสมมุติในเชิงทฤษฎีต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า การวิจัยอนาคตมีผลต่อการพัฒนาทฤษฎีต่าง ๆ

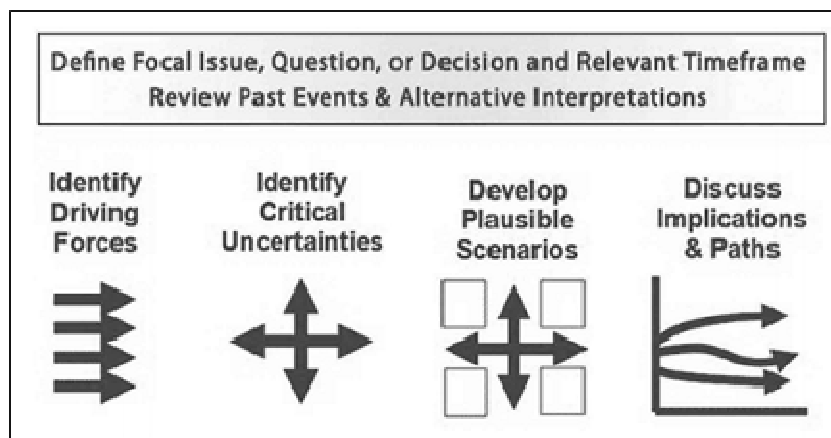
Slaughter (1995) เป็นคนแรก ๆ ในการอธิบายการคาดการณ์หรือการมองการณ์ไกล (Foresight) ของการวิจัยอนาคต โดยให้นิยามว่า เป็นขีดความสามารถของมนุษย์ในการคิดไปข้างหน้า พิจารณา สร้างแบบจำลอง การคิดสร้างสรรค์ และตอบสนองต่อเหตุการณ์ในอนาคต นอกจาก Slaughter แล้ว ก่อนที่แนวความคิดเรื่อง Foresight จะถูกกล่าวถึงในเชิงงานวิจัยอนาคต ยังมีนักคิดในอดีตอีกหลายท่าน ที่อธิบายการคาดการณ์ที่ยังมาไม่ถึงว่า อนาคตความเป็นอยู่ของมวลมนุษยชาติถูกสร้างขึ้นโดยมนุษย์ที่มีความเป็นอยู่ที่ดี เช่น de Jouvenel, (1964) Dator (1979), Masini (1983), Galtung (1984) และ Godet (1993)

ตามแนวคิดของ Slaughter การคาดการณ์ (Foresight) คือ ความคิดและความเข้าใจในระดับบุคคลที่สามารถขยายไปสู่ชุมชนหรือสังคมทั้งหมด (Major et al., 2001) บุคคลสามารถมองเห็นทั้งอนาคตตนเองและอนาคตของชุมชน โดยความคิดที่เกี่ยวข้องกับอนาคตของชุมชนได้รับการพัฒนาผ่านวาทกรรมทางสังคมและฝังอยู่ในกระบวนการของนวัตกรรมทางสังคมจนกว่าพวกเขาจะมาถึงขั้นตอนของการสร้างอนาคต ทั้งการคาดการณ์อนาคตของแต่ละบุคคลและชุมชนและผลการกำหนดอนาคตของพวกเขามีน้ำหนักที่ดีในกระบวนการนี้ อย่างไรก็ตามแนวคิดของ FCFS นั้นภายใต้ความสัมพันธ์ทางความคิดที่ว่ากระบวนการมองอนาคตจะต้องมีการวาดภาพเกี่ยวกับอนาคต (scenario) ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นได้หรือมีโอกาสเป็นไปได้ที่จะเกิดขึ้น ภาพอนาคตดังกล่าวอาจมีหลายภาพขึ้นอยู่กับมุมมองอนาคตภายใต้แนวโน้ม เจริญไฉและแรงขับเคลื่อนทางด้านเทคโนโลยี สังคม การเมือง วัฒนธรรม ฯลฯ เข้ามาเป็นองค์ประกอบในการมองอนาคต การสร้างภาพอนาคตจะช่วยให้เห็นภาพฉายของอนาคตในแบบต่างๆ โดยมีปัจจัยความแน่นอนและไม่แน่นอนที่อาจเกิดขึ้น ซึ่งช่วยให้เกิดทางเลือกในเตรียมการรับมือกับภาพอนาคตที่จะเกิดขึ้น

กระบวนการจัดทำภาพอนาคต

ในการสร้างภาพอนาคตจำเป็นต้องมีการกำหนดขอบเขตของการพิจารณาให้ชัดเจน และเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานและทรัพยากร ทั้งในแง่ของบุคคลและเวลาตั้งแต่เริ่มดำเนินการ โดยกำหนดขอบเขตในประเด็นของระดับของการพิจารณา เช่น ระดับโลก ระดับท้องถิ่น หรือระดับ องค์กร พื้นที่ เช่น ประเทศไทย จังหวัดสมุทรสงคราม และระยะเวลา เช่น ในอนาคตอีก 10 ปี หรือ 50 ปี เป็นต้น (Chermack et al., 2001; Damrongchai et al., 2008) ทั้งนี้ ในการกำหนดระยะเวลาของ การสร้างภาพอนาคตต้องกำหนดให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานให้มากที่สุด เช่น การ สร้างภาพอนาคตเพื่อนำเสนอกระบวนการลดการปลดปล่อยมลพิษทางอากาศในระดับภูมิภาค (ทวีป) ควรกำหนดระยะเวลาประมาณ 10-20 ปี ในขณะที่การสร้างภาพอนาคตเพื่อแสดงผลกระทบระยะยาว ของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ อาจต้องกำหนดระยะเวลาที่ยาวนานตั้งแต่ 100 ปีเป็นต้นไป (European Environment Agency, 2001)

แผนภาพที่ 2 - 2 กระบวนการสร้างภาพอนาคต

ที่มา : <http://scenarios2strategy.com/docs/planning.html>

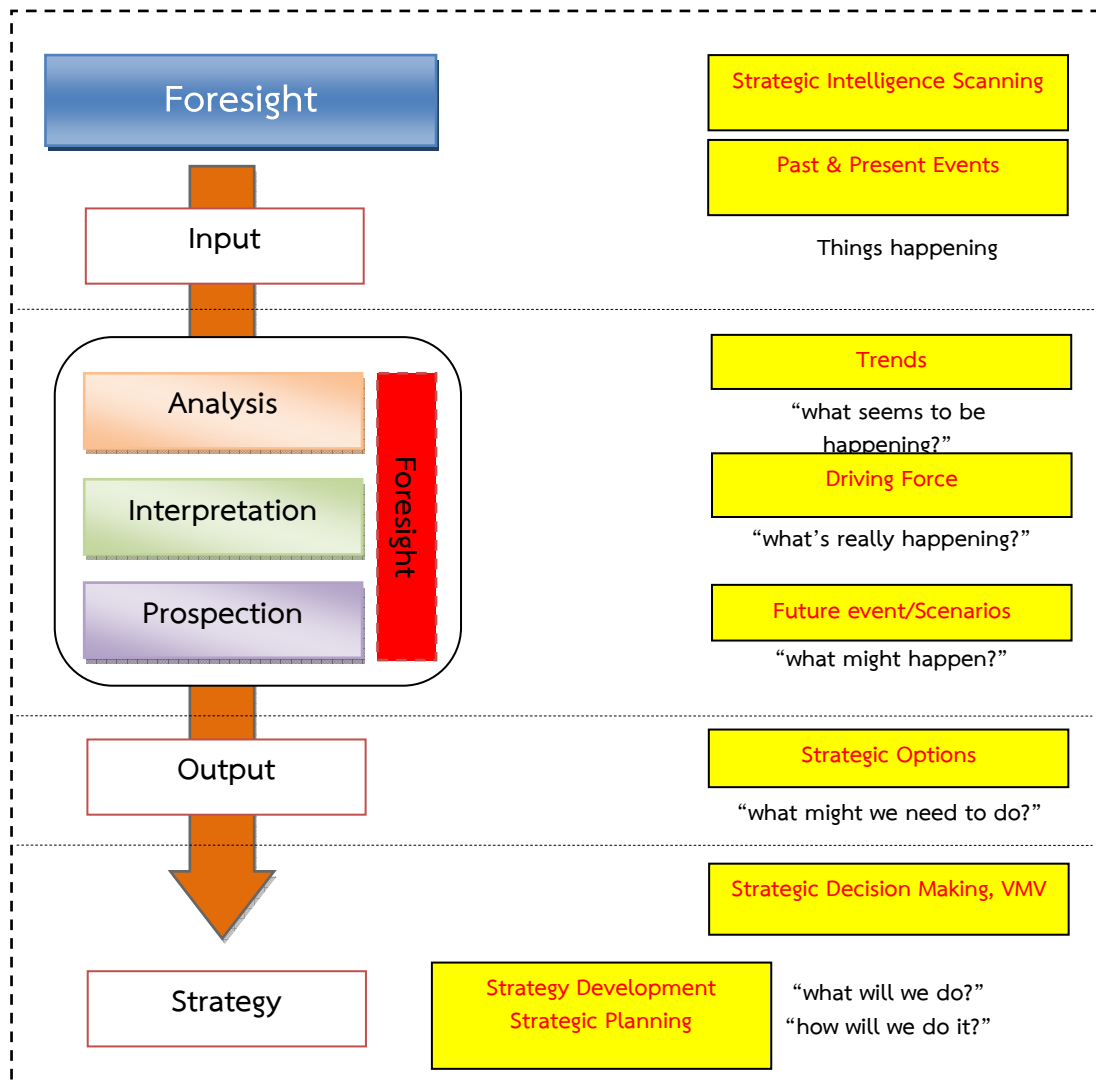
กระบวนการจัดทำภาพอนาคต มีขั้นตอนดังนี้

1. การกำหนดขอบเขตของภาพอนาคต ในเมื่อทรัพยากรในแง่ของบุคคลและเวลามีจำกัด คณะผู้จัดทำจำเป็นต้องกำหนดขอบเขตให้ชัดเจนเสียก่อน ว่าจะเป็นการสร้างสถานการณ์ในระดับโลก ภูมิภาค ประเทศ อนุภูมิภาคภายในประเทศ องค์กร หรือปัจเจกบุคคล ว่าจะครอบคลุมพื้นที่กว้างขวางเพียงใด จะมองอนาคตไกลเพียงใด หรือจะเจาะเฉพาะประเด็นใด เป็นต้น การกำหนดขอบเขตที่แคบมากทำให้สามารถลงลึกในการวิเคราะห์ประเด็นได้ แต่ก็อาจทำให้ครอบคลุมไม่ทั่วถึง

หากกำหนดขอบเขตกว้างไป ก็จะทำให้ไม่สามารถถกเถียงได้ ดังนั้น จึงควรกำหนดขอบเขตที่เหมาะสม ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของโครงการและทรัพยากรที่มีอยู่

การจัดทำภาพอนาคต (Foresight) เพื่อมุ่งแสวงหาแนวทางในการบริหารจัดการ ความไม่แน่นอนนั้นด้วยการเตรียมทางเลือกที่เหมาะสม โดยกระบวนการจัดทำภาพอนาคตเปรียบได้กับการทำ Strategic Thinking ผลลัพธ์สุดท้ายที่จะได้จากกระบวนการจัดทำภาพอนาคตคือ ทางเลือกที่เหมาะสม หรือ Strategic Option ซึ่งจะเป็นทางเลือกสำหรับผู้บริหาร สำหรับองค์กร สำหรับประเทศ หรือสำหรับกองทัพ ในการตัดสินใจที่อยู่ภายใต้ Possible Scenarios ดังนั้นการจัดทำ ภาพอนาคต (Foresight Framework) จึงเชื่อมโยงกับการจัดทำยุทธศาสตร์ (Strategy) ดังแผนภาพ

แผนภาพที่ 2 - 3 กรอบแนวคิดในการจัดทำภาพอนาคต (Foresight Framework)

2. การเชิญผู้เข้าร่วมระดมความคิด โดยทั่วไป จำนวนผู้เข้าร่วมระดมความคิดในการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อเขียนสถานการณ์ควรมีประมาณ 25-30 คน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมแต่ละท่านมีโอกาสแสดงความคิดเห็นได้ นอกจากนี้ ยังควรมีการแบ่งกลุ่มย่อยระดมความคิดกลุ่มละ 6-10 คน ควรต้องเชิญผู้มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ (stakeholders) ให้ครบที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

3. การเตรียมความพร้อมของผู้เข้าร่วมระดมความคิด เพื่อให้สามารถดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควรมีการสื่อสารให้ผู้เข้าร่วมระดมความคิดเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ว่า พวกเขาคือผู้เชี่ยวชาญในประเด็นที่จะระดมความคิด ซึ่งจะเป็นผู้ให้ทั้งข้อมูลความรู้ และความเห็นในการสร้างสถานการณ์ คณะผู้จัดอาจช่วยเตรียมความพร้อมโดยการจัดเตรียมข้อมูลพื้นฐานและสรุปประเด็นที่จะระดมความคิดให้ศึกษาล่วงหน้า

4. การจัดเตรียมสถานที่ประชุมเชิงปฏิบัติการ สถานที่ประชุมเชิงปฏิบัติการควรมีสื่ออำนวยความสะดวกพร้อมที่จะให้คณะผู้เข้าร่วมระดมความคิด สามารถดำเนินกิจกรรมได้

5. การเริ่มประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างสถานการณ์การประชุมเชิงปฏิบัติการจะเริ่มจากการสรุปประเด็นและขอบเขตของสถานการณ์ เพื่อความเข้าใจตรงกันอาจมีการนำเสนอบทความจากผู้ทรงคุณวุฒิในประเด็นที่เกี่ยวข้องบ้าง แต่ก็ไม่ควรใช้เวลาของที่ประชุมมากเกินไป

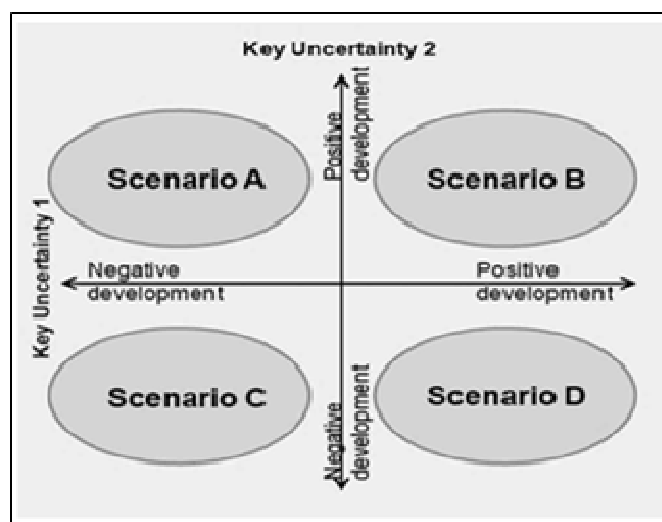
5.1 การระบุแนวโน้ม แนวโน้มเป็นแรงผลักดัน (driving forces) ที่เกิดขึ้นค่อนข้างจะแน่นอน ขนาดของแรงนี้ในอนาคตสามารถทำนาย (forecast) จากผลได้ของอดีตโดยการคำนวณจากตัวแบบ (models) ต่าง ๆ หรือโดยการคาดคะเนของผู้เชี่ยวชาญ เรามักจะพิจารณาแนวโน้มในด้านสังคม (social) เทคโนโลยี (technology) เศรษฐกิจ (economics) สิ่งแวดล้อม (environment) การเมือง (politics) และการทหาร (Military) หรือใช้ชื่อย่อว่า STEEP-M ซึ่งเป็นภาวะแวดล้อมของประเด็นที่กำลังพิจารณาอยู่ หรืออาจพิจารณาด้วยกระบวนการวิเคราะห์ต่าง ๆ ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ เช่น การวิเคราะห์จากการทบทวนเอกสาร การคำนวณจากแบบจำลอง การคาดคะเนของผู้เชี่ยวชาญ การระดมความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Damrongchai et al., 2008; European Environment Agency, 2001)

5.2 การระบุความไม่แน่นอน ความไม่แน่นอน คือ ซึ่งเป็นปัจจัยหรือเหตุการณ์ที่ยังปรากฏไม่เด่นชัดในปัจจุบัน ไม่แน่ใจว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นในอนาคต และไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องไม่ตีเสมอ อาจเป็นเหตุการณ์ที่พึงประสงค์ หรืออาจเป็นปัจจัยเชิงลบก็ได้ แนวโน้มเองเมื่อไปในอนาคตไกลหน่อย ก็มีความไม่แน่นอน แต่ความไม่แน่นอนที่จะต้องพยายามมองหานั้น เป็นความไม่แน่นอนที่สามารถพลิกผันเหตุการณ์หรือแนวโน้มที่กำลังดำเนินอยู่โดยสิ้นเชิง ซึ่งปัจจุบันอาจเป็นเพียงสัญญาณอ่อน ๆ พอสังเกตเห็น แต่ในอนาคตอาจกลายเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากสามารถพลิกผันเหตุการณ์หรือแนวโน้มที่กำลังดำเนินอยู่โดยสิ้นเชิง (Damrongchai et al., 2008)

6. การกำหนดประเด็นหลักของโครงเรื่องของสถานการณ์ ดังที่กล่าวมาแล้วว่า โครงเรื่องของสถานการณ์แต่ละภาพ ได้มาจากแนวโน้มและความไม่แน่นอน 3-4 ข้อเรียกว่า ประเด็นหลัก (scenario logics) อาจใช้แนวโน้มหรือความไม่แน่นอนข้อหนึ่งข้อใดเป็นประเด็นหลักของสถานการณ์ และใช้ข้ออื่น ๆ ประกอบเป็นประเด็นรองก็ได้

7. การเขียนภาพอนาคต หลังจากกำหนดประเด็นหลักของโครงเรื่องของภาพอนาคต จากแนวโน้มและความไม่แน่นอนแล้ว มักนำความไม่แน่นอนหลักที่ส่งผลกระทบสูง 2 - 3 ประเด็นมาสร้างเป็นแกนของภาพอนาคต (แผนภาพที่ 1 - 3) จากนั้นจึงอธิบายภาพอนาคตแต่ละภาพในรูปแบบของเรื่องเล่าเหตุการณ์ในอนาคต โดยมีการตั้งชื่อภาพด้วยข้อความสั้นๆ ที่สามารถนำเสนอเรื่องราวทั้งหมดของภาพ อาจระบุตัวละครที่เกี่ยวข้อง ผลกระทบ และเหตุการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา หลังจากสร้างภาพอนาคตเสร็จแล้ว จำเป็นต้องมีการตรวจสอบกับผู้ร่วมระดมความคิดเห็น รวมทั้งข้อมูลหลักฐานที่มีอยู่เพื่อปรับแก้ภาพอนาคตเพิ่มเติมตามความเหมาะสม (Coordination Centre for Community-based Research, 2012; Damrongchai et al., 2008; Lebel, 2010) นอกจากนี้ ยังสามารถตรวจสอบความเป็นไปได้ของภาพอนาคตโดยเปรียบเทียบกับข้อมูลการทำนายสถานการณ์จำลองด้วยแบบจำลองในเชิงตัวเลข (Chermack et al., 2001; European Environment Agency, 2001) หลังจากเขียนสถานการณ์เสร็จแล้ว ควรมีการตรวจสอบความเป็นไปได้จากข้อมูลและหลักฐาน

แผนภาพที่ 2 - 4 การสร้างแกนความไม่แน่นอน และภาพอนาคต

ที่มา: Wulf, Meißner Stubner (2010)

8. เมื่อสร้างภาพอนาคตสำเร็จเป็นที่เรียบร้อย จำเป็นต้องเชื่อมโยงภาพอนาคตกับการวางแผน เช่น การประเมินกลยุทธ์และนโยบายที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน การกำหนดวิสัยทัศน์

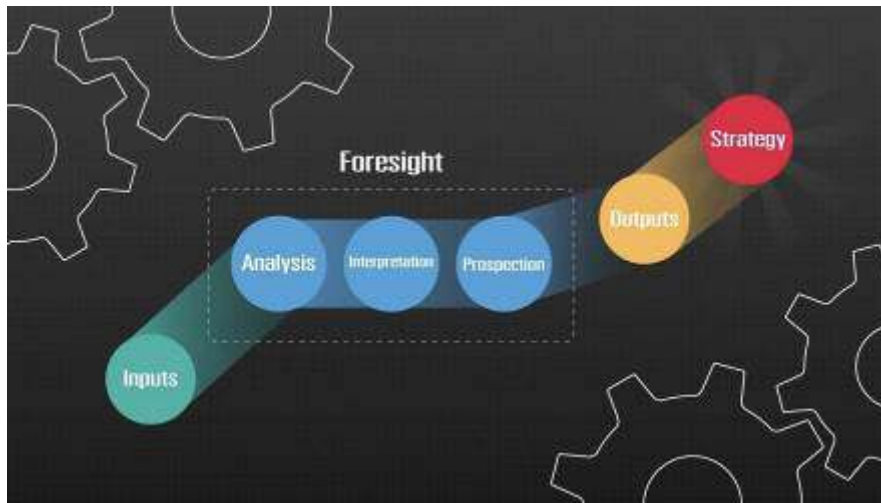
และกลยุทธ์ใหม่ การประเมินทางเลือกในการตอบสนองต่อสภาพอนาคตแต่ละภาพพร้อมให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เป็นต้น การใช้สถานการณ์ทุกภาพเป็นหลังจากแสดงอนาคตต่าง ๆ ที่อาจเป็นจริงได้ ช่วยกำหนดวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ โดยวิธีการแรกเป็นวิธีการที่ได้ผลที่สุด เพราะไม่ได้ทิ้งสถานการณ์ภาพหนึ่งภาพใดไป จึงยังจะพิจารณาเหตุปัจจัยทุกอย่างได้ครบถ้วน ภายใต้ทรัพยากรจำกัด เพื่อขยายผลสิ่งที่พึงประสงค์ และป้องกันสิ่งที่ไม่พึงประสงค์มิให้เกิดขึ้น วิสัยทัศน์ที่ผู้มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของกำหนดขึ้น เป็นเป้าหมายที่ต้องใช้กลยุทธ์ในการบรรลุและมีส่วนในการกำหนดกลยุทธ์ด้วย

บุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการสร้างภาพอนาคตประกอบด้วย ผู้เข้าร่วมระดมความคิดเห็น ผู้วิเคราะห์ข้อมูลและความคิดเห็น และผู้ดำเนินกระบวนการสร้างภาพอนาคต โดยผู้เข้าร่วมระดมความคิดเห็นจะเป็นฝ่ายให้ข้อมูล ทั้งข้อมูลปฐมภูมิจากประสบการณ์ที่ประสบโดยตรง และข้อมูลทุติยภูมิที่ได้รับทราบมา และความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับบริบทของภาพอนาคตที่จะสร้างร่วมกัน เช่น ปัจจัยขับเคลื่อนที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เหตุการณ์ที่มีความเป็นไปได้ที่จะเกิดขึ้น (แนวโน้ม) และไม่เกิดขึ้น (ความไม่แน่นอน) รวมทั้งบุคคลที่เกี่ยวข้องที่สามารถได้รับผลกระทบทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ในขณะที่ผู้วิเคราะห์ข้อมูลและความคิดเห็น และผู้ดำเนินกระบวนการสร้างภาพอนาคตจะเป็นฝ่ายสนับสนุนให้เกิดกระบวนการสร้างภาพในเชิงเทคนิค

ในการดำเนินกระบวนการสร้างภาพอนาคตทั้งหมด มักดำเนินการในรูปแบบของการระดมความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholders) โดยอาจดำเนินการเป็นกลุ่มย่อยก่อน แล้วจึงวิพากษ์ความคิดเห็นของแต่ละกลุ่มย่อยในภาพรวม ทั้งนี้ อาจใช้เทคนิคการออกเสียงตามความสมัครใจ (Voting) โดยผู้ที่สามารถออกเสียงต้องมีความรู้ หรือประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องเพียงพอในการตัดสินใจออกเสียงเกี่ยวกับประเด็นนั้น ๆ ในกรณีที่ไม่มีความรู้ หรือประสบการณ์ จะขอให้งดการออกเสียง (Coordination Centre for Community-based Research, 2012) จึงเห็นได้ว่า การสื่อสารที่ดีมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการดำเนินกระบวนการสร้างภาพอนาคต โดยผู้ดำเนินกระบวนการสร้างภาพอนาคตจะต้องสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องร่วมกันระหว่างผู้เข้าร่วมระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับบริบทของการสร้างภาพอนาคตทั้งหมด ตั้งแต่นิยามของภาพอนาคตและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ขอบเขตและวัตถุประสงค์ของการสร้างภาพอนาคต รวมทั้งระเบียบวิธีการในกระบวนการสร้างภาพอนาคต เช่น วิธีการแสดงความคิดเห็น และวิธีการวิเคราะห์ประมวลผลความคิดเห็น เป็นต้น

กระบวนการวิเคราะห์ภาพอนาคต

แผนภาพที่ 2 - 5 กรอบการวิเคราะห์อนาคต

การวิเคราะห์อนาคตจะมีกรอบการดำเนินการอยู่ด้วยกัน 3 ส่วน

ส่วนที่ 1 เริ่มตั้งแต่การนำเข้าข้อมูล (Input)

ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูล (Foresight) และ

ส่วนที่ 3 การเสนอผล (Outputs) และการวางแผนทางยุทธศาสตร์ (Strategy)

การดำเนินการตามกระบวนการของแต่ละส่วน

ขั้นตอนที่ 1 การนำเข้าข้อมูล (Input) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเหตุการณ์ ในปัจจุบัน โดยใช้หลักการของ STEEP-M ซึ่งเป็นหลักการทางสังคม (Social) เทคโนโลยี (Technology) เศรษฐกิจ (Economic) สิ่งแวดล้อม (Environment) การเมือง (Political) และการทหาร (Military) เพื่อใช้ตอบคำถามว่า “เกิดเหตุการณ์อะไรขึ้น” (What is going on?) ในขณะนี้ เช่น เทคโนโลยีที่จะพลิกโฉมโลกที่เรียกว่าเป็น Disruptive Technologies ซึ่งจะสร้างมูลค่ามหาศาลในอนาคต ได้แก่ Deep Learning, Mobility Services, 3D printing of finished products at scale, CRISPR และเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง Robotics and Automation, Blockchain และ Crypto Asset เป็นต้น

การรวบรวมข้อมูลจากเหตุการณ์ปัจจุบัน (Environmental Scanning) แบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 คือ การรับรู้ข้อมูลทั่วไป (Undirected Viewing) เพื่อให้สามารถรู้สึกได้ถึงสัญญาณของการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ระยะต้น

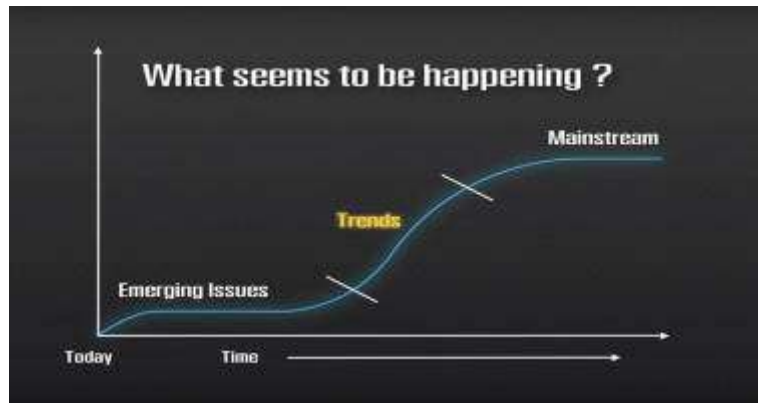
ระดับที่ 2 คือ การรับข้อมูลเฉพาะด้าน (Conditioned Viewing) การรวบรวมข้อมูลในประเด็นที่ที่มีการกำหนดไว้เพื่อนำไปสู่การสืบค้นข้อมูลในเชิงลึก

ระดับที่ 3 คือ การสืบค้นข้อมูลอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Searching) เป็นจุดเริ่มต้นของการสืบค้นข้อมูลเชิงลึกที่เราสนใจแต่อาจยังไม่มีโครงสร้างในการดำเนินการที่ชัดเจน

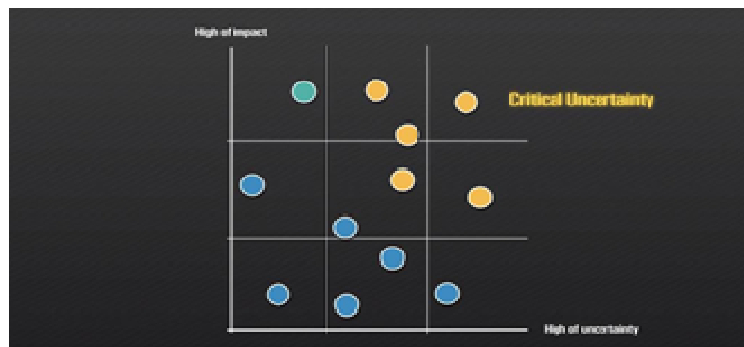
ระดับที่ 4 คือ การสืบค้นข้อมูลอย่างเป็นทางการ (Formal Searching) เป็นการศึกษา ค้นคว้าที่มีแผนงาน ทรัพยากรและรูปแบบในการดำเนินการอย่างเป็นระบบ

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์อนาคต ที่ประกอบด้วย 3 ตอนย่อย

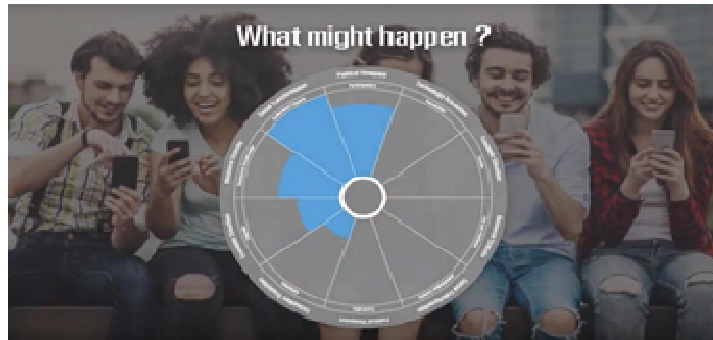
1. ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis) เป็นการจัดเตรียมและคัดกรองข้อมูลที่มีความหลากหลาย ให้เหลือเพียงประเด็นที่น่าสนใจเพื่อตอบคำถามว่า “เหตุการณ์อะไรที่จะยังคงเกิดขึ้นต่อไปเรื่อย ๆ” (What seems to be happening?)

2. ขั้นการแปลผลข้อมูล (Interpretation) เป็นการวิเคราะห์หาสาเหตุเบื้องต้น (Events) หรือแรงผลักดัน (Driving Forces) ของเหตุการณ์ที่มุ่งความสนใจไปที่แรงผลักดัน (Driving Forces) ที่มีความไม่แน่นอนสูงและหากเกิดขึ้นจะส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรง (Critical Uncertainty) เพื่อตอบ คำถามที่ว่า “อะไรที่เป็นสาเหตุเบื้องต้นที่ทำให้เกิดเหตุการณ์เหล่านั้น” (What’s really happening?)

3. ขั้นตอนสุดท้าย การคาดการณ์ (Prospection) เป็นการสร้างภาพเหตุการณ์ในอนาคตที่แตกต่างและหลากหลายโดยพิจารณาจากผลกระทบของ Driving Forces เพื่อหาคำตอบว่า “สาเหตุเหล่านั้นจะก่อให้เกิดสถานการณ์อะไรขึ้น” (What might happen?)

ขั้นตอนที่ 3 การนำเสนอผล (Outputs) เป็นการสร้างการรับรู้ถึงภาพเหตุการณ์ในอนาคต ให้แก่ผู้กำหนดนโยบายเพื่อค้นหาว่า “เราน่าจะต้องทำอะไรในสถานการณ์นั้น” (What might we need to do?)

ขั้นตอนที่ 4 การวางแผนยุทธศาสตร์ (Strategy) เป็นการนำผลลัพธ์จากการวิเคราะห์อนาคต (Scenarios) ใช้ในการกำหนดและวางแผนกลยุทธ์ที่เหมาะสม นำไปสู่การหาคำตอบว่า “สิ่งที่เราจะต้องทำคืออะไรบ้าง?” (What will we do?) และ “เราจะทำสิ่งต่าง ๆ นั้น ได้อย่างไร?” (How will we do it?)

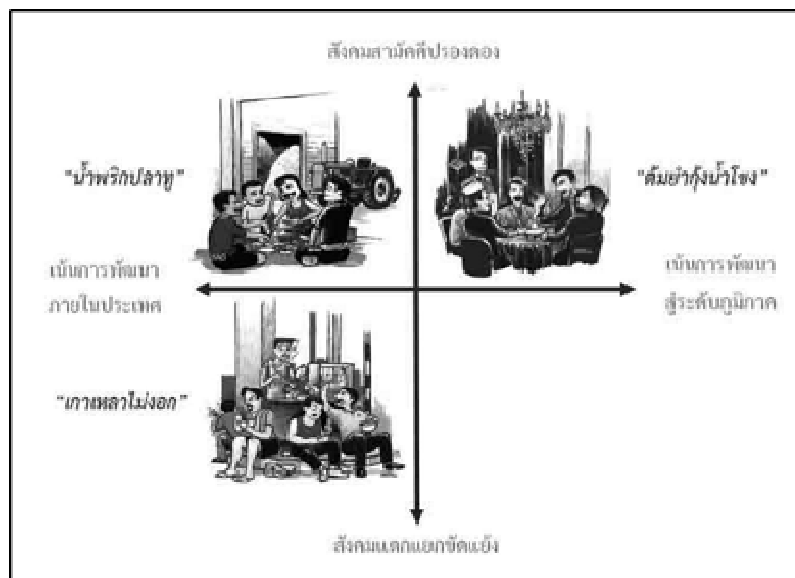
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผอฝฝฝ ชุตติดำรง (2558) สถาบันคลังสมองของชาติภายใต้มูลนิธิส่งเสริมทบวงมหาวิทยาลัยจัดทำโครงการจัดทำภาพอนาคตประเทศไทยปี พ.ศ. 2562 โดยร่วมดำเนินงานกับศูนย์คาดการณ์เทคโนโลยีเอเปค สำนักงานคณะกรรมการนโยบายวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรมแห่งชาติ องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย มีการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการโดยระดมสมองจากผู้ทรงคุณวุฒิ และบุคคลจากหลายกลุ่มวัย ทั้งผู้สูงวัย วัยทำงาน และวัยเริ่มต้นทำงานจากภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคม เพื่อหาทิศทางของประเทศไทยในอนาคตอีก 10 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2562) เมื่อประเทศกำลังฟื้นตัวจากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ (เช่นเดียวกับ

นานาชาติทั่วโลก) แต่เผชิญกับสถานการณ์ความขัดแย้งทางความคิดอันเป็นผลมาจากความเห็นที่แตกต่างกันทางการเมืองของประชาชนในชาติที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง และอยู่ภายใต้กระแสผลักดันจากภายนอก ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ

การประชุมเชิงปฏิบัติการดำเนินการทั้งหมด 4 ครั้ง ประกอบด้วยการระดมความคิดเห็น การวิเคราะห์ข้อมูล การรับฟังความคิดเห็นเพื่อร่างภาพอนาคตและการสร้างภาพอนาคตพบว่า ปัจจัยขับเคลื่อนที่สำคัญที่นับว่าเป็นความไม่แน่นอนหลักที่นำมาพิจารณาในการสร้างภาพอนาคตของประเทศไทย ได้แก่ สถานการณ์ความสามัคคีปรองดองของประชาชนภายในประเทศและเป้าหมายของการพัฒนาประเทศ ซึ่งนำมาสู่ภาพอนาคต 3 ภาพ ได้แก่ ภาพเกาเหलाไม่ออก ภาพน้ำพริกปลาหู และภาพต้มยำกุ้งน้ำโขง ดังแสดงในแผนภาพที่ 7

แผนภาพที่ 2 - 6 สถานการณ์ความสามัคคีปรองดองของประชาชนภายในประเทศ

ที่มา : ดัดแปลงจาก Knowledge Network Institute of Thailand (2010)

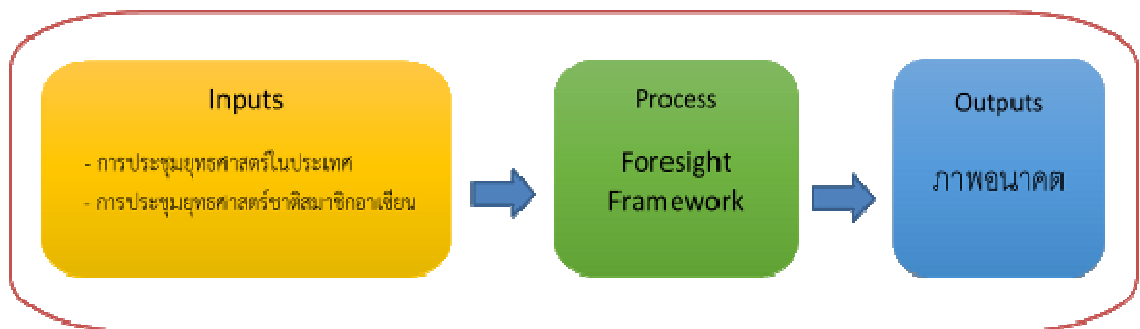
ภาพน้ำพริกปลาหู เป็นภาพในอนาคตที่สะท้อนวิถีความเป็นไทยในแบบเอเชียที่ชัดเจนมากขึ้น ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงและความแตกต่างหลากหลายของคนในสังคม ประชาชนเกิดการเรียนรู้จากบทเรียนในอดีตและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์ ยอมรับและอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างทั้งทางความคิด เชื้อชาติและวัฒนธรรม เศรษฐกิจเข้มแข็งจากการบริโภคภายในประเทศที่มีสัดส่วนมากขึ้น ในขณะที่ทุกระดับของสังคมมีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อมผ่านกลไกคาร์บอนเครดิต (Carbon Credit) การกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่นเพื่อให้พึ่งพาตนเอง

เป็นรูปธรรมมากขึ้นในรูปแบบของเขตปกครองพิเศษ เหมือนมื้ออาหารที่แม้จะไม่สวยหรูแต่ก็สุขสงบ ด้วยอาหารที่พึ่งพาวัตถุดิบพื้นบ้านของประเทศ

ภาพตัมย่ำกึ่งน้ำโขง เป็นภาพของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ที่เป็นผลมาจากการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคอาเซียน และการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจของสหภาพเมียนมา หลังจากหยุดนิ่งมาเป็นเวลานาน ส่งผลให้ประเทศมีการปรับตัวบนฐานของความร่วมมือกับประเทศสมาชิกอาเซียน ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมโดยเกิดเมืองหลวงเชิงเศรษฐกิจแห่งใหม่ขึ้นในประเทศ International Community School/College ของต่างชาติมีเพิ่มมากขึ้น เพื่อผลิตแรงงานรองรับการค้าระหว่างประเทศ ปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ยังคงดำเนินอยู่และไม่มีทีท่าจะยุติถูกนำเข้าสู่เวทีอาเซียน และสามเหลี่ยมวัฒนธรรมอินโดจีนถูกหยิบยกมาเป็นประเด็นในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในขณะที่ประเทศไทยมีกลุ่มตลาดใหม่หรือที่เรียกว่า BRIC เป็นพันธมิตรทางการค้ากลุ่มใหม่ เสมือนวงรับประทานอาหารที่มีขนาดใหญ่และหลากหลายขึ้น บนแบบแผนกติกาที่มีความเป็นสากลมากขึ้น

กรอบแนวคิดการวิจัย

แผนภาพที่ 2 - 7 กรอบแนวคิดการวิจัย

สรุป

คุณภาพของภาพอนาคตที่จะได้ขึ้นอยู่กับคุณภาพของข้อมูล ความคิดเห็น กระบวนการวิเคราะห์และบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งหมด โดยในการสร้างภาพอนาคตในระดับใหญ่ (ตั้งแต่ระดับประเทศขึ้นไป) มีความจำเป็นต้องวิเคราะห์ข้อมูลปริมาณมากและต้องให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าร่วมดำเนินการให้มากที่สุด จึงอาจต้องจัดการระดมความคิดเห็นหลายครั้ง เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลและความคิดเห็นมาจัดทำภาพอนาคตที่เป็นที่เห็นชอบร่วมกันสำหรับบทบาทและความสำคัญของบุคคลที่เกี่ยวข้องในการสร้างภาพอนาคตนั้น ผู้เข้าร่วมระดมความคิดเห็นจะต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ

เพียงพอหรือมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับประเด็นของการสร้างภาพอนาคตโดยตรง และแสดงความคิดเห็นอย่างไม่มีอคติ ในขณะที่ผู้วิเคราะห์ข้อมูลและความคิดเห็นและผู้ดำเนินกระบวนการอาจไม่จำเป็นต้องมีความรู้หรือมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นของการสร้างภาพอนาคต แต่ต้องมีทักษะความสามารถในการสื่อสารสามารถอธิบายชี้แจงบริบทของการสร้างภาพอนาคตทั้งหมดได้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังต้องมีความสามารถในการสังเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์และประมวลผลความคิดเห็น รวมทั้งความสามารถในการกำกับกิจกรรมการอภิปรายกลุ่ม การส่งเสริมและควบคุมให้ผู้เข้าร่วมสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเหมาะสมและไม่มีอคติ ทั้งนี้ รายละเอียดเกี่ยวกับบทบาทของคณะผู้ดำเนินกระบวนการสร้างภาพอนาคตสามารถอ้างอิงได้จาก Lebel (2010)

ในการประยุกต์ใช้ภาพอนาคตในการตัดสินใจวางแผนต้องพึงตระหนักไว้ว่า สิ่งสำคัญที่ได้จากภาพอนาคตไม่ใช่รายละเอียดเหตุการณ์หรือช่วงเวลาที่จะเกิดขึ้นของแต่ละเหตุการณ์ในแต่ละภาพ ยิ่งไปกว่านั้นภาพอนาคตแต่ละภาพจะนำเสนอทั้งเหตุการณ์ที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป ไม่มีภาพอนาคตใดที่นำเสนอเฉพาะเหตุการณ์ที่เลวร้ายไม่พึงประสงค์หรือเฉพาะเหตุการณ์ที่ดีงามพึงประสงค์ทั้งหมด ดังนั้น ในการนำภาพอนาคตเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจเพื่อวางแผนจัดการด้านสิ่งแวดล้อมไปสู่เป้าหมายของภาพอนาคตใดใดโดยเฉพาะจึงต้องพิจารณาการทดแทน (Trade off) ระหว่างมิติเชิงระบบนิเวศ สังคม และเศรษฐกิจอย่างสมดุล

บทที่ 3

ตรวจสอบสภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงของประชาคมอาเซียน

การศึกษาในบทที่ 3 เป็นการศึกษาสภาพแวดล้อมด้านความมั่นคง และจัดทำภาพอนาคตด้านความมั่นคงของกลุ่มประเทศอาเซียน เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ของการวิจัย โดยมีรายละเอียดในการศึกษา ดังนี้

การตรวจสอบสภาพแวดล้อมด้านความมั่นคง (Environmental Scanning)

1. การตรวจสอบสภาวะแวดล้อมตามกรอบ STEEP-M
2. การจัดระดับประเด็นความมั่นคง
 - 2.1 ประเด็นความมั่นคงในระดับโลก
 - 2.2 ความมั่นคงในระดับภูมิภาค
 - 2.3 ความมั่นคงภายในประเทศ
3. สรุป

การตรวจสอบสภาพแวดล้อมด้านความมั่นคง

1. การตรวจสอบสภาวะแวดล้อมตามกรอบ STEEP-M

ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบสภาวะแวดล้อมทางยุทธศาสตร์ของไทยในระยะ 20 ปี ข้างหน้า โดยใช้พลังอำนาจแห่งชาติทั้ง 6 ด้าน ตามกรอบ STEEP-M เป็นฐานในการวิเคราะห์การระดมความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และนักวิจัยของศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ที่ได้ทำการสำรวจสภาพแวดล้อมและเก็บข้อมูลด้านความมั่นคงที่อาจส่งผลกระทบต่อ การป้องกันและการพัฒนาประเทศ และภูมิภาคเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการเชื่อมโยงสู่การจัดทำภาพอนาคตในระยะยาว ซึ่งสถานการณ์และความเปลี่ยนแปลงของบริบทความมั่นคง มีดังนี้

1.1 มิติทางสังคม (Social) ประเทศไทยคาดว่าจะเข้าสู่การเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอดในปี 2574 ซึ่งจะก่อให้เกิดโอกาสใหม่ ๆ ในการตอบสนองความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคนสูงวัยที่จะมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการคาดการณ์ว่าครอบครัวไทยจะมีขนาดเล็กและจะมีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้นประชากรในประเทศไทยจะมีช่วงอายุที่แตกต่างกันและจะมีกลุ่มคนช่วงอายุใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อทัศนคติและพฤติกรรมที่แตกต่างกัน ดังนั้น การเตรียมความพร้อมของประชากรให้มีคุณภาพและการนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการผลิตและการบริการของประเทศจะเป็นความท้าทายสำคัญในระยะต่อไป ในขณะที่เดียวกัน โครงสร้างประชากรที่เข้าสู่สังคมสูงวัย อาจทำให้เกิดความต้องการแรงงานต่างชาติเพิ่มมากขึ้นเพื่อทดแทนจำนวนแรงงานไทยที่ลดลง ซึ่งปัจจัยด้านการเปิดเสรีในภูมิภาค และความก้าวหน้าของการพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งในภูมิภาคจะ

ทำให้การเคลื่อนย้ายแรงงานและการย้ายถิ่นมีความสะดวกมากขึ้น และเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายประชากรเข้าออกประเทศเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มประชากรที่มีศักยภาพซึ่งมีแนวโน้มในการเคลื่อนย้ายไปเรียนหรือทำงานในทั่วทุกมุมโลกสูงขึ้น ทั้งนี้ การย้ายถิ่นส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น จึงอาจจะเป็นไปได้ที่ประเทศไทยจะยังคงเป็นประเทศผู้รับของประชากรจากประเทศเพื่อนบ้านขณะที่ประชากรไทยโดยเฉพาะแรงงานทักษะอาจมีแรงจูงใจในการย้ายถิ่นไปยังประเทศที่มีระดับการพัฒนาที่ดีกว่า อาจทำให้การแย่งชิงแรงงานมีความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งจะยิ่งทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงของบริบทสังคมไทย

1.2 มิติทางเทคโนโลยี (Technology) แนวโน้มเหล่านี้จะก่อให้เกิดความท้าทายต่อการพัฒนาประเทศในหลายมิติ ทั้งในส่วนของการทำงานและอาชีพ สาขาการผลิตและบริการใหม่ๆ ความมั่นคงของประเทศอันเกิดจากภัยคุกคามและความเสี่ยงด้านอื่น ๆ ที่ซับซ้อนขึ้น อาชญากรรมไซเบอร์ รูปแบบการก่อสงครามที่ใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ การเคลื่อนย้ายอย่างเสรีและรวดเร็วของผู้คน เงินทุน ข้อมูลข่าวสาร องค์กรความรู้ เทคโนโลยีและสินค้าและบริการ การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่รวดเร็วและคาดการณ์ได้ยากการเกิดขึ้นของโรคระบาด และโรคอุบัติใหม่ที่จะส่งผลให้การเฝ้าระวังด้านการสาธารณสุขในประเทศไทยมีความสำคัญมากขึ้น อาจนำไปสู่ปัญหาความเหลื่อมล้ำที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นได้ หากไม่มีมาตรการที่มีประสิทธิภาพในการป้องกันและรองรับผลกระทบต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ซึ่งรวมถึงการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมแบบพลิกผันที่จะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะอย่างยิ่งหากการเข้าถึงเทคโนโลยี โครงสร้างพื้นฐาน และองค์ความรู้สมัยใหม่มีระดับความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มประชากรต่าง ๆ โดยการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมดังกล่าวจะส่งผลต่อการจ้างงานและอาชีพที่จะมีรูปแบบและลักษณะงานที่เปลี่ยนไป มีความต้องการแรงงานที่มีสมรรถนะสูงเพิ่มมากขึ้น หลายอาชีพอาจหายไปจากตลาดงานในปัจจุบันและบางอาชีพจะถูกทดแทนด้วยระบบอัตโนมัติ โดยเฉพาะอาชีพที่ต้องการทักษะระดับต่ำ ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อความมั่นคงและคุณภาพชีวิตของประชาชนที่ปรับตัวไม่ทันหรือขาดความรู้และทักษะที่ทันกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปกระแสโลกาภิวัตน์ที่จะทำให้เกิดการพัฒนาขยายความเป็นเมือง วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศที่อาจจะมีผลกระทบรุนแรงมากขึ้น ซึ่งปัจจัยทั้งหมดดังกล่าวจะส่งผลให้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

1.3 มิติทางเศรษฐกิจ (Economic) การขยายอิทธิพลและการเพิ่มบทบาทของประเทศมหาอำนาจ ที่อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบหลายขั้วอำนาจ หรือเกิดการย้ายขั้วอำนาจทางเศรษฐกิจ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศในอนาคต ขณะที่องค์กรที่ไม่ใช่รัฐ อาทิ องค์กรระหว่างประเทศ และบริษัทข้ามชาติ จะมีบทบาทมากขึ้นในการ

กำหนดกฎ ระเบียบ ทิศทางความสัมพันธ์และมาตรฐานสากลต่างๆ ทั้งในด้านความมั่นคง และเศรษฐกิจ รวมทั้งการรวมกลุ่มเศรษฐกิจและการเปิดเสรีในภูมิภาคที่นำไปสู่ความเชื่อมโยงในทุกระบบ อาจก่อให้เกิดความเสี่ยงด้านอาชญากรรมข้ามชาติและเศรษฐกิจนอกระบบ รวมทั้งปัญหาเสพติด การค้ามนุษย์ และการลักลอบเข้าเมืองในทางกลับกัน ความเปลี่ยนแปลงจากโลกาภิวัตน์และความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ได้รับการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดจะก่อให้เกิดนวัตกรรมอย่างพลิกผัน อาทิ เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ อินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง (Internet of Things: IoT) การวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ หุ่นยนต์และโดรน เทคโนโลยีพันธุกรรมสมัยใหม่ และเทคโนโลยีทางการเงิน ซึ่งตัวอย่างแนวโน้มการพัฒนาเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดดเหล่านี้ คาดว่าจะเป็นปัจจัยสนับสนุนหลักที่ช่วยทำให้เศรษฐกิจโลกและเศรษฐกิจไทยมีแนวโน้มที่จะกลับมาขยายตัวได้เข้มแข็งขึ้น แนวโน้มสำคัญที่จำเป็นต้องมีการติดตามอย่างใกล้ชิด อาทิ การรวมกลุ่มทางการค้าและการลงทุนที่จะมีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้น การแข่งขันที่คาดว่าจะรุนแรงขึ้นในการเพิ่มผลิตภาพและสร้างความหลากหลายของสินค้าและบริการที่ตอบโจทย์รูปแบบชีวิตใหม่ ๆ จึงเป็นโอกาสในการส่งเสริมเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อให้ประเทศไทยสามารถยกระดับเป็นเจ้าของเทคโนโลยีและนวัตกรรมก้าวหน้าทันโลก จากการต่อยอดการพัฒนาบนพื้นฐานนโยบายไทยแลนด์ 4.0 อันจะส่งผลให้เกิดการสร้างห่วงโซ่มูลค่าทางเศรษฐกิจในทั้งภาคอุตสาหกรรม ภาคเกษตรและภาคบริการ กระจายผลประโยชน์จากการพัฒนา ลดปัญหาความเหลื่อมล้ำ และนำไปสู่การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกภาคส่วน

1.4 มิติทางสิ่งแวดล้อม (Environmental) ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศคาดว่าจะมีความรุนแรงมากขึ้นทั้งในเชิงความผันผวน ความถี่ และขอบเขตที่กว้างขวางมากขึ้น ซึ่งจะสร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน ระบบโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น ตลอดจนระบบผลิตทางการเกษตรที่สัมพันธ์ต่อเนื่องกับความมั่นคงด้านอาหารและน้ำ ระบบนิเวศต่าง ๆ ก็มีแนวโน้มเสื่อมโทรมลง และมีแนวโน้มลดลงในการรองรับความต้องการของผู้คนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ระดับความรุนแรงของผลกระทบอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลกและความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศต่าง ๆ ดังกล่าวจะมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ การรักษาและบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการจะได้รับความสำคัญและความสนใจเพิ่มมากขึ้นจากนานาประเทศ ด้านพลังงานทดแทนและพลังงานทางเลือก รวมถึงการสร้างสมดุลความมั่นคงด้านพลังงานและอาหารมีแนวโน้มที่จะมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้น กฎระเบียบและข้อตกลงด้านสิ่งแวดล้อมจะมีความเข้มข้นและเข้มงวดขึ้น โดยกรอบการพัฒนาตามข้อตกลงระหว่างประเทศต่าง ๆ ที่สำคัญ ตัวอย่างเช่น เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน และบันทึกความตกลงปารีส จะมีการนำไปปฏิบัติอย่างจริงจังมากยิ่งขึ้น

1.5 มิติทางการเมือง (Political) แม้ว่าประเทศไทยจะมีตำแหน่งที่ตั้งที่สามารถเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงในภูมิภาคและเป็นประตูสู่เอเชีย แต่การที่มีอาณาเขตติดกับประเทศเพื่อนบ้านหลายประเทศ ทำให้ปัญหาด้านเขตแดนกับประเทศเพื่อนบ้านยังคงเป็นความท้าทายด้านความมั่นคงในอนาคต นอกจากนี้ ประเทศไทยยังคงต้องให้ความสำคัญกับปัญหาด้านความมั่นคงอื่น ๆ ที่มีความซับซ้อน ละเอียดอ่อน และมีความเชื่อมโยงกันหลายมิติ ที่อาจเป็นประเด็นท้าทายต่อการสร้างบรรยากาศความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชนและระหว่างประชาชนกับประชาชน ซึ่งรวมถึงการสร้างความสามัคคีของคนในชาติที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มประชากรไทยที่มีแนวคิดและความเชื่อที่แตกต่างกันอย่างยั่งยืน จึงเป็นโอกาสในการใช้จุดแข็งในเรื่องตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของประเทศให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศมากขึ้น รวมทั้งให้ความสำคัญของการรวมกลุ่มความร่วมมือกับนานาประเทศในระดับภูมิภาคและระดับโลก เพื่อกระชับและสร้างสัมพันธ์ไมตรี เสริมสร้างความสัมพันธ์ทางการทูต ซึ่งจะก่อให้เกิดการสร้างพลังทางเศรษฐกิจและรักษาความมั่นคงของประเทศ โดยจำเป็นต้องสร้างความพร้อมในการที่จะยกระดับมาตรฐานและมีการปฏิบัติให้เป็นไปตามระเบียบกติกาสากลในด้านต่าง ๆ ขณะเดียวกันประเทศไทยจำเป็นต้องเร่งให้มีการปฏิรูประบบราชการและการเมืองเพื่อให้เกิดการบริหารราชการที่ดีและมีเสถียรภาพทางการเมือง มีการส่งเสริมคนในชาติให้ยึดมั่นสถาบันหลักเป็นศูนย์รวมจิตใจเพื่อให้เกิดความรักความสามัคคี และลดความขัดแย้งภายในประเทศ โดยที่นโยบายการพัฒนาต่าง ๆ จำเป็นต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับโครงสร้างและลักษณะพฤติกรรมของประชากรที่อาจมีความแตกต่างจากปัจจุบันมากขึ้น

1.6 มิติทางการทหาร (Military) สถานการณ์ความมั่นคงของโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเป็นพลวัตในทุกมิติ หลังจากสิ้นสุดยุคสงครามเย็น โลกได้เข้าสู่ยุคของหลายขั้วอำนาจ สาเหตุของความขัดแย้งในโลกปัจจุบันมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการขยายอิทธิพลเพื่อรักษาผลประโยชน์แห่งชาติระหว่างชาติมหาอำนาจเป็นหลัก ควบคู่กับการใช้เงื่อนไขความแตกแยกทางลัทธิ ศาสนา และชาติพันธุ์ อันนำไปสู่การเกิดแนวคิดหัวรุนแรง และการก่อการร้าย แอบแฝงด้วยภัยคุกคามจากกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน ประกอบกับการก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ การเดินทางและการสื่อสารเป็นไปอย่างรวดเร็วมากขึ้น การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารก่อให้เกิดโลกเสมือนจริงหรือโลกในมิติของไซเบอร์ เชื่อมโยงและซ้อนทับกับโลกจริงทางกายภาพ ก่อให้เกิดการไหลของข้อมูลข่าวสารที่เป็นไปอย่างไร้พรมแดน และภัยคุกคามในรูปแบบใหม่บนโลกไซเบอร์ แนวโน้มการพัฒนาเทคโนโลยีทางด้านปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) และหุ่นยนต์ จะทำให้หุ่นยนต์มีความฉลาดมากขึ้นสามารถทำงานได้อย่างอัตโนมัติ และเข้ามาทดแทนการทำงานของมนุษย์ โดยเฉพาะแนวโน้มสงครามในอนาคตจะมีการใช้หุ่นยนต์เข้าร่วมในการทำสงคราม ทดแทนมนุษย์มากยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่า กองทัพกำลังเผชิญหน้ากับภัยคุกคามในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งภัยคุกคามรูปแบบเดิมในลักษณะของภัยคุกคามตามแบบ (Traditional Threats) และภัยคุกคาม

รูปแบบใหม่ในลักษณะของภัยคุกคามไม่ตามแบบ (Non-Traditional Threats) และภัยคุกคามในรูปแบบผสม (Hybrid Threats) ด้านการรับมือกับภัยคุกคามในแบบดั้งเดิมนั้นประเทศไทยถือว่ามีความศักยภาพทางทหารที่เพียงพอเมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน สำหรับการรับมือกับภัยคุกคามรูปแบบใหม่ ประเทศไทยยังนับว่ามีความเสี่ยงอยู่หลายด้าน เช่น ปัญหายาเสพติดปัญหาการก่อความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้ ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศปัญหาภัยคุกคามด้านไซเบอร์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามหากพิจารณาในภาพรวมแล้วพลังอำนาจของชาติของประเทศไทย มีศักยภาพที่เพียงพอในการรับมือกับภัยคุกคามรูปแบบต่าง ๆ ได้ระดับหนึ่ง ทั้งนี้ประเทศไทยต้องเร่งให้เกิดการยุติปัญหาภายในประเทศทั้งด้านการเมือง และปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ รวมทั้งการเสริมสร้างและพัฒนาขีดความสามารถบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง เพื่อเตรียมการในการรับมือกับภัยคุกคามรูปแบบอื่น ๆ ต่อไป จากบริบทของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางยุทธศาสตร์ที่ส่งผลกระทบต่อการปฏิบัติการทางทหารในปัจจุบันและในอนาคต 20 ปีข้างหน้า

จากการตรวจสอบสถานะแวดล้อมด้วย STEEP-M ทั้ง 6 มิติดังที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า ปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว อันจะส่งผลกระทบต่ออนาคตการพัฒนาประเทศอย่างมาก ดังนั้น การพัฒนาประเทศจึงจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์การพัฒนาที่ครอบคลุมทุกมิติและทุกด้านการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง มีความร่วมมือในลักษณะประชารัฐจากภาคส่วนต่าง ๆ ในรูปแบบของหุ้นส่วนการพัฒนาที่เป็นการดำเนินงานอย่างบูรณาการ เนื่องจากทุกมิติการพัฒนามีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน

2. การจัดระดับประเด็นความมั่นคง

เมื่อทำการวิเคราะห์สถานะแวดล้อมทางยุทธศาสตร์ตามหลัก STEEP-M แล้ว ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้าเพิ่มเติมโดยนำประเด็นด้านความมั่นคงในการจัดทำนโยบายความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. 2558-2564 ของสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ เข้าร่วมพิจารณาถึงภาพอนาคตในอีก 20 ปีข้างหน้าและจัดแยกประเด็นออกเป็น 3 ระดับ ได้ประเด็นสำคัญในภาพรวมของภูมิภาค ดังนี้

2.1 ประเด็นความมั่นคงในระดับโลก

2.1.1 สงครามการค้าระหว่างสหรัฐกับจีน และผลกระทบต่อระเบียบเศรษฐกิจโลก ยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก” (The Indo-Pacific Strategy) ยุทธศาสตร์ใหม่คาดหวังให้เกิดระบบพันธมิตรใหม่ที่ยืนอยู่บนพื้นฐานของความร่วมมือ ๔ ประเทศ หรือที่เรียกว่า “จตุรมิตร” (The Quadrilateral Relationship: Quad) ระหว่างสหรัฐฯ ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น และอินเดีย ซึ่งต่างก็มีความกังวลอย่างมากกับการขยายบทบาทและอิทธิพลของจีนในภูมิภาค สหรัฐฯ

จึงคาดหวังว่ายุทธศาสตร์นี้จะทำให้เกิดการคานบบาทของจีนในส่วนต่าง ๆ ของเอเชีย ขณะที่จีนมองการต่อสู้ทางการเมืองในปัจจุบันว่า สหรัฐกำลังทำการปิดล้อมจีน ที่อาจเทียบเคียงได้กับยุคสงครามเย็นที่มี “นโยบายปิดล้อม” (Containment Policy) เป็นยุทธศาสตร์หลักของสหรัฐในเอเชีย ประเด็นที่น่าสนใจ คือ สงครามการค้านี้จะนำไปสู่การถดถอยของเศรษฐกิจโลกในปี 2019 มากน้อยเพียงใด และทั้งนี้ยังจะกระทบต่อการจัด “ระเบียบเศรษฐกิจโลก” (world economic order) ที่ตั้งอยู่บนรากฐานของลัทธิเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมเช่นไร

2.1.2 จีนกับความเป็นมหาอำนาจในอาเซียน

ในประเด็นอิทธิพลของจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 80.7% ของนักวิชาการอาเซียน พิจารณาว่า จีนจะกลายเป็นมหาอำนาจที่ขยายอิทธิพลเข้ามาในอาเซียนและจะกลายเป็นทางเลือกใหม่สำหรับรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนกับมหาอำนาจ ซึ่งนโยบาย “หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง” หรือ One Belt, One Road หรือ Belt and Road Initiative: BRI แสดงให้เห็นความพยายามของจีนในการเข้าไปร่วมพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเชื่อมโยงจีนเข้ากับภูมิภาคที่มีโอกาสทางเศรษฐกิจแห่งอนาคต และนั่นทำให้นักวิชาการอาเซียนถึง 73.3% มองว่า จีน คือ มหาอำนาจที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (โดย 10.7% ของนักวิชาการอาเซียนมองว่าอาเซียนมีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจของประเทศสมาชิกเองมากที่สุด ในขณะที่สหรัฐฯ มีผู้สนับสนุนเพียง 7.9% เท่านั้น) นอกจากนี้ ในประเด็นทางด้านความมั่นคง นักวิชาการอาเซียนมากกว่า 45.2% มองว่า จีนมีอิทธิพลทางด้านความมั่นคงมากที่สุดกับอาเซียน รองลงมา คือ สหรัฐฯ (30.5%)

2.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างอาเซียนกับประเทศมหาอำนาจ

การเมืองโลกมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่หลายขั้วอำนาจ โดยสหรัฐฯ ต้องเผชิญกับการท้าทายจากรัสเซียและจีน นอกจากนี้ การเกิดขึ้นของขั้วอำนาจใหม่ทางเศรษฐกิจโลก คือ กลุ่ม BRICs ประกอบด้วยบราซิล รัสเซีย อินเดีย จีน และแอฟริกาใต้ ซึ่งกำลังมีบทบาทในเวทีระหว่างประเทศเพิ่มมากขึ้นและมีท่าทีต้องการมีส่วนร่วมกำหนดกรอบกติกาของโลก โดยมีความเคลื่อนไหวที่สำคัญในด้านเศรษฐกิจและการเงินระหว่างประเทศซึ่งเป็นการท้าทายและสร้างดุลอำนาจใหม่และมีแนวโน้มส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ สภาพการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ประเทศไทยต้องดำเนินนโยบายด้วยความอ่อนตัวในการกำหนดท่าทีเพื่อรักษาดุลยภาพทางความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศมหาอำนาจต่าง ๆ

2.1.4 ความมั่นคงด้านพลังงาน สิ่งแวดล้อม และภัยธรรมชาติ

ปัจจัยความมั่นคงด้านพลังงาน สิ่งแวดล้อม และภัยธรรมชาติถือเป็นปัญหาสำคัญของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสวงหาแหล่งพลังงานใหม่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างประเทศ ในขณะที่ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม อาทิ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศซึ่งส่งผลโดยตรงต่อภัยธรรมชาติที่มีระดับความรุนแรงมากขึ้น ทำให้จำเป็นต้องมีความร่วมมือในระดับนานาชาติเพื่อเผชิญกับภัยพิบัติที่

เกิดขึ้น รวมถึงจะนำมาสู่การกำหนดกรอบกติกาใหม่ที่ มหาอำนาจอาจเข้ามาแทรกแซงประเทศอื่น ๆ และใช้เป็นมาตรการกีดกันทางการค้า

นอกจากนี้ ความต้องการพลังงานที่เพิ่มสูงขึ้นยังส่งผลต่อความมั่นคงทางพลังงาน ในภาพรวมของโลกด้านการแข่งขันแสวงหาแหล่งพลังงานอีกด้วย

2.1.5 การเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ภัยคุกคามรูปแบบใหม่อื่น ๆ

ปัจจุบันภัยคุกคามความมั่นคงมีขอบเขตที่กว้างขวาง มีความเชื่อมโยง ซับซ้อน และส่งผลกระทบต่อประชาชนโดยตรงมากขึ้น ภัยคุกคามความมั่นคงรูปแบบใหม่ประกอบด้วยทั้งที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่เชื่อมโยงกับบริบทโลกในมิติต่าง ๆ ทั้งมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศของโลก และผลจากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาประกอบกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยขาดความสมดุล ได้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของมนุษย์ ปัญหาความมั่นคงทางอาหาร ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและปัญหาความขัดแย้งแย่งชิงทรัพยากรที่ส่งผลต่อเนื่องเป็นความขัดแย้งระหว่างประชาชน และความขัดแย้งกับหน่วยงานภาครัฐ นอกจากนี้ กระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้การเชื่อมโยงในมิติต่าง ๆ เป็นไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้มีโอกาส เสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่ ในขณะที่ความมั่นคงที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศและเครือข่ายมีแนวโน้มจะเป็นประเด็นที่มีความเสี่ยงทั้งการโจมตีและการจารกรรมทางไซเบอร์ เนื่องจากการกำหนด มาตรการป้องกันทำได้ยากและไม่ทันต่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทั้งนี้ ประเทศกำลังพัฒนาจะตกเป็น เป้าหมายการโจมตีมากขึ้นเพราะมีความล้าหลังทางเทคโนโลยีและขาดความรู้ในการกำหนดมาตรการป้องกันที่ต้องใช้ผู้ที่มีความชำนาญเฉพาะทาง นอกจากนี้ อิทธิพลของสื่อประเภทเครือข่ายสังคมเป็นเครื่องมือสำคัญของประชาชนในการรวมตัวดำเนินกิจกรรมทางสาธารณะและการเคลื่อนไหวกิจกรรมทางการเมือง สื่อดังกล่าวมีโอกาสถูกนำมาใช้ในทางที่ผิดเพื่อโจมตี บ่อนทำลาย หรือบิดเบือนข้อเท็จจริง รวมถึงการแพร่กระจายถ้อยคำที่สร้างความเกลียดชังที่มีฐานมาจากอคติและการเลือกปฏิบัติ ซึ่งอาจทำให้เกิดความเกลียดชังและปัญหาความแตกแยกภายในประเทศ รวมถึงส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในกรณีที่มีการใช้สื่อประเภทยุทธวิธีหรือบ่อนทำลายประเทศอื่น

2.2 ความมั่นคงในระดับภูมิภาค

2.2.1 ภัยพิบัติทางธรรมชาติ

WEF (World Economic Forum) ได้รายงานใน The Global Risks Report 2018 จากการสำรวจความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญและผู้บริหารราว 1,000 คน เพื่อประเมินความเสี่ยงที่สำคัญต่อโลกในปัจจุบัน พบว่า เหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบสูงและมีจำนวนครั้งบ่อยสุด คือ สภาพอากาศรุนแรง รองลงมาคือภัยพิบัติทางธรรมชาติ วิกฤติการณ์ทางน้ำและอาหาร ความล้มเหลวจากการรับมือและปรับตัวรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศแล้วแต่มีความเชื่อมโยงกับการ

เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate change) ซึ่งมีอิทธิพลต่อระบบนิเวศอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นภาวะโลกร้อนที่มีผลให้สัตว์จำนวนมากต้องปรับอุณหภูมิร่างกายของตัวเองเพื่อให้เอื้อต่อการอยู่รอด หรือระดับน้ำทะเลที่เพิ่มขึ้น น้ำเค็มก็เริ่มรุกล้ำเข้าสู่ระบบน้ำจืด ส่งผลให้สัตว์บางสายพันธุ์ต้องย้ายที่อยู่หรือตายไป กระทั่งต่อระบบห่วงโซ่อาหารอย่างยิ่ง ที่สำคัญการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เกิดขึ้นล้วนแต่มีสาเหตุมาจากกิจกรรมของมนุษย์ ในขณะที่มนุษย์ก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศนี้ได้ ในรายงาน Climate Change 2014 Synthesis ที่ตีพิมพ์โดย IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) ยังระบุด้วยว่า ทุกทวีปทั่วโลกประสบปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและการบริหารทรัพยากร โดยที่ปัญหาสำคัญลำดับแรกของโลก คือ การควบคุมปริมาณคาร์บอนที่เป็นสาเหตุหลักของปัญหาการเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศ หรือปัญหาโลกร้อน ซึ่งถือว่าเป็นภัยคุกคามต่อสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ นอกจากนี้ คณะกรรมการของสหประชาชาติด้านความร่วมมือระหว่างรัฐบาลเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลกหรือ IPCC ยังได้เผยแพร่ข้อมูลโดย VOA (Voice of America) บนเว็บไซต์ www.voathai.com เตือนว่าในปี พ.ศ. 2573 อุณหภูมิเฉลี่ยของโลกอาจสูงขึ้น 1.5 องศาเซลเซียสเหนือระดับก่อนยุคอุตสาหกรรม และจะทำให้เกิดความเสียหายจากธรรมชาติ เช่น ภาวะแล้งจัด ไฟป่า น้ำท่วมใหญ่ รวมทั้งการขาดแคลนอาหารสำหรับผู้คนนับล้านๆ คนทั่วโลกได้ โดยการคาดการณ์ดังกล่าวมาจากระดับการปล่อยก๊าซเรือนกระจกออกสู่บรรยากาศของโลกที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งขณะนี้อุณหภูมิเฉลี่ยของโลกได้เพิ่มขึ้น 1 องศาเซลเซียสเหนือระดับอุณหภูมิก่อนยุคอุตสาหกรรมแล้ว และรายงานของสหประชาชาติยังเตือนว่า การยับยั้งไม่ให้อุณหภูมิของโลกสูงขึ้นกว่านี้ต้องอาศัยการดำเนินงานอย่างจริงจังในช่วงไม่กี่ปีข้างหน้า เพราะถ้าโลกร้อนขึ้นเกินกว่า 1.5 องศาเซลเซียสเหนือระดับอุณหภูมิก่อนยุคอุตสาหกรรมแล้วโลกของเราก็จะพบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย นับตั้งแต่คลื่นความร้อนจัด ระดับน้ำทะเลที่สูงขึ้น ปัญหาภัยแล้ง ฝนที่ตกหนักมากผิดปกติ และการเพิ่มขึ้นของการเกิดภัยพิบัติ เป็นต้น

ผลกระทบเชิงบวกจากภัยพิบัติทางธรรมชาติทำให้เกิดโอกาส (Opportunities) คือ

- 1) มีการพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีด้านการเฝ้าระวังและเตือนภัยธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง และ
- 2) เกิดมาตรการใหม่ ๆ ในการปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อม และความร่วมมือในการช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ ส่วนผลกระทบเชิงลบที่เป็นอุปสรรค (Threats) คือ (1) ทำให้เกิดการสูญเสียจากการถูกทำลายโดยภัยธรรมชาติที่รุนแรง ทั้งการสูญเสียชีวิต การบาดเจ็บพิการ ความเสียหายต่อทรัพย์สินและเศรษฐกิจในภาพรวม ตลอดจนการสูญเสียทรัพยากรและงบประมาณในการเฝ้าระวังเตรียมรับมือกับภัยพิบัติและการเยียวยาหลังเกิดเหตุการณ์ (2) ก่อให้เกิดความโกลาหล ความวุ่นวายในสังคม สร้างความตั่นตระหนกไม่มั่นคงในการดำรงชีวิตของประชาชนเมื่อต้องเฝ้าระวังภัยธรรมชาติ และเมื่อเผชิญเหตุ และ (3) ขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติเมื่อมีความเสียหายจากภัยพิบัติ ทั้งยังก่อให้เกิด

เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์ในระยะยาว เกิดความแปรปรวนของฤดูกาล ตามมาด้วย ปัญหาการเพาะปลูกที่ไม่ได้ผล ทำให้ขาดแคลนพืชผลทางการเกษตรในการบริโภค

2.2.2 การขยายความร่วมมือด้านการบรรเทาภัยพิบัติ

จากการประชุมอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (ASEAN Regional Forum: ARF) รัฐบาลไทยมุ่งส่งเสริมกลไกการหารือและความร่วมมือระดับภูมิภาคที่มีอาเซียน เป็นแกนกลางเพื่อส่งเสริมเสถียรภาพ สันติภาพและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก โดยประเทศไทยมีบทบาทที่สำคัญในกรอบการประชุม ดังกล่าว โดยเฉพาะด้านการบรรเทาภัยพิบัติได้ทำหน้าที่ประธานร่วมของการประชุม ARF Inter-Sessional Meeting on Disaster Management: ISM on DR) เมื่อเดือนเมษายน 2561 ณ กรุงโซล สาธารณรัฐเกาหลี ซึ่งได้จัดทำแผนงานด้านการบรรเทาภัยพิบัติ ปี 2561– 2563 ที่มุ่งเสริมสร้างขีดความสามารถด้านการจัดการภัยพิบัติและการรับมือสถานการณ์ ฉุกเฉินต่าง ๆ ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับอนุภูมิภาค ตลอดจนเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการภัยพิบัติระหว่างรัฐต่อรัฐในระดับภูมิภาคและระดับโลก นอกจากนี้รัฐบาลไทยได้ร่วมกับรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ หัวข้อ “ASEAN Regional Forum (ARF) Workshop on Typhoon Disaster Risk Reduction and Damage Mitigation” เพื่อหารือเกี่ยวกับการป้องกันและการจัดการผลกระทบจากภัยพิบัติไต้ฝุ่นโดยใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะ (smart technology) ด้วยวิธีแลกเปลี่ยนประสบการณ์และศึกษาดูงานระบบการจัดการและป้องกันภัยพิบัติทางน้ำ ซึ่งเป็นผลกระทบจากภัยพิบัติไต้ฝุ่น ซึ่งประเทศไทยได้เพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ และสร้างเครือข่ายกับสมาชิก ARF เพื่อขยายความร่วมมือในอนาคตต่อไป

อีกทั้งขณะนี้ อยู่ระหว่างการจัดทำระบบการประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงานประชาคมสังคมและวัฒนธรรมฯ ประเด็นสำคัญของเสาสังคมและวัฒนธรรมที่มีความคืบหน้าด้านการบริหารจัดการภัยพิบัติและการรับมือสถานการณ์ฉุกเฉิน อาเซียนได้จัดทำ One ASEAN One Response (OAOR) Declaration เพื่อกำหนดแนวทางในการป้องกันและรับมือภัยพิบัติทั้งโดยธรรมชาติและโดยมนุษย์ โดยเฉพาะการพัฒนาโลก Disaster Risk Financing Insurance

2.2.3 การขยายอิทธิพลและบทบาทของประเทศมหาอำนาจต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

มีการปรับเปลี่ยนนโยบายที่แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มของการแข่งขันและการขยายอิทธิพลของชาติมหาอำนาจทั้งในรูปแบบของการใช้พลังอำนาจทางทหารและทางเศรษฐกิจ เพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ของตนและการเข้ามาแทรกแซงกิจการภายในของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาค

ซึ่งหากเกิดความขัดแย้งขึ้นก็อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงและผลประโยชน์ของไทยซึ่งอยู่ในภูมิภาคนี้ได้

2.2.4 การขยายตัวของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในระดับภูมิภาค

พัฒนาการของกลุ่มประเทศอาเซียนที่กำหนดการจัดตั้ง “ประชาคมอาเซียน” ในปี พ.ศ.2558 ทำให้อาเซียนมีความเชื่อมโยงกันมากขึ้นทั้งทางการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคม อันจะนำไปสู่การเสริมสร้าง พัฒนาการทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศสมาชิก รวมทั้งเพิ่มโอกาสการติดต่อเชื่อมโยงผ่านเส้นทางคมนาคมในภูมิภาค อย่างไรก็ตาม การเป็นประชาคมเป็นความท้าทายโดยเฉพาะการที่ประเทศสมาชิก ยังมีลักษณะการปกครองและเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน การสร้างความเป็นประชาคมและการเปิดกว้างของการติดต่อระหว่างกันอย่างเสรีทำให้มีความเสี่ยงที่จะเกิดผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นการย้ายถิ่นฐานของประชากรในภูมิภาค และการขยายตัวของอาชญากรรมข้ามชาติ และเศรษฐกิจนอกระบบ

2.2.5 ความขัดแย้งทางดินแดนและการใช้กำลังทางการทหาร

ยังคงมีปัญหาคความไม่เข้าใจและความหวาดระแวงที่อาจทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน แต่สามารถจำกัดขอบเขตและระดับความรุนแรงให้อยู่ในเฉพาะพื้นที่ โดยเป็นผลจากการเสริมสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือที่ใกล้ชิดกัน และการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางการทูตเชิงป้องกัน รวมถึงทิศทางการร่วมมือของประเทศในภูมิภาคที่มุ่งสู่การเป็นประชาคมอาเซียน อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ข้อพิพาทในภูมิภาค สถานการณ์ภายในของประเทศเพื่อนบ้าน และบทบาทของประเทศมหาอำนาจที่เกี่ยวข้องกับภูมิภาค และการที่ประเทศไทยมีชายแดนทั้งทางบกและทางทะเลติดกับประเทศเพื่อนบ้านหลายประเทศ โดยยังมีปัญหาคความไม่ชัดเจนของเส้นเขตแดนและอาณาเขตทางทะเลระหว่างกัน รวมถึงมีสิ่งบ่งชี้ถึงการเพิ่มงบประมาณทางทหารของประเทศในภูมิภาค จึงยังคงมีความเสี่ยงที่จะนำไปสู่การใช้กำลังทหารต่อกันหากเกิดความขัดแย้งรุนแรงและไม่มีการบริหารจัดการปัญหาร่วมกันที่มีประสิทธิภาพ

2.2.6 การเคลื่อนตัวของภัยคุกคามข้ามชาติ

ปัจจุบันภัยคุกคามข้ามชาติได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วตามสภาวะโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และความมั่นคงของชาติโดยรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบจากการก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติในด้านปัญหาการก่อการร้าย แรงขับเคลื่อนของการต่อสู้เชิงอุดมการณ์ยังคงมีอยู่อย่างเข้มข้น และขยายอุดมการณ์ความเชื่อไปสู่คนและกลุ่มบุคคลในพื้นที่ที่มีเงื่อนไขพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองเป็นผู้ก่อการร้ายในหลายรูปแบบ โดยเงื่อนไขที่เป็นปัจจัยผลักดันที่สำคัญ ได้แก่ ความคับแค้นอันเนื่องมาจากปัญหาการไม่ได้รับความเป็นธรรมทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และอัตลักษณ์ทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม และการแปรเปลี่ยนความเชื่อทางศาสนาให้เป็นพลังผลักดัน

นอกจากนี้ การเผยแพร่แนวคิดรุนแรงของกลุ่มก่อการร้ายสากลและกลุ่มหัวรุนแรงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังคงดำรงอยู่ ทั้งการก่อการร้ายจากกลุ่มหัวรุนแรงในพื้นที่ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากต่างประเทศและการแทรกซึมเข้ามาปฏิบัติการณ์เองจากกลุ่มก่อการร้ายนอกภูมิภาค โดยอาศัยช่องว่างด้านมาตรการการรักษาความปลอดภัยและชายแดนที่เปราะบางของประเทศในภูมิภาค รวมถึงการเชื่อมโยงติดต่อและการเผยแพร่ความคิดอุดมการณ์ของกลุ่มก่อการร้ายผ่านทางอินเทอร์เน็ตและสังคมออนไลน์ ทั้งนี้ แม้ว่าประเทศไทยจะไม่ใช่เป้าหมายการโจมตีโดยตรงของกลุ่มก่อการร้ายสากล แต่ยังคงมีความจำเป็นที่ต้องเฝ้าระวังความเสี่ยงโดยเฉพาะการใช้เป็นสถานที่พักพิงและอำนวยความสะดวกในการก่อการร้ายจากกลุ่มก่อการร้ายทั้งในและนอกภูมิภาคและการก่อความรุนแรงในเมือง สำหรับปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติ อันประกอบด้วย การค้ายาเสพติด การค้ามนุษย์ การค้าอาวุธ การฟอกเงิน การกระทำอันเป็นโจรสลัด อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ และอาชญากรรมคอมพิวเตอร์ มีแนวโน้มที่จะขยายตัวและควบคุมได้ยาก โดยมีการพัฒนารูปแบบและวิธีการที่ซับซ้อนโดยใช้ประโยชน์จากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมถึงปัญหาการบังคับใช้กฎหมาย ทำให้การก่ออาชญากรรมข้ามชาติทำได้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น มีการพัฒนาเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งและมีเจ้าหน้าที่ของรัฐเกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ยังพบว่าความเชื่อมโยงระหว่างการก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติมีแนวโน้มขยายตัวมากขึ้นและมีขีดความสามารถสูงขึ้น โดยคาดการณ์ว่าภัยคุกคามทั้งจากการก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติจะทวีความรุนแรงมากขึ้นในช่วงหลังการเป็นประชาคมอาเซียนในปี 2558 เนื่องจากการเปิดเสรีด้านการเดินทาง การขยายการท่องเที่ยว การแพร่ขยายแนวความคิดหัวรุนแรงและการรวมกลุ่มบุคคลที่มีความคิดดังกล่าว ในขณะที่ประสิทธิภาพ การบังคับใช้กฎหมายของประเทศสมาชิกยังมีความแตกต่างกันและการบูรณาการความร่วมมือด้านความมั่นคงเป็นไปอย่างล่าช้า

2.2.7 ความมั่นคงและผลประโยชน์ทางทะเล

ปัจจุบันผลประโยชน์ทางทะเลของประเทศไทย มีมูลค่าสูงและในเชิงภูมิรัฐศาสตร์ ประเทศไทยเป็นจุดยุทธศาสตร์เส้นทางการเดินเรือที่สำคัญในภูมิภาค และเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล ส่งผลให้มหาอำนาจต่าง ๆ มุ่งที่จะรักษาและแผ่ขยายอิทธิพลของตนเองในพื้นที่ดังกล่าว ทั้งนี้ภัยคุกคามต่อความมั่นคงทางทะเลของประเทศไทยที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาการอ้างสิทธิทับซ้อนทางทะเล ปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อมโดยมนุษย์ กฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายทางทะเล ปัญหาอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับทะเล ปัญหาการลักลอบขนส่งสิ่งผิดกฎหมายทางทะเล โดยเฉพาะสินค้าและวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ส่งทางที่มีความเสี่ยงจะนำไปใช้ในการผลิตอาวุธทำลายล้างสูง การลักลอบเข้าเมืองผิดกฎหมายและการกระทำอันเป็นโจรสลัด อันอาจส่งผลให้มีความเสี่ยงต่อการสร้างดุลยภาพในการรักษาความมั่นคงและผลประโยชน์ของชาติทางทะเล

2.3 ความมั่นคงภายในประเทศ

2.3.1 ความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์

ความเคลื่อนไหวที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสถาบันฯ ได้เพิ่มระดับและขอบเขตที่กว้างขวางทั้งที่มีลักษณะเชื่อมโยงสถาบันฯ มาแสวงหาผลประโยชน์ ทางการเมือง ตลอดจนการกล่าวอ้างความเท็จเพื่อดูหมิ่นใส่ร้ายอันเป็นการบ่อนทำลายต่อสถาบันฯ และการ ปรากฏแนวคิดในเชิงปฏิรูปรวมถึงการวิพากษ์วิจารณ์ประเด็นการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวกับการหมิ่นสถาบันฯ ที่ขัดต่อหลักสิทธิและเสรีภาพและสิทธิมนุษยชน ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวเป็นประเด็นที่อ่อนไหวนำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ประกอบกับความผูกพันเชื่อมโยงกับประชาชนบางส่วน โดยเฉพาะในหมู่เยาวชนรุ่นใหม่ที่มีต่อสถาบันฯ ถูกลดทอนลง เนื่องจากขาดความเข้าใจ ความตระหนักรู้อย่างถูกต้อง แท้จริงถึงความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะที่เป็นศูนย์รวมจิตใจและจุดยึดเหนี่ยวของสังคมไทย

2.3.2 ความขัดแย้งของคนภายในประเทศ

พัฒนาการทางการเมืองของไทยที่ผ่านมามีทิศทางที่นำสังคมไทยวิวัฒน์ไปสู่วัฒนธรรมการเมืองที่ประชาชนต้องการมีส่วนร่วมตัดสินใจในนโยบายของ รัฐมากขึ้นโดยเฉพาะการกระจายความมั่งคั่งและอำนาจจัดการทรัพยากรสำคัญ โดยประชาชนแสดงออกด้วยการใช้สิทธิทางการเมืองและเสรีภาพพลเมืองในการเลือกตั้งและการปกป้องสิทธิของตนหรือสิทธิของ ชุมชนท้องถิ่น ในขณะที่สังคมไทยกำลังอยู่ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยที่ยังคงมีปัญหาเชิงโครงสร้างจากความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคม และการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติรวมถึงโลกทัศน์ที่แตกต่างกันของกลุ่มคนในสังคมเป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดความแตกแยกทางความคิดระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ ในห้วงที่ผ่านมาการเคลื่อนไหวทางการเมืองถูกขับเคลื่อนด้วยเป้าหมายสุดโต่งทางการเมืองส่งผลให้สภาวะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมืองที่มีความรุนแรงและซับซ้อนมากขึ้นและโดยที่ความอดทนอดกลั้นของคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมมีแนวโน้มลดต่ำลง ทำให้สถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองยังคงเป็นจุดเปราะบางในการรักษาเอกภาพของชาติ และการสร้างภูมิคุ้มกันของสังคมไทย หากการสร้างความสมานฉันท์ปรองดองและการแก้ไขรากเหง้าของปัญหาความขัดแย้งยังคงไม่บรรลุผล

2.3.3 พลวัตของสถานการณ์

สถานการณ์ความมั่นคงของโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเป็นพลวัตในทุกมิติ หลังจากสิ้นสุดยุคสงครามเย็น โลกได้เข้าสู่ยุคของหลายขั้วอำนาจ สาเหตุของความขัดแย้งในโลกปัจจุบันมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการขยายอิทธิพลเพื่อรักษาผลประโยชน์แห่งชาติระหว่างชาติ มหาอำนาจเป็นหลัก ควบคู่กับการใช้เงื่อนไขความแตกแยกทางลัทธิ ศาสนา และชาติพันธ์ อันนำไปสู่การเกิดแนวคิดหัวรุนแรง และการก่อการร้าย แอบแฝงด้วยภัยคุกคามจากกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน ประกอบกับการก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ การเดินทางและการสื่อสารเป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้น

การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารก่อให้เกิดโลกเสมือนจริงหรือโลกในมิติของไซเบอร์ เชื่อมโยงและซ้อนทับกับโลกจริงทางกายภาพ ก่อให้เกิดการไหลของข้อมูลข่าวสารที่เป็นไปอย่างไร้พรมแดน และภัยคุกคามในรูปแบบใหม่บนโลกไซเบอร์ แนวโน้มการพัฒนาเทคโนโลยีทางด้านปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) และหุ่นยนต์จะทำให้หุ่นยนต์มีความฉลาดมากขึ้น สามารถทำงานได้อย่างอัตโนมัติ และเข้ามาทดแทนการทำงานของมนุษย์ โดยเฉพาะแนวโน้มสงครามในอนาคตจะมีการใช้หุ่นยนต์เข้าร่วมในการทำสงครามทดแทนมนุษย์มากยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่า กองทัพกำลังเผชิญหน้ากับภัยคุกคามในรูปแบบที่หลากหลายทั้งภัยคุกคามรูปแบบเดิมในลักษณะของภัยคุกคามตามแบบ (Traditional Threats) และภัยคุกคามรูปแบบใหม่ในลักษณะของภัยคุกคามไม่ตามแบบ (Non-Traditional Threats) และภัยคุกคามในรูปแบบผสม (Hybrid Threats) ด้านการรับมือกับภัยคุกคามในแบบดั้งเดิมนั้นประเทศไทยถือว่ามีความพร้อมที่เพียงพอเมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน สำหรับการรับมือกับภัยคุกคามรูปแบบใหม่ ประเทศไทยยังนับว่ามีความเสี่ยงอยู่หลายด้าน เช่น ปัญหายาเสพติดปัญหาการก่อความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้ ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศปัญหาภัยคุกคามด้านไซเบอร์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามหากพิจารณาในภาพรวมแล้วพลังอำนาจของชาติของประเทศไทย มีศักยภาพที่เพียงพอในการรับมือกับภัยคุกคามรูปแบบต่าง ๆ ได้ระดับหนึ่ง ทั้งนี้ประเทศไทยต้องเร่งให้เกิดการยุติปัญหาภายในประเทศทั้งด้านการเมือง และปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ รวมทั้งการเสริมสร้างและพัฒนาขีดความสามารถบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง เพื่อเตรียมการในการรับมือกับภัยคุกคามรูปแบบอื่น ๆ ต่อไป จากบริบทของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางยุทธศาสตร์ที่ส่งผลกระทบต่อการปฏิบัติการทางทหารในปัจจุบันและในอนาคต ๒๐ ปีข้างหน้า

2.3.4 ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนานเป็นปัญหาที่มีพัฒนาการที่มีความซับซ้อน ละเอียดอ่อน และมีความเชื่อมโยง กันหลายมิติโดยมีใจกลางของปัญหา คือ เรื่องอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มาลายู ศาสนาอิสลามและประวัติศาสตร์รัฐปัตตานีโดยการต่อสู้ที่ใช้ความรุนแรงเป็นผลมาจากคนกลุ่มหนึ่งที่มีอุดมการณ์ต้องการแบ่งแยกดินแดน ได้นำเงื่อนไขอัตลักษณ์เฉพาะมาขยายผลในการใช้ความรุนแรงทำให้เกิดบรรยากาศความกลัว ไม่ไว้วางใจ ระหว่างรัฐกับประชาชนและประชาชนกับประชาชนเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ ได้ปรากฏมีปัญหาใหม่ที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ คือ ปัญหายาเสพติด ปัญหาภัยแทรกซ้อนบทบาทของภาคประชาสังคม โดยเฉพาะเยาวชนที่เห็นต่างจากรัฐและถูกดึงเข้ามามีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ของผู้เห็นต่างจากรัฐ การเข้ามามีบทบาทและแทรกแซงขององค์กรระหว่างประเทศที่เป็นการเพิ่มความซับซ้อนของปัญหามากยิ่งขึ้น

2.3.5 ความไม่เชื่อมั่นในการบริหารประเทศตามหลักนิติธรรม

ประเทศไทยยังคงมีปัญหาเชิงโครงสร้างที่ไม่เอื้อต่อการบริหารตามหลักนิติธรรม ความไม่เชื่อมั่นในการบริหารประเทศและวิกฤติศรัทธาของผู้นำ รวมถึงโครงสร้างทางการเมือง การบริหารซึ่งแม้จะมีการกระจายอำนาจมากขึ้นแต่ในภาพรวม ยังคงมีลักษณะรวมศูนย์อำนาจ ที่ส่วนกลาง เป็นข้อจำกัดต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในสังคม ประกอบกับการทุจริต คอร์รัปชันในภาครัฐขยายตัวออกไปทุกระดับ ส่งผลให้เกิดความไม่เชื่อมั่นของประชาชนใน ขณะเดียวกัน ประชาชนบางส่วนยอมรับกระบวนการทุจริตคอร์รัปชันเพื่อแสวงหาประโยชน์ส่วนตน โดยผลของปัญหาดังกล่าวได้กัดกร่อนพื้นฐานทางคุณธรรมจริยธรรมของสังคม

2.3.6 ปัญหายาเสพติด

ปัจจุบันสถานการณ์ยาเสพติดของประเทศไทยมีแนวโน้มรุนแรงเพิ่มขึ้นมาโดย ต่อเนื่อง โดยเฉพาะการแพร่ระบาดของยาเสพติดในกลุ่มของเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มเสี่ยงที่สำคัญ ปัญหา ยาเสพติดเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อเนื่องไปยังปัญหาอื่น ๆ เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการทำลาย ศักยภาพของประชากร และปัญหาการขยายตัวขององค์กรอาชญากรรม นอกจากนี้ ประเทศไทยต้อง เผชิญกับการลักลอบค้ายาเสพติดจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยเป็นประเทศทางผ่านและประเทศ ปลายทาง ในขณะที่การลักลอบขนยาเสพติดและแหล่งพักยาเสพติดอยู่บริเวณพื้นที่ชายแดนฝั่งไทย และประเทศเพื่อนบ้าน โดยพื้นที่ชายแดนภาคเหนือเป็นพื้นที่สำคัญ รองลงมา คือ พื้นที่ชายแดนภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนี้กลุ่มนักค้าจากนอกภูมิภาคเข้ามามีบทบาทสำคัญในการค้ายาเสพติด ระหว่างประเทศ ในการลำเลียงยาเสพติดจากหลายแหล่งผลิตทั้งในและนอกภูมิภาค ซึ่งการจับกุม กระทำได้ยากขึ้นเนื่องจากลักษณะเฉพาะตัวของการจัดองค์กรและรูปแบบและวิธีการค้ายาเสพติดที่ ปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ

2.3.7 ความเสี่ยงภัยพิบัติทางธรรมชาติ

สภาพการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศและสภาวะโลกร้อนเกิดขึ้นพร้อมกับการ เพิ่มจำนวนของประชากรโลก รวมถึงการพัฒนาประเทศที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก นำไปสู่การใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยขาดความสมดุล ทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลงส่งผลกระทบต่อ ระบบนิเวศน์ จนนำไปสู่ภัยพิบัติธรรมชาติเพิ่มขึ้นและมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยมีพื้นที่ เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัย วาตภัย รวมถึงสถานการณ์แผ่นดินไหวที่เพิ่มมากขึ้น ประเทศไทยจำเป็นต้อง พัฒนาความสามารถ ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และการเตรียมความพร้อมในลักษณะที่สามารถบริหารจัดการ วิกฤติการณ์และภัยพิบัติให้มีประสิทธิภาพตั้งแต่ขั้นป้องกัน การแก้ไขและการฟื้นฟูสถานการณ์ ผลกระทบจากวิกฤติการณ์ภัยพิบัติทางธรรมชาติในระดับรุนแรงมากขึ้นควบคู่กับการขยายความร่วมมือ กับประชาคมโลกเพื่อจัดการกับภัยพิบัติดังกล่าว

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศคาดว่าจะมีความรุนแรงมากขึ้น ทั้งในเชิงความผันผวน ความถี่ และขอบเขตที่กว้างขวางมากขึ้น ซึ่งจะสร้างความเสียหายต่อชีวิตและ

ทรัพยากร ระบบโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น ตลอดจนระบบผลิตทางการเกษตรที่สัมพันธ์ต่อเนื่องกับ ความมั่นคงด้านอาหารและน้ำ ระบบนิเวศต่าง ๆ ก็มีแนวโน้มเสื่อมโทรมลง และมีแนวโน้มลดลงในการ รองรับความต้องการของผู้คนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ระดับความรุนแรงของผลกระทบ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลกและความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศต่าง ๆ ดังกล่าวจะมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ การรักษาและบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่าง บูรณาการจะได้รับความสำคัญและความสนใจเพิ่มมากขึ้นจากนานาประเทศ ด้านพลังงานทดแทนและ พลังงานทางเลือก รวมถึงการสร้างสมดุลความมั่นคงด้านพลังงานและอาหารมีแนวโน้มที่จะมีความ สำคัญเพิ่มมากขึ้น กฎระเบียบและข้อตกลงด้านสิ่งแวดล้อมจะมีความเข้มข้นและเข้มงวดขึ้น โดย กรอบการพัฒนาตามข้อตกลงระหว่างประเทศต่าง ๆ ที่สำคัญ เช่น เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน และบันทึก ความตกลงปารีส จะมีการนำไปปฏิบัติอย่างจริงจังมากยิ่งขึ้น

2.3.8 สังคมผู้สูงอายุ

ประเทศไทยจะเข้าสู่การเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอดในปี 2574 ซึ่งจะก่อให้เกิด โอกาสใหม่ ๆ ในการตอบสนองความต้องการของกลุ่มผู้บริโภครายสูงวัยที่จะมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการคาดการณ์ว่าครอบครัวไทยจะมีขนาดเล็กลงและมีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น ประชากรในประเทศไทยจะมีช่วงอายุที่แตกต่างกันและจะมีกลุ่มคนช่วงอายุใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น ซึ่งจะส่งผล ต่อทัศนคติและพฤติกรรมที่แตกต่างกัน

ดังนั้น การเตรียมความพร้อมของประชากรให้มีคุณภาพและการนำเทคโนโลยี ที่เหมาะสมมาใช้ในการผลิตและการบริการของประเทศจะเป็นความท้าทายสำคัญในระยะต่อไป ใน ขณะเดียวกัน โครงสร้างประชากรที่เข้าสู่สังคมสูงวัย อาจทำให้เกิดความต้องการแรงงานต่างชาติเพิ่มมากขึ้น เพื่อทดแทนจำนวนแรงงานไทยที่ลดลง ซึ่งปัจจัยด้านการเปิดเสรีในภูมิภาค และความก้าวหน้าของการ พัฒนาระบบคมนาคมขนส่งในภูมิภาคจะทำให้การเคลื่อนย้ายแรงงานและการย้ายถิ่นมีความสะดวก มากขึ้น และเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายประชากรเข้าออกประเทศเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มประชากรที่มีศักยภาพซึ่งมีแนวโน้มในการเคลื่อนย้ายไปเรียนหรือทำงานในทั่วทุกมุม โลกสูงขึ้น ทั้งนี้ การย้ายถิ่นส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น จึงอาจจะ เป็นไปได้ที่ประเทศไทยจะยังคงเป็นประเทศผู้รับของประชากรจากประเทศเพื่อนบ้านขณะที่ประชากร ไทยโดยเฉพาะแรงงานทักษะอาจมีแรงจูงใจในการย้ายถิ่นไปยังประเทศที่มีระดับการพัฒนาที่ดีกว่า อาจทำให้การแย่งชิงแรงงานมีความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งจะยิ่งทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการเจริญเติบโตทาง เศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงของบริษัทสังคมไทย

2.3.9 การย้ายถิ่นฐานของประชากร

การย้ายถิ่นฐานของประชากรจากประเทศ ครอบบ้านเข้าสู่ประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นการย้ายถิ่นในลักษณะเข้าเมืองผิดกฎหมายที่ส่งผลให้เกิด ปัญหาการผลักดันส่งกลับ ส่งผลให้มีผู้ย้ายถิ่นจำนวนมากยังคงตกค้างอยู่ในประเทศไทย และเกิด

ปัญหาการเมืองระหว่างประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มที่ขัดแย้งกับรัฐบาลของประเทศต้นทาง สาเหตุการย้ายถิ่นที่สำคัญ ประกอบด้วย ปัจจัยด้านการเมือง คือ สถานการณ์ภายในประเทศเพื่อนบ้าน และปัจจัยด้านเศรษฐกิจ คือ ระดับการพัฒนาทาง เศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านที่แตกต่างกัน ส่งผลให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา เช่น ปัญหาสาธารณสุข ปัญหาสถานะและสิทธิของบุคคลตามกฎหมาย ปัญหาการศึกษา ปัญหาความ ขัดแย้งกับชุมชนชาวไทย ตลอดจนปัญหาศักยภาพในการแข่งขันของประเทศไทยในระยะยาว นอกจากนี้ปรากฏการณ์ย้ายถิ่นที่ใช้ประเทศไทยเป็นทางผ่านเพิ่มมากขึ้นโดยปัญหาดังกล่าวมีความละเอียดอ่อนและ ส่งผลกระทบต่อในหลายมิติ ทั้งความมั่นคงของมนุษย์ ประเด็นด้านสิทธิมนุษยชน และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

2.3.10 การเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ภัยคุกคามรูปแบบใหม่อื่น ๆ

ความต้องการพลังงานของโลกที่เพิ่มสูงขึ้นส่งผลต่อความมั่นคงทางพลังงานของ ไทยในการแข่งขันแสวงหาแหล่งพลังงาน โดยเฉพาะการที่ประเทศไทยต้องพึ่งพิงแหล่งพลังงานจาก ภายนอกในสัดส่วนที่สูง กระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้การเชื่อมโยงในมิติต่าง ๆ เป็นไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้มีโอกาส เสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่ ในขณะที่ความมั่นคงที่เกี่ยวกับเทคโนโลยี สารสนเทศและเครือข่ายมีแนวโน้มจะเป็นประเด็นที่มีความเสี่ยงทั้งการโจมตีและการจารกรรมทางไซเบอร์ เนื่องจากการกำหนด มาตรการป้องกันทำได้ยากและไม่ทันต่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทั้งนี้ ประเทศกำลังพัฒนาจะตกเป็น เป้าหมายการโจมตีมากขึ้นเพราะมีความล่าช้าทางเทคโนโลยีและขาด ความรู้ในการกำหนดมาตรการป้องกันที่ต้องใช้ผู้ที่มีความชำนาญเฉพาะทาง นอกจากนี้ อิทธิพลของ สื่อประเภทเครือข่ายสังคมเป็นเครื่องมือสำคัญของประชาชนในการรวมตัวดำเนินกิจกรรมทาง สาธารณะและการเคลื่อนไหวกิจกรรมทางการเมือง สื่อดังกล่าวมีโอกาสถูกนำมาใช้ในทางที่ผิดเพื่อ โจมตี บ่อนทำลาย หรือบิดเบือนข้อเท็จจริง รวมถึงการแพร่กระจายถ้อยคำที่สร้างความเกลียดชังที่มี ฐานมาจากอคติและการเลือกปฏิบัติ ซึ่งอาจทำให้เกิดความเกลียดชังและปัญหาความแตกแยก ภายในประเทศ รวมถึงส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในกรณีที่มีการใช้สื่อประเภนี้ โจมตีหรือบ่อนทำลายประเทศอื่น

สรุป

จากการค้นคว้าและรวบรวมประเด็นที่ส่งผลให้สภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงของ ประชาคมอาเซียน พบว่า ประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาและการสร้างความแข็งแกร่งให้ ประชาคมอาเซียนอย่างมีนัยยะสำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อมจากการเปลี่ยนแปลง ของสภาพภูมิอากาศในภูมิภาค เนื่องจากเป็นประเด็นต้นเหตุของประเด็นปัญหาในทั้ง 3 มิติของ ประชาคมอาเซียน ดังนี้

มิติทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น ภัยพิบัติที่มีความรุนแรงมากขึ้น โรคระบาด การขาดแคลนอาหาร น้ำ ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค การย้ายถิ่นฐาน รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตของประชาชนที่เปลี่ยนไปจากวิถีดั้งเดิม รวมทั้งโบราณสถานและศิลปวัฒนธรรมที่สูญหายหรือถูกทำลายจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศหรือด้วยความรุนแรงจากภัยพิบัติต่าง ๆ

ขณะที่ในมิติของเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศยังส่งผลกระทบต่อปริมาณและคุณภาพของผลผลิตทางการเกษตรซึ่งเป็นกลุ่มสินค้าส่งออกอันดับต้น ๆ ของภูมิภาค การย้ายแหล่งผลิตของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดใหญ่ เพื่อหลีกเลี่ยงความเสียหายจากการเผชิญภัยพิบัติทางธรรมชาติ ส่งผลต่ออัตราการว่างงานของแรงงานในแต่ละประเทศ ซึ่งหากตัวเลขอัตราการว่างงานสูงจะส่งผลไปถึงภาคครัวเรือนโดยตรง คือ การใช้จ่ายภาคครัวเรือนต่ำลง และจะกระทบไปถึงระดับอุตสาหกรรมและระบบเศรษฐกิจด้านอื่นด้วย อาจส่งผลกระทบต่อเป็นลูกโซ่และก่อความเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจอย่างมาก

มิติสุดท้าย คือ มิติด้านการเมืองและความมั่นคง ที่จะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อมและสภาพภูมิอากาศในภูมิภาคอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้หลายประเด็น เช่น เสถียรภาพและความมั่นคงในประเทศ การพัฒนาประเทศ คุณภาพประชากร การเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์ (geography) ที่ส่งผลกระทบต่อความชัดเจนทางภูมิรัฐศาสตร์ (geopolitics) ที่มีต่อการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และอาจนำมาซึ่งความขัดแย้งและแตกสามัคคีในภูมิภาค

ซึ่งข้อมูลจากการค้นคว้าข้างต้น สอดคล้องกับทัศนของนักวิชาการที่จัดโดยสถาบัน ISEAS Yusof Ishak มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ จัดขึ้นเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2561 ให้ความเห็นว่า นอกจากอาเซียนต้องดำเนินนโยบายร่วมกันเพื่อรักษาสมดุลของอำนาจอย่างสหรัฐฯ และจีน แล้วอาเซียนยังต้องมีความท้าทายต่อความมั่นคงอีกหลายประเด็น ได้แก่ การรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ความล่าช้าในการปฏิรูปภาคการเงินและภาคธุรกิจ ความล่าช้าในการปฏิรูปโครงสร้างและนโยบายทางเศรษฐกิจ มาตรการกีดกันทางการค้า รวมถึงประเด็นทางการเมืองระหว่างประเทศ เช่น สถานการณ์ในคาบสมุทรเกาหลี สถานการณ์ในรัฐยะไข่ของเมียนมา การก่อการร้ายในมินดาเนาของฟิลิปปินส์ เป็นต้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศในภูมิภาคอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นอกจากนี้สถาบันดังกล่าว ยังได้สำรวจความคิดเห็นของชาวอาเซียนต่อประเด็นความท้าทายความมั่นคงของอาเซียน ได้แก่ ความไร้เสถียรภาพทางการเมืองในประเทศ (53.7%) ความตึงเครียดด้านชาติพันธุ์และศาสนา (52.9%) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (51.6%) ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ (51.1%) ความตึงเครียดทางทหาร (42.7%) และการก่อการร้าย (37.2%) ซึ่งจะเห็นว่าสอดคล้องกับความคิดเห็นของนักวิชาการ ดังนั้นจะเห็นว่าอาเซียนต้องเผชิญกับความท้าทายด้านความมั่นคงต่าง ๆ ทั้งด้านการเมืองระหว่างประเทศการเมืองภายในประเทศและความมั่นคง แนวโน้มของภาวะของเศรษฐกิจตกต่ำ แนวคิดสุดโต่งและการเผชิญหน้ากับกลุ่มรัฐอิสลาม (ISIS) รวมทั้งประเด็น

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ยังรอการแก้ไข เช่น สถานการณ์ในคาบสมุทรเกาหลี สถานการณ์ในรัฐยะไข่ของเมียนมา สถานการณ์ในทะเลจีนใต้ เป็นต้น อีกทั้งประเด็นที่ชาวอาเซียนให้คะแนนค่อนข้างสูง ได้แก่ ประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลง ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ เห็นว่าเป็นประเด็นร่วมที่อาเซียนควรให้ความสนใจ และร่วมมือกันในการรับมือกับปัญหาซึ่งเป็นผลกระทบของการเกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่อประเทศในภูมิภาคอาเซียน ได้แก่ ภัยพิบัติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรุนแรงขึ้น และบ่อยขึ้น เช่น แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด น้ำท่วม เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ อาเซียนจึงควรมีการทำแนวทางการสร้างความมั่นคงในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการมีภาพอนาคตของอาเซียนต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวทาง หรือยุทธศาสตร์ร่วมกันของอาเซียนที่เหมาะสม ภายใต้ความร่วมมือในกรอบอาเซียนเพื่อรักษาดุลอำนาจระหว่างประเทศนอกภูมิภาคและความพยายามในการรักษาความเป็นแกนกลางของอาเซียน (ASEAN Centrality) ตลอดจนรักษาบทบาทของอาเซียนในการสร้างและดำรงไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงของภูมิภาคต่อไป

บทที่ 4

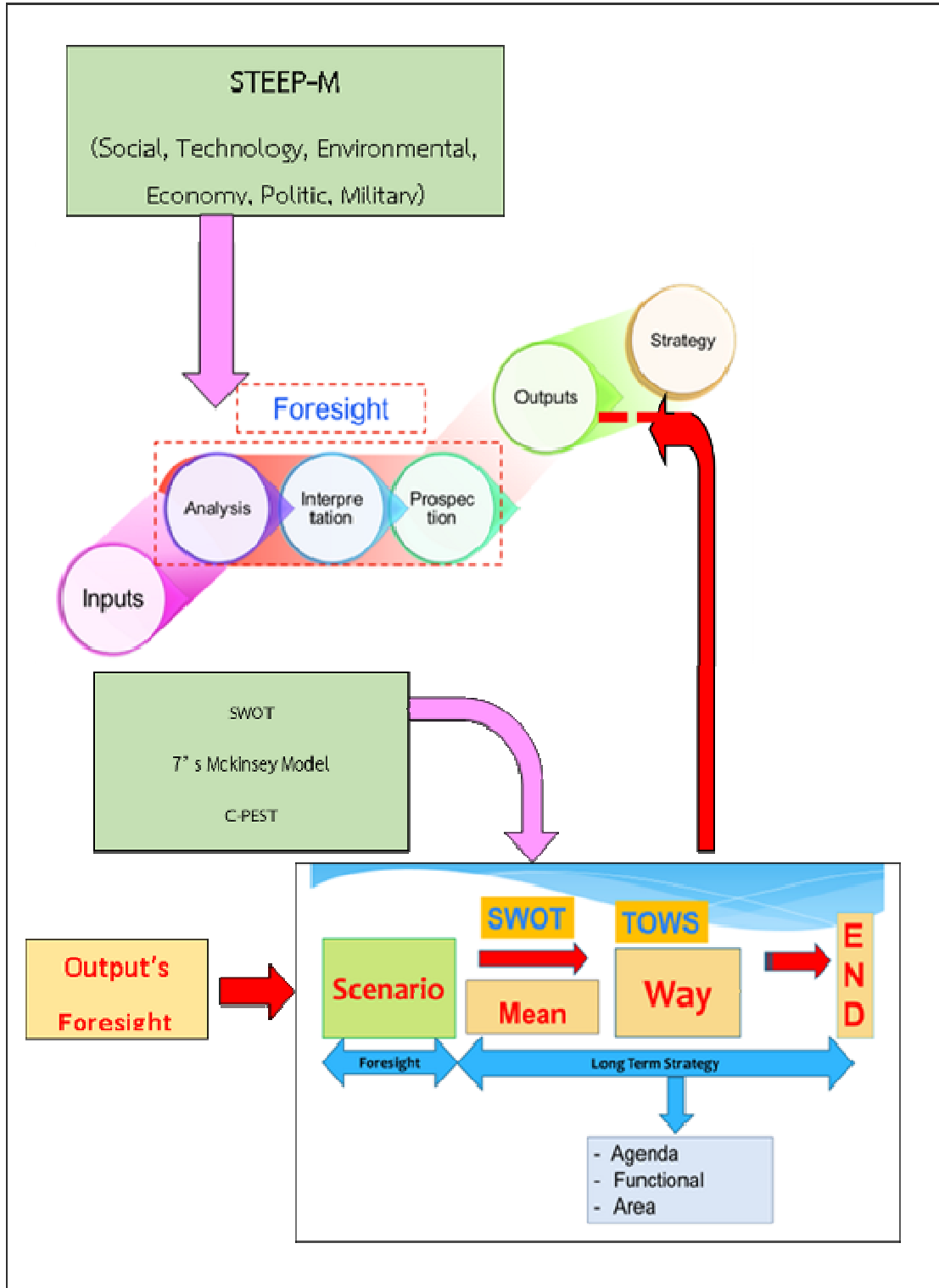
เทคนิค Foresight ในการกำหนดภาพอนาคต

ในบทที่ 4 จะเป็นการนำเสนอเทคนิค Foresight ในการกำหนดภาพอนาคต ที่นำมาใช้สำหรับการวิจัย เรื่อง “การศึกษาเทคนิค Foresight ในการกำหนดภาพอนาคตความมั่นคงของอาเซียน” เป็นการให้ความสำคัญและใช้วิธีการศึกษาภายใต้กระบวนการมองอนาคต (Foresight) โดยอาศัยแนวคิดเบื้องต้นว่า การวางแผนภาพอนาคตในอีก 20 ปีข้างหน้าของอาเซียนบนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผลที่ได้จากการสำรวจสภาวะแวดล้อมในระดับโลก ประชาคมอาเซียน และภายในประเทศไทยนั้น จะส่งเสริมให้การวางแผนนโยบายในระดับต่าง ๆ มีทิศทางที่ชัดเจนและสามารถหาความรู้ไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อภาคความมั่นคง ภาคเศรษฐกิจ และภาคสังคมของอาเซียนได้ โดยในบทที่ 4 นี้ จะนำเสนอเนื้อหาในหัวข้อ ดังนี้

1. กรอบแนวคิดในการกำหนดภาพอนาคต (Foresight Framework)
2. กระบวนการจัดทำภาพอนาคต (Foresight)
3. ตัวอย่างการจัดทำภาพอนาคต เรื่อง “ภาพอนาคตเพื่อการจัดทำยุทธศาสตร์”
4. การกำหนดภาพอนาคต (Foresight) ด้านความมั่นคงของอาเซียนในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

ขณะเดียวกัน การวิจัยครั้งนี้เป็นการเน้นที่กระบวนการมองภาพอนาคตที่สามารถดำเนินการได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับการเลือกใช้วิธีการมองอนาคตให้เหมาะสมกับพื้นฐาน เป้าหมาย และการประยุกต์ใช้ของแต่ละบริบทนั้น ๆ ซึ่งการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีการเชื่อมโยงของกระบวนการจัดทำภาพอนาคต (Foresight) กับการจัดทำยุทธศาสตร์ ดังนี้

แบบภาพที่ 4 - 1 การเชื่อมโยงของกระบวนการจัดทำภาพอนาคต (Foresight) กับการจัดทำยุทธศาสตร์

จากแผนภาพที่ 4-1 กระบวนการจัดทำภาพอนาคต (Foresight) เปรียบได้กับการทำ Strategic Thinking ผลลัพธ์สุดท้ายที่จะได้จากกระบวนการจัดทำภาพอนาคต คือ ทางเลือกทางยุทธศาสตร์ (Strategic Option) ซึ่งจะเป็นทางเลือกสำหรับผู้บริหาร องค์กร ประเทศ หรือ กองทัพ เพื่อใช้ในการตัดสินใจเลือกสถานการณ์ที่เป็นไปได้ (Possible Scenarios) ซึ่งการจัดทำภาพอนาคต (Foresight Framework) นี้มีความเชื่อมโยงกับการจัดทำยุทธศาสตร์

กรอบแนวคิดในการกำหนดภาพอนาคต (Foresight Framework)

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ใช้การประยุกต์กรอบแนวคิด Foresight Framework ในการกำหนดภาพอนาคตทางยุทธศาสตร์ ร่วมกับการพัฒนายุทธศาสตร์ด้วยการวิเคราะห์ SWOT เพื่อกำหนดแนวทางและทรัพยากรหรือเครื่องมือในการจัดทำแนวทางของอาเซียนในอนาคตด้านความมั่นคง โดยมี 4 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์ (Analysis) แรงผลักดัน (Driving Force) เพื่อหาแนวโน้ม (Trend) ที่จะเกิดขึ้นในกรอบ STEEP-M คือ ด้านสังคม ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการเมือง และด้านการทหาร เพื่อหาความเชื่อมโยงและผลกระทบที่เกิดขึ้นของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในภูมิภาคอาเซียน

ขั้นตอนที่ 2 ประเมิน (Evaluation) เพื่อระบุและจำแนกผลกระทบและความไม่แน่นอนของประเด็นผลกระทบที่จะเกิดขึ้น (Impact-Uncertainty Classification) โดยการพิจารณาความสำคัญและให้น้ำหนัก (Weighting) กับประเด็นของผลกระทบที่เกิดขึ้น ทั้งในมิติของผลกระทบ (Impact) และความไม่แน่นอนในการเกิด (Uncertainty) ใน 3 ระดับ ได้แก่ น้อย (Low) ปานกลาง (Moderate) และสูง (High)

ขั้นตอนที่ 3 แปลผล (Interpretation) โดยดูผลที่เกิดขึ้นในปัจจุบันสู่ทิศทางในอนาคตและคาดว่าจะเกิดขึ้นเป็นกระแสหลักในอนาคต เพื่อหา Critical Uncertainty โดยนำผลการประเมินและการให้น้ำหนักของประเด็นที่เป็นผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต มาจัดวางในตาราง Impact-Uncertainty Classification

ขั้นตอนที่ 4 การคาดการณ์ (Prospection) สร้างภาพ Scenario planning โดยนำ Critical Uncertainty มาหา Uncertainty ที่ Extreme ที่ไม่เกี่ยวข้องกันและกัน แล้วมากำหนดแกน 2 แกน เป็นแกนตั้งและแกนนอน โดยแบ่งระดับของแต่ละแกนเป็น Low-High แล้วเลือกประเด็นจากขั้นตอนที่ 3 อยู่ในพื้นที่ Critical Scenario zone มากำหนดภาพอนาคตทางยุทธศาสตร์

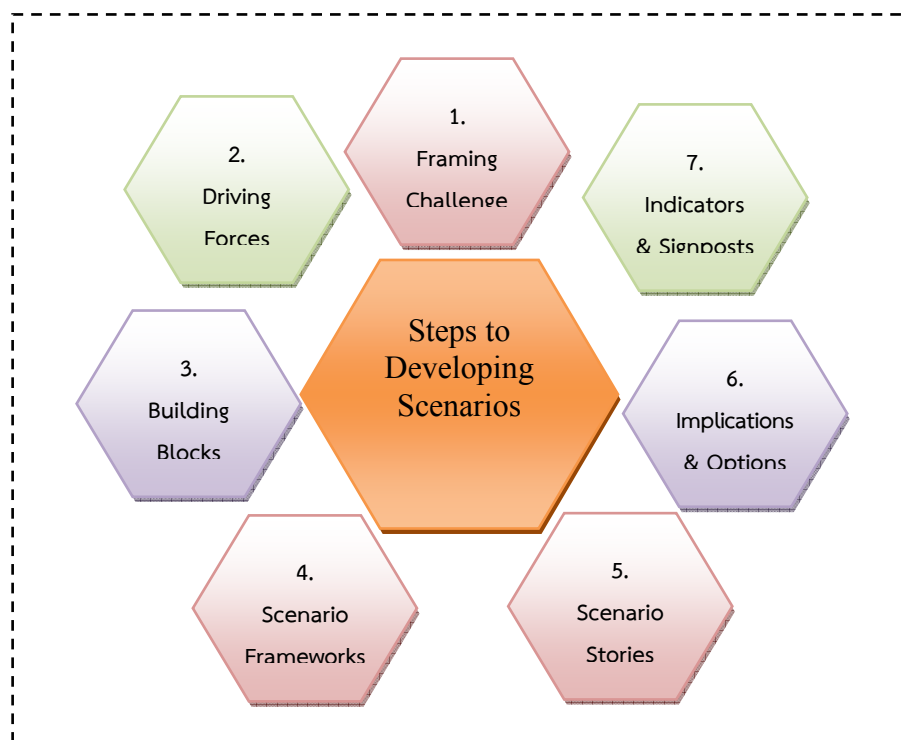
ขั้นตอนที่ 5 จัดทำแนวทางของอาเซียนในอนาคตด้านความมั่นคง โดยการวิเคราะห์ SWOT ของอาเซียนเพื่อกำหนดทรัพยากรและเครื่องมือ (Means) ที่ต้องใช้ และทำ TOWS Matrix เพื่อจัดทำแนวทาง (Ways) ในการนำมาใช้ร่วมกันของอาเซียนต่อไป

นอกจากนี้ อาจอธิบายขั้นตอนการจัดทำภาพอนาคตให้ละเอียดยิ่งขึ้น โดยแบ่งกระบวนการจัดทำภาพอนาคต (Foresight) ให้มีความละเอียดมากขึ้น ดังนี้

กระบวนการจัดทำภาพอนาคต (Foresight)

ขั้นตอนการจัดทำภาพอนาคตให้มีความละเอียดยิ่งขึ้น กระทำได้โดยแบ่งกระบวนการจัดทำภาพอนาคต (Foresight) ออกเป็น 7 ขั้นตอน ดังนี้

แผนภาพที่ 4 – 2 กระบวนการจัดทำภาพอนาคต (Foresight)

ขั้นตอนที่ 1 Strategic Challenges and Framing Questions

คือ การตั้งคำถามขอบเขตของสถานการณ์ (Framing Questions) และกำหนดเป้าหมายที่เราต้องการหา โดยพิจารณาว่า

- 1.1 อะไรคือความท้าทาย หรือปัญหา ที่องค์กรกำลังเผชิญ
- 1.2 อะไรคือความท้าทาย หรือปัญหา ที่ต้องการแก้ไข และ
- 1.3 อะไรคือสิ่งที่อยากรู้

ขั้นตอนที่ 2 Environmental Scanning & Driving Forces

คือ กระบวนการหาแนวโน้มและความไม่แน่นอน (Horizon scanning) โดยการสแกนเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งอดีตและปัจจุบันที่สัมพันธ์หรือมีความเกี่ยวข้องกับ Strategic

Challenges ที่เรากำหนดไว้ โดยการประเมินสถานะแวดล้อม (Environmental scanning) จะวิเคราะห์ภายใต้ STEEP-M Framework ได้แก่ ด้านสังคม (Social) ด้านเทคโนโลยี (Technology) ด้านเศรษฐกิจ (Economy) ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) ด้านการเมือง (Political) และด้านการทหาร (Military) โดยการประเมินสถานะแวดล้อมต้องเริ่มจาก

2.1 **Event:** คือ การหาสิ่งที่เกิดขึ้นภายในและภายนอกองค์กร

2.2 **Trends:** การจัดกลุ่มของเหตุการณ์ที่กำหนดไว้ที่ใกล้เคียงกัน โดยพิจารณาประเด็นที่มีแนวโน้มในทิศทางเพิ่มขึ้น/ลดลง หรือมีรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงเฉพาะด้าน

2.3 **Driver:** พิจารณาว่า *อะไรคือสาเหตุและแรงผลักดัน* ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์นั้น ทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมทั้งมีแนวโน้มไปในทิศทางที่แน่นอน อาทิ โลกาภิวัตน์ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

ทั้งนี้ ข้อมูลในการประเมินสถานะแวดล้อมให้พิจารณาจากข้อมูลเชิงทุติยภูมิ (Secondary Research/ Desk Research) ทั้งในอดีตและปัจจุบันที่สามารถเชื่อถือและอ้างอิงได้ หรือเป็นแหล่งข้อมูลที่มาจกสถาบัน/ งานวิจัย ที่มีการวิเคราะห์ไว้แล้ว เช่น

- 1 International Organizations: Global Risks Report (WEF)
- 2 US National Intelligence Council – The World in 2030
- 3 Singapore Horizon Scanning
- 4 Trend watching firms (Futures Company, Trend watching)
- 5 TED talks /Books /Shaping Tomorrow

สรุปให้ได้ว่า การประเมินสถานะแวดล้อม ให้วิเคราะห์ภายใต้ STEEP-M Framework และวิเคราะห์หา Driving Forces ที่สัมพันธ์กับ Strategic Challenge และ Framing Question

ตัวอย่าง

Workshop 1: วิเคราะห์ Driving forces (STEEP-M)

แผนภาพที่ 4 - 3 ตารางวิเคราะห์ Driving forces (STEEP-M)

1.	11.
2.	12.
3.	13.
4.	14.

5.	15.
6.	16.
7.	17.
8.	18.
9.	19.
10.	20.

ขั้นตอนที่ 3 Building Blocks of Scenarios

คือ การสร้าง Blocks of Scenarios โดยจะแบ่งเป็น 3 กลุ่ม

3.1 Pre-determined

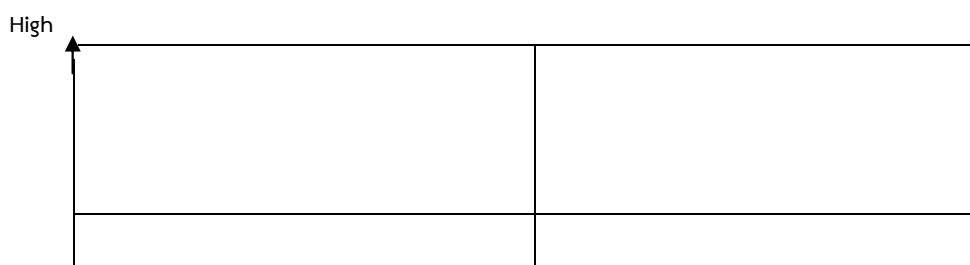
คือ Driving Forces ที่ High Impact (ผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบสูง) + Low Uncertainty (ความไม่แน่นอนต่ำ) ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแน่ๆ และจะเกิดต่อไปในอนาคต สามารถหากกลยุทธ์เพื่อมารองรับได้เลย

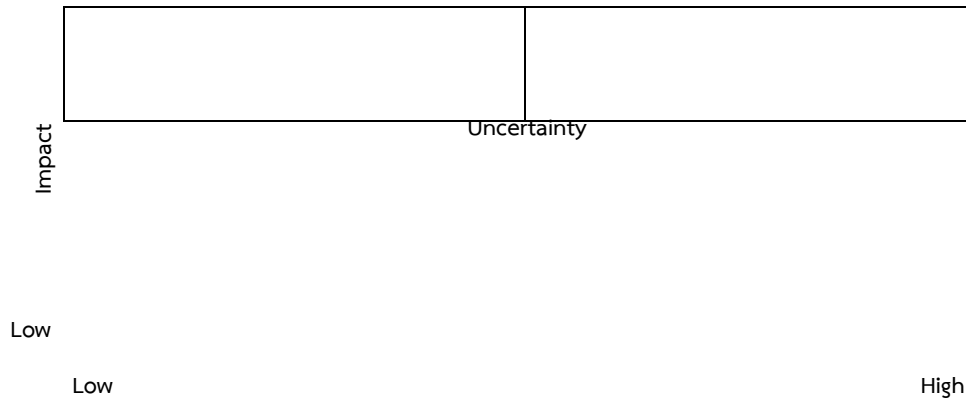
พิจารณาว่าอะไรเป็น Driving Forces ที่ในอนาคตอีก 5 ปี 10 ปี หรือ 20 ปีข้างหน้า จะเกิดขึ้น เช่น สังคมผู้สูงอายุของไทย, งบประมาณด้าน Health care service, อากาศยานไร้คนขับ, รถยนต์ไฟฟ้า, ประเทศเพื่อนบ้านมีการพัฒนามากขึ้นทำให้ดึงแรงงานกลับ, Climate Change เป็นต้น

3.2 Critical Uncertainties

Driving Forces กลุ่มนี้คือ High Impact (ผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบสูง) + High Uncertainty (ความไม่แน่นอนสูง/ ผันผวนสูง) เช่น นโยบายของจีนที่มีต่อภูมิภาคอาเซียน (เหตุผลคือเราคาดเดาไม่ได้), สังคมไทยอยากเลือกตั้ง (ถ้าเลือกตั้งแล้วรัฐบาลจะแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้จริงหรือไม่)
 ดังแผนภาพที่ 4 - 4

แผนภาพที่ 4 - 4 การวิเคราะห์ Critical Uncertainties

3.3 Wildcards

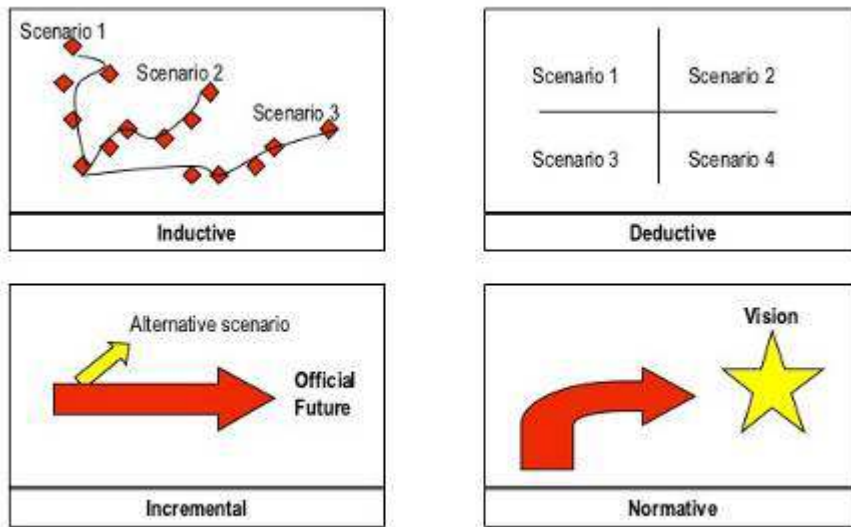
เป็น Driving Forces ที่ไม่น่าเกิด ไม่มีโอกาสเกิด เกิดยาก หรือไม่เกิดแน่ๆ แต่ ถ้าเกิดแล้วจะให้ผลกระทบสูง เช่น Infectious disease pandemic, Fast-moving financial crisis, Technology breakthrough เป็นต้น

หลังจากนั้น ก็มาจัดกลุ่ม Driving Forces ว่าอยู่ในกลุ่มใด แล้วให้คะแนน (โหวต) เพื่อเลือก Driving Forces ที่เป็น Critical Uncertainties โดยระบุคะแนนแล้วจัดอันดับ Driving Forces ที่มีคะแนนสูงสุด 5 อันดับ เพื่อนำมาสร้าง Scenario Frameworks

ขั้นตอนที่ 4 Scenario Frameworks

คือ การสร้างสถานการณ์ขึ้นมาโดยอาศัยโครงเรื่อง (plot) ที่มาจากแนวโน้ม (trends) ที่เห็นอยู่ในปัจจุบันและความไม่แน่นอน (uncertainties) ที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต สถานการณ์จึงมีได้หลายสถานการณ์ขึ้นอยู่กับชุดแนวโน้มและความไม่แน่นอนที่เลือกมาประกอบกัน เป็นโครงเรื่อง เราจะเลือกโครงเรื่องที่แตกต่างกันและครอบคลุมเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต ให้มากที่สุดโดยทั่วไปประมาณ 3-4 โครงเรื่อง ดังนั้น สถานการณ์คือ ภาพรวมเหตุการณ์ในอนาคตที่เป็นจริงได้ (plausible) และเกี่ยวข้องกับประเด็นที่อยู่ในความสนใจ (relevant) แต่ละภาพจะเป็น การดำเนินเรื่องเล่าที่ไม่มีการขัดแย้งภายใน และมีทั้งเหตุการณ์ที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ กระบวนการสร้างสถานการณ์จะกระตุ้นจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ทำให้กล้าคิดนอกกรอบ กล้า

ท า

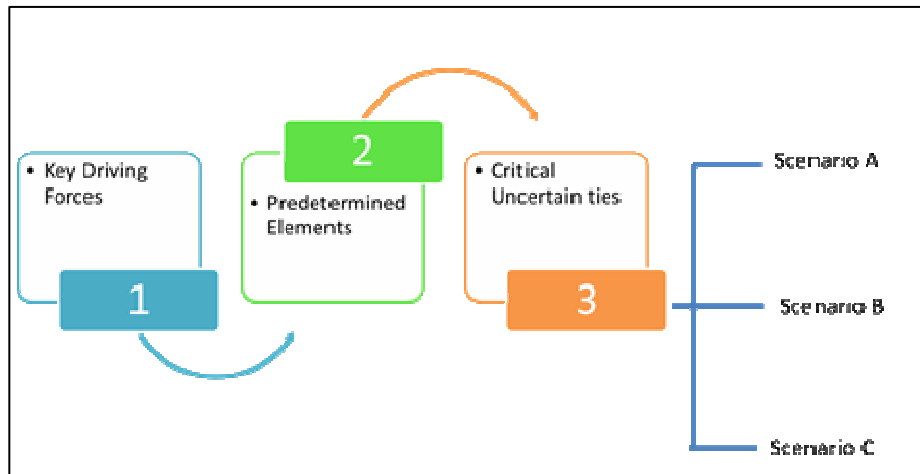

วิธีการใหม่ในการแก้ไขปัญหาเดิม การสร้างสถานการณ์เป็นการชักจูงอนาคตให้เข้าใจถึงผลการ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างแรงผลักดันต่างๆ ซึ่งอาจเสริมกันหรือหักล้างกัน ซึ่งอาจชักนำไปให้เกิดการตัดสินใจใน ประเด็นที่คั่งค้างอยู่ในใจมานาน และทำให้สามารถวางแผนกลยุทธ์ที่รอบคอบกว่าเดิม โดย **Scenario Planning** แบ่งเป็น 4 รูปแบบ คือ 1) Inductive 2) Deductive 3) Incremental 4) Normative ดังภาพ

แผนภาพที่ 4 - 5 รูปแบบของ Scenario Planning

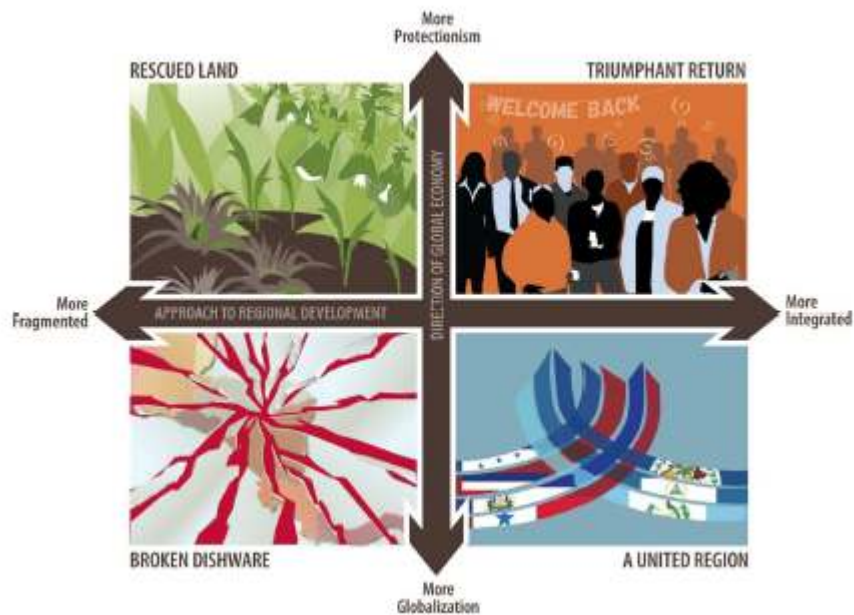
4.1 Inductive Scenario Creation เป็นการเขียนเรื่องราวจากการจัดกลุ่ม ความไม่แน่นอน (Uncertainties) ที่น่าสนใจ จากนั้นหาแนวโน้มภาพอนาคตที่เป็นไปได้มากที่สุด ดังภาพ

แผนภาพที่ 4 - 6 การสร้าง Inductive Scenario

4.2 Deductive Scenario Creation เป็นการพิจารณา 2 Critical Uncertainties ที่มีความแตกต่างกัน จากนั้นนำมาสร้างแกนตัดกัน 2 แกน เพื่อสร้างภาพ 4 ภาพที่มีความแตกต่างกัน ดังภาพ

แผนภาพที่ 4 - 7 การสร้าง Deductive Scenario

การจำแนกผลกระทบและความไม่แน่นอน (Impact-Uncertainty)

แผนภาพที่ 4 - 8 การจำแนกผลกระทบและความไม่แน่นอน (Impact-Uncertainty)

Impact	High	Critical Planning Issues	Important Scenario Drivers	Critical Scenario Drivers
	Mod	Important Planning Issues	Important Planning Issues	Important Scenario Drivers
	Low	Monitor	Monitor	Monitor & re-assess
		Low	Moderate	High
		Uncertainty		

ขั้นตอนที่ 5 Scenario Stories

การกำหนดประเด็นหลักของโครงเรื่องของสถานการณ์ ซึ่งโครงเรื่องของสถานการณ์แต่ละภาพ ได้มาจากแนวโน้มและความไม่แน่นอน 3-4 ข้อ ที่เรียกว่าประเด็นหลัก (Scenario Logics) อาจใช้แนวโน้มหรือความไม่แน่นอนข้อหนึ่งข้อใดเป็นประเด็นหลักของสถานการณ์ และสามารถใช้อื่นๆ ประกอบเป็นประเด็นรองได้

การเขียนสถานการณ์ สถานการณ์นั้นเป็นเรื่องเล่า (Narrative) เหตุการณ์ในอนาคต เพื่อให้เรื่องเล่าเป็นที่น่าสนใจอาจนึกถึงข่าวพาดหัวหนังสือพิมพ์ในวันนั้น ซึ่งอาจมีตัวละคร แล้วเล่าเหตุการณ์ที่ตัวละครนั้นประสบในวันหนึ่ง หรืออาจเป็นการบรรยายเหตุการณ์โดยทั่วไปก็ได้ หลังจากเขียนสถานการณ์เสร็จแล้ว ควรมีการตรวจสอบความเป็นไปได้ จากข้อมูลและหลักฐานและต้องเชื่อมโยงกับ Strategic Challenges และ Framing Question

ขั้นตอนการเขียนสถานการณ์ มีดังนี้

1. การกำหนดขอบเขตของสถานการณ์ ในเมื่อทรัพยากรในแง่ของบุคคลและเวลามีจำกัด คณะผู้จัดทำจำเป็นต้องกำหนดขอบเขตให้ชัดเจนเสียก่อน ว่าจะเป็นการสร้างสถานการณ์ในระดับโลก ภูมิภาค ประเทศ อนุภูมิภาคภายในประเทศ องค์กร หรือปัจเจกบุคคลว่าจะครอบคลุมพื้นที่กว้างขวางเพียงใด จะมองอนาคตไกลเพียงใด หรือจะเจาะเฉพาะประเด็นใด เป็นต้น การกำหนดขอบเขตที่แคบมาก ทำให้สามารถลงลึกในการวิเคราะห์ประเด็นได้ แต่ก็อาจทำให้ครอบคลุมไม่ทั่วถึง หากกำหนดขอบเขตกว้างไป ก็จะทำให้ไม่สามารถลงลึกได้ ดังนั้นคณะผู้จัดจึงควรกำหนดขอบเขตที่เหมาะสมขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของโครงการและทรัพยากรที่มีอยู่

2. การเชิญผู้เข้าร่วมระดมความคิด โดยทั่วไป จำนวนผู้เข้าร่วมระดมความคิดในการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อเขียนสถานการณ์ควรมีประมาณ 25-30 คน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมแต่ละท่านมีโอกาสแสดงความคิดเห็นได้ นอกจากนี้ ยังควรมีการแบ่งกลุ่มย่อยระดมความคิดกลุ่มละ 6-10 คน ควรต้องเชิญผู้มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ (Stakeholders) ให้ครบที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

3. การเตรียมความพร้อมของผู้เข้าร่วมระดมความคิด เพื่อให้สามารถดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควรมีการสื่อสารให้ผู้เข้าร่วมระดมความคิดเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ว่า พวกเขาเป็นผู้เชี่ยวชาญในประเด็นที่จะระดมความคิด ซึ่งจะเป็นผู้ให้ทั้งข้อมูลความรู้ และความเห็นในการสร้างสถานการณ์ คณะผู้จัดอาจช่วยเตรียมความพร้อมโดยการจัดเตรียมข้อมูลพื้นฐานและสรุปประเด็นที่จะระดมความคิดให้ศึกษาล่วงหน้า

4. การจัดเตรียมสถานที่ประชุมเชิงปฏิบัติการ สถานที่ประชุมเชิงปฏิบัติการควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกพร้อม ที่จะให้คณะผู้เข้าร่วมระดมความคิด สามารถดำเนินกิจกรรมได้

5. การเริ่มประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างสถานการณ์ การประชุมเชิงปฏิบัติการจะเริ่มจากการสรุปประเด็น และขอบเขตของสถานการณ์ เพื่อความเข้าใจตรงกัน อาจมีการนำเสนอบทความจากผู้ทรงคุณวุฒิในประเด็น ที่เกี่ยวข้องบ้าง แต่ก็ไม่ควรใช้เวลาของที่ประชุมมากเกินไป

5.1 การระบุแนวโน้ม แนวโน้มเป็นแรงผลักดัน (driving forces) ที่เกิดขึ้นค่อนข้างจะ แน่นนอน ขนาดของแรงนี้ในอนาคตสามารถทำนาย (Forecast) จากผลได้ของอดีต โดยการคำนวณจากตัวแบบ (Models) ต่าง ๆ หรือโดยการคาดคะเนของผู้เชี่ยวชาญ เรามักจะพิจารณาแนวโน้มในด้านสังคม (Social) เทคโนโลยี (Technology) เศรษฐกิจ (Economics) สิ่งแวดล้อม (Environment) และการเมือง (Politics) หรือ ใช้ชื่อย่อว่า STEEP ซึ่งเป็นภาวะแวดล้อมของประเด็นที่กำลังพิจารณาอยู่

5.2 การระบุความไม่แน่นอน ความไม่แน่นอน คือ ปัจจัยหรือเหตุการณ์ที่ไม่แน่ใจว่าจะเกิดหรือไม่เกิดในอนาคต และไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องไม่ตีเสมอ อาจเป็นปัจจัยด้านบวกก็ได้ แนวโน้มเมื่อไปในอนาคตไกลหน่อยก็มีความไม่แน่นอน แต่ความไม่แน่นอนที่จะต้องพยายามมองหานั้น เป็นความไม่แน่นอนที่สามารถพลิกผันเหตุการณ์หรือ แนวโน้มที่กำลังดำเนินอยู่โดยสิ้นเชิง ซึ่งปัจจุบันอาจเป็นเพียงสัญญาณอ่อนๆ พอสังเกตเห็น แต่ในอนาคตอาจกลายเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมาก

6. การกำหนดประเด็นหลักของโครงเรื่องของสถานการณ์ ดังที่กล่าวมาแล้วว่า โครงเรื่องของ สถานการณ์แต่ละภาพ ได้มาจากแนวโน้มและความไม่แน่นอน 3-4 ข้อเรียกว่า ประเด็นหลัก (Scenario Logics) อาจใช้แนวโน้มหรือความไม่แน่นอนข้อหนึ่งข้อใดเป็นประเด็นหลักของสถานการณ์ และใช้ข้ออื่น ๆ ประกอบเป็นประเด็นรองก็ได้

7. การเขียนสถานการณ์ สถานการณ์นั้นเป็นเรื่องเล่า (Narrative) เหตุการณ์ในอนาคต เพื่อให้เรื่องเล่าเป็นที่น่าสนใจอาจนึกถึงข่าวพาดหัวหนังสือพิมพ์ในวันนั้น ซึ่งอาจมีตัวละคร

แล้วเล่าเหตุการณ์ที่ตัวละครนั้น ประสบในวันหนึ่ง หรืออาจเป็นการบรรยายเหตุการณ์ โดยทั่วไปก็ได้ หลังจากเขียนสถานการณ์เสร็จแล้ว ควรมีการตรวจสอบความเป็นไปได้จากข้อมูลและหลักฐาน

8. การเชื่อมโยงสถานการณ์กับการวางแผนเชิงกลยุทธ์ การใช้สถานการณ์ทุกภาพเป็นหลัง ฉากแสดงอนาคตต่าง ๆ ที่อาจเป็นจริงได้ ช่วยกำหนดวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ โดยวิธีการแรกเป็นวิธีการที่ได้ผลที่สุด เพราะไม่ได้ทิ้งสถานการณ์ภาพหนึ่งภาพใดไป จึงยังจะพิจารณาเหตุ ปัจจัยทุกอย่างได้ครบถ้วน ภายใต้ทรัพยากรจำกัด เพื่อขยายผลสิ่งที่พึงประสงค์และป้องกัน สิ่งที่ไม่พึงประสงค์มิให้เกิดขึ้น วิสัยทัศน์ที่ผู้มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของกำหนดขึ้น เป็นเป้าหมายที่ต้องใช้กลยุทธ์ในการบรรลุ และมีส่วนในการกำหนดกลยุทธ์ด้วย

ตัวอย่างการจัดทำภาพอนาคต เรื่อง “ภาพอนาคตเพื่อการจัดทำยุทธศาสตร์”

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ มีกระบวนการจัดทำภาพอนาคต (Foresight) ทั้ง 7 ขั้นตอน ซึ่งในการฝึกปฏิบัติ (Workshop) เรื่อง “ภาพอนาคตเพื่อการจัดทำยุทธศาสตร์ (Foresight)” มีขั้นตอนดังนี้

1. ความท้าทายเชิงกลยุทธ์และการกำหนดกรอบคำถาม (Strategic Challenges and Framing Questions)

ความท้าทายเชิงกลยุทธ์ (Strategic Challenge) : การคาดการณ์ความมั่นคงของอาเซียนใน 2 ทศวรรษ (Foresight ASEAN Defence Security in two decades)

การกำหนดกรอบคำถาม (Framing Question) : ประเด็นเกี่ยวกับความมั่นคงของอาเซียน(Something about ASEAN Security)

2. Environmental Scanning & Driving Forces

การประเมินสถานะแวดล้อม โดยวิเคราะห์ภายใต้ STEEP-M Framework และวิเคราะห์หา Driving Forces ที่สัมพันธ์กับ Strategic Challenge และ Framing Question ที่ตั้งไว้ วิเคราะห์ STEEP-M ได้ดังนี้

2.1 ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม (Social and Environment) แรงขับเคลื่อน (Driving Forces) มีดังต่อไปนี้

2.1.1. Climate Change

2.1.2. การขาดแคลนทรัพยากร

2.1.3. อิทธิพลของ Social Media

2.1.4. การเปลี่ยนผ่านสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society)

2.1.5. การก่อการร้ายในอาเซียนและ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

2.1.6. Age of Abundance

- 2.1.7. Environmental Market Mechanisms
- 2.1.8. Developing Materiality of Biodiversity Impacts on Business
- 2.1.9. Scale of take-up in alternative energy
- 2.1.10. Green manufacturing
- 2.1.11. แผนการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนของชุมชน
- 2.1.12. ภาวะประชากรเกินขนาด
- 2.1.13. การขยายตัวของสังคมเมือง
- 2.1.14. วิธีการท่องเที่ยวที่ไม่เหมาะสม
- 2.1.15. กระบวนการในการผลิตที่ไม่เหมาะสม
- 2.1.16. ค่านิยมของการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปของมนุษย์
- 2.1.17. ปัญหาขยะพลาสติก
- 2.1.18. การทำเกษตรกรรมผิดวิธี
- 2.1.19. กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมของแต่ละประเทศแตกต่างกัน
- 2.1.20. ความตระหนักรู้ของมนุษย์ในการก่อมลพิษ
- 2.1.21. การดัดแปลงธรรมชาติมากเกินไป
- 2.1.22. การเกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างสังคมเมืองกับชนบท
- 2.1.23. วิธีทางธุรกิจที่ทำให้คนเปลี่ยนแปลงกรอบแนวคิด
- 2.1.24. การลบลอบทิ้งขยะ/การนำขยะมีพิษไปทิ้งในประเทศอื่น ๆ
- 2.1.25. การเคลื่อนย้ายของแรงงานในภูมิภาค
- 2.1.26. การพัฒนาเป็น Medical hub ในอาเซียนของประเทศไทย
- 2.1.27. การเกิดขึ้นของกฎหมายและองค์กรระหว่างประเทศ
- 2.1.28. การขาดความร่วมมือจากประเทศมหาอำนาจ
- 2.1.29. ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ
- 2.1.30. การใช้พลังงานทดแทน/การใช้พลังงานสีเขียว

ทำการโหวต (Vote) เลือก 5 Critical Uncertainties (High Impact & High Uncertainty) เพื่อนำไปสร้าง Scenario ได้แก่ (1) Climate Change (2) อิทธิพลของ Social Media (3) การเปลี่ยนผ่านสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) (4) การเคลื่อนย้ายของแรงงานในภูมิภาค และ (5) ภัยพิบัติที่เกิดขึ้น

ตามธรรมชาติ

2.2 ด้านเทคโนโลยี (Technology) แรงขับเคลื่อน (Driving Forces) มีดังต่อไปนี้

- 2.2.1. Virtual currencies
- 2.2.2. Virtual Worlds
- 2.2.3. Wireless intelligence
- 2.2.4. Artificial Intelligence (AI)
- 2.2.5. Explosion of smart devices
- 2.2.6. Evolving personal technology ecosystems
- 2.2.7. Augmented Reality
- 2.2.8. Virtual reality
- 2.2.9. Future consumer electronics
- 2.2.10. 3D printing/Additive manufacturing
- 2.2.11. Robotic/Automation
- 2.2.12. Biotechnology and the emerging bio age
- 2.2.13. Nanotechnology
- 2.2.14. Nano Bio Info Cogco (NBIC)-convergence
- 2.2.15. Human enhancement
- 2.2.16. Brain-computer interfaces (BCI)
- 2.2.17. Disruptive Innovation
- 2.2.18. Hyper connectivity
- 2.2.19. Big data
- 2.2.20. Predictive Analytics
- 2.2.21. The internet increasing global penetration and ease of access
- 2.2.22. Intelligent web
- 2.2.23. Cloud computer
- 2.2.24. The 'Internet of Thing'
- 2.2.25. Human brain mapping

สมาชิกกลุ่มได้ทำการโหวต (Vote) เลือก 4 Critical Uncertainties (High Impact & High Uncertainty) เพื่อนำไปสร้าง Scenario ได้แก่ (1) Cyber crime (2) Wireless intelligence (3) The internet increasing global penetration and ease of access และ (4) Biotechnology and the emerging bio age

2.3 ด้านเศรษฐกิจ (Economics) แรงขับเคลื่อน (Driving Forces) มีดังต่อไปนี้

- 2.3.1. The rise of co-creation
- 2.3.2. Trade war
- 2.3.3. Inequality
- 2.3.4. Social market – New business model
- 2.3.5. Mega cities
- 2.3.6. Smart/ intelligent cities
- 2.3.7. Economic power shifts
- 2.3.8. Global derivatives market
- 2.3.9. Technological unemployment
- 2.3.10. Gamification
- 2.3.11. Crowd sourced function
- 2.3.12. Shorter and faster business cycle
- 2.3.13. Digital assets
- 2.3.14. Systemic fragility
- 2.3.15. Scale of reverse innovation
- 2.3.16. The Sharing economic & Collaborative consumption
- 2.3.17. Urbanization
- 2.3.18. Level of complexity in business
- 2.3.19. Organizational reframing

- 2.3.20. Networked Organizations
- 2.3.21. Economic Growth
- 2.3.22. Future fortune global 500
- 2.3.23. Alternative reward systems and models
- 2.3.24. Rate of obsolescence of professional knowledge
- 2.3.25. Disintermediation/ redefinition of key sector
- 2.3.26. The rise of independent workers
- 2.3.27. Increase in distance working
- 2.3.28. Global flows
- 2.3.29. Future outsourcing hotspots
- 2.3.30. Freemium business model

ทำการโหวต (Vote) เลือก 3 Critical Uncertainties (High Impact & High Uncertainty) เพื่อนำไปสร้าง Scenario ได้แก่ (1) Economic power shifts (2) Systemic fragility และ (3) Economic Growth

2.4 การเมือง (Politics) และการทหาร (Military) แรงขับเคลื่อน (Driving Forces) มีดังต่อไปนี้

- 2.4.1. Political Experimentation
- 2.4.2. Democracy 2.0
- 2.4.3. The Rate of Democratic Transition
- 2.4.4. Reframing Global Governance Institutions
- 2.4.5. Government delivery of public services
- 2.4.6. Empower Population
- 2.4.7. Rise in e-government
- 2.4.8. Networking of the world's legal system
- 2.4.9. Governance of the Shadow Economy
- 2.4.10. Continued Globalization
- 2.4.11. การแตกเป็นประเทศเล็กในเมียนมาร์
- 2.4.12. กฎหมายยาเสพติดไม่มีประสิทธิภาพ
- 2.4.13. ผลการเลือกตั้งของประเทศมหาอำนาจ
- 2.4.14. การแทรกแซงการเลือกตั้งในประเทศมหาอำนาจ
- 2.4.15. สัดส่วนของประชากรปีโตยเพิ่มขึ้น

- 2.4.16. มหาอำนาจยื่นคำขาดให้ ASEAN และประเทศอื่น ๆ เลือกข้าง
- 2.4.17. องค์การรัฐทั่วโลกปรับโครงสร้างส่งผลต่อพัฒนาการหน่วยงานรัฐทั้ง ASEAN
- 2.4.18. กองทัพทั่วโลกมียุทธโศปกรณ์มีประสิทธิภาพมากขึ้น
- 2.4.19. กองทัพทั่วโลกลดขนาดลงแต่สามารถปฏิบัติการกิจได้หลากหลาย
- 2.4.20. มีภัยคุกคามไม่ตามแบบเพิ่มสูงขึ้นในโลก
- 2.4.21. มีการใช้ผลประโยชน์ร่วมกันในทะเลจีนใต้
- 2.4.22. ความร่วมมือทางทหารของกองทัพทั่วโลกเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นทุก

ระดับ

- 2.4.23. จีนครอบงำลาว กัมพูชา
- 2.4.24. จีนใช้ประชากรเป็นเครื่องมือในการยึดพื้นที่ระหว่างชายแดนประเทศ
- 2.4.25. ปรากฏการณ์ที่คล้ายกับ Arab Spring จะเพิ่มมากขึ้นในแต่ละภูมิภาค
- 2.4.26. มีความร่วมมือกับองค์กรทางการเมืองระหว่างประเทศมากขึ้น
- 2.4.27. มีกองทัพไซเบอร์เพิ่มขึ้นในทุกประเทศ
- 2.4.28. มีการแลกเปลี่ยนการบริหารจัดการขององค์กรภาครัฐระหว่างประเทศ

มากขึ้น

- 2.4.29. มิติความมั่นคงจะพัฒนาไปถึงอวกาศ ไซเบอร์ และใต้ดินอย่าง

ครอบคลุม

- 2.4.30. การรวมชาติพันธ์เป็นหนึ่งในเดียวในโลก

ทำการโหวต (Vote) เลือก 4 Critical Uncertainties (High Impact & High Uncertainty) เพื่อนำไปสร้าง Scenario ได้แก่ (1) มหาอำนาจยื่นคำขาดให้ ASEAN และประเทศอื่น ๆ เลือกข้าง (2) มีภัยคุกคามไม่ตามแบบเพิ่มสูงขึ้นในโลก (3) ความร่วมมือทางทหารของกองทัพทั่วโลกเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นทุกระดับ และ (4) จีนใช้พลังประชากรเป็นอาวุธเข้ามายึดพื้นที่เพื่อทำผลประโยชน์ระหว่างชายแดนประเทศต่าง ๆ

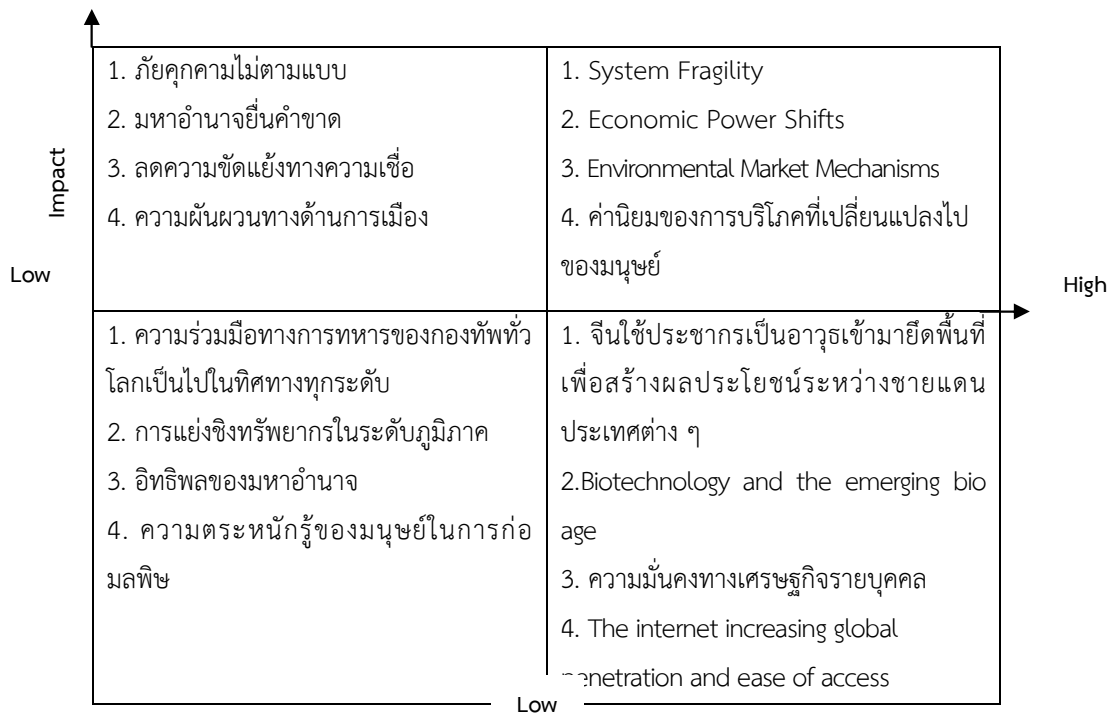
แผนภาพที่ 4 – 9 กระบวนการประเมินสถานะแวดล้อม ด้วย STEEP-M Framework และการวิเคราะห์หา Driving Forces

3. Building Blocks of Scenarios

จากการการฝึกปฏิบัติ (Workshop) “ภาพอนาคตเพื่อการจัดทำยุทธศาสตร์ (Foresight)” โดยใช้การประเมินสถานะแวดล้อมและวิเคราะห์หา Driving Forces ข้างต้น สามารถสร้าง Blocks of Scenarios ได้ดังนี้

แผนภาพที่ 4 – 10 การสร้าง Building Blocks of Scenarios

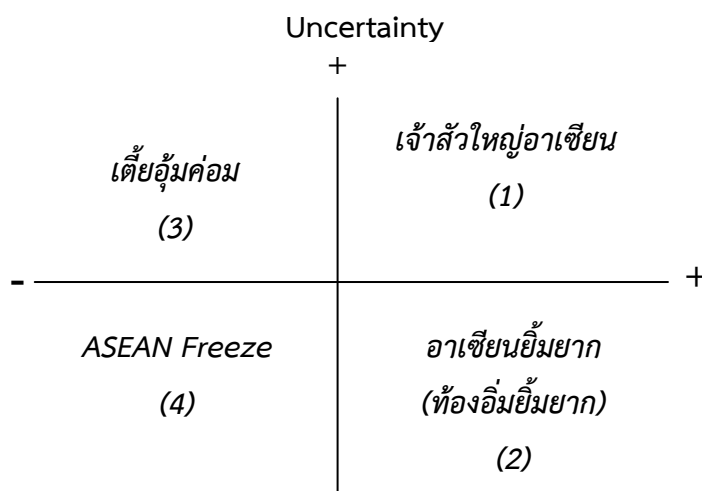

4

4. Scenario Frameworks

สร้าง Scenario ได้ 4 ภาพ ดังนี้

แผนภาพที่ 4 -11 การสร้าง Scenarios

การให้ความรู้ในกระบวนการจัดทำภาพอนาคต (Foresight Framework) และการจัดทำ “ภาพอนาคตเพื่อการจัดทำยุทธศาสตร์ (Foresight)” โดยแบ่งผู้เข้ารับความรู้เป็น 3 กลุ่มตามมิติของประชาคมอาเซียน คือ มิติด้านการเมืองและความมั่นคง มิติด้านเศรษฐกิจ และมิติด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งผู้เข้ารับความรู้ ประกอบด้วย คณะผู้บังคับบัญชา นายทหารสัญญาบัตร คณะนักวิจัยประจำศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ และผู้แทนคณะนักศึกษาหลักสูตรนักยุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ รุ่นที่ 12 จำนวนทั้งสิ้น 45 ท่าน โดยมีคณะผู้เชี่ยวชาญด้านอนาคตศึกษาจากสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ เป็นวิทยากร

การกำหนดภาพอนาคตด้านการป้องกันและความมั่นคงของอาเซียน มีความสำคัญต่อการกำหนดทิศทาง และนโยบายที่สำคัญที่อาเซียนต้องนำมาพิจารณาร่วมกันและสร้างความตระหนักรู้ และเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลง ของสภาพแวดล้อมความมั่นคงในภูมิภาคอย่างรู้เท่าทัน

ปัจจัยพื้นฐานที่นำมาสู่การกำหนดอนาคตของอาเซียน จะประกอบด้วย การกำหนดแรงผลักดัน (Driving Forces) ที่เกิดจากการวิเคราะห์เหตุการณ์ทางยุทธศาสตร์ในภูมิภาคที่จะนำไปสู่ทิศทางในอนาคตของอาเซียนโดยเฉพาะ เข้ามาสู่กระบวนการวิเคราะห์กำหนดมิติของความไม่แน่นอนที่จะมีผลกระทบต่ออาเซียนอย่างมีนัยยะสำคัญ ผลจากกระบวนการจัดทำภาพอนาคต (Foresight) ในบทที่ 3 ซึ่งได้ดำเนินการวิเคราะห์ไปแล้ว 4 ขั้นตอน เมื่อจบขั้นตอนที่ 4 คือการทำ Scenario Frameworks ในบทที่ 4 นี้จึงเป็นการขยายความในขั้นตอนที่ 5 ของกระบวนการ ซึ่งเป็นการทำ

Scenario Stories ของภาพอนาคต ดังนี้

แผนภาพที่ 4 – 12 ตัวอย่าง Scenario Stories

ภาพที่ 1 “เตี้ยอ้วนค่อม”

ASEAN Power Low พลังอำนาจทางเศรษฐกิจของเซียนลดน้อยลง ในขณะที่ทางด้านการเมืองมีเสถียรภาพมากขึ้น ในอีก 10 ปีข้างหน้า ชื่อ “เตี้ยอ้วนค่อม” โดยแบ่งตัวแปรออกเป็น ๒ ประเด็น คือ ขั้วอำนาจเก่า (สหรัฐฯ สหภาพยุโรป) และขั้วอำนาจใหม่ (อินเดีย และจีน)

ในช่วง 10 ปีแรก:

- เกิดการว่างงานในชาติสมาชิกอาเซียน ซึ่งส่งผลกระทบต่อตลาดแรงงาน
- นักลงทุนจากต่างชาติถอนตัวออกจากภูมิภาคอาเซียน
- หากภาวะการณเศรษฐกิจถดถอยจะส่งผลทำให้การใช้จ่ายจะมีอัตราน้อยลง
- เกิดปรากฏการณ์เกี่ยวกับการอพยพย้ายถิ่นฐานไปยังภูมิภาคอื่น ๆ

- อัตราการเกิดปัญหาอาชญากรรมในลักษณะต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น
- ประชาคมอาเซียนมีความเข้มแข็ง

ในช่วง 10 ปีหลัง:

- 1 เกิดความไม่พอใจของประชากร ก่อให้เกิดสภาวะการจลาจล ส่งผลต่อเสถียรภาพในภูมิภาค
- 2 ความเชื่อมั่นในภูมิภาคลดน้อยลง ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นในภูมิภาคอาเซียน
- 3 บั่นทอนความเป็น Unity ของ ASEAN
- 4 ประเทศมหาอำนาจเข้ามาแทรกแซงระบบเศรษฐกิจของภูมิภาค
- 5 กลายเป็นภูมิภาคแห่งความขัดแย้ง

ภาพที่ 2 เจ้าสัวใหญ่อาเซียน

ในช่วง 10 ปีแรก:

- 1 Infrastructure กระจายตัวทั่วภูมิภาค
- 2 แรงงานมีการเคลื่อนย้ายไปมาได้ทั่วภูมิภาคอย่างเหมาะสม
- 3 อาเซียนเป็น Hub ทางเศรษฐกิจที่สำคัญของโลก
- 4 อาเซียนมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางเศรษฐกิจโลก

5 มีการปฏิบัติการร่วมทางทหารของอาเซียน

ในช่วง 10 ปีหลัง:

- 1 สกุดเงินอาเซียนเป็นสกุดเงินหลักของโลก
- 2 อาเซียนเป็นคลังอาหารโลก
- 3 อาเซียนเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว Fashion โลก
- 4 มีกองกำลังป้องกันอาเซียน
- 5 การศึกษาไร้พรมแดน / อาเซียนมีระบบนำร่อง (GPS) เป็นเป็นของตนเอง

ภาพที่ 3 อาเซียนยิ้มยาก (ท่องอึมยิ้มยาก)

ในช่วง 10 ปีแรก:

- 1 ประชาชนกินดีอยู่ดีมีความสุข
- 2 โครงสร้างพื้นฐานมีการพัฒนา
- 3 การค้า การลงทุน การเงินเพิ่มมากขึ้น
- 4 ประเทศได้รับการพัฒนาเพิ่มมากขึ้น

ในช่วง 10 ปีหลัง:

- 1 มหาอำนาจเข้ามามีอิทธิพลในภูมิภาคเพิ่มมากขึ้น
- 2 บทบาทอาเซียนบนเวทีโลกลดลง
- 3 การต่อรองกับประเทศมหาอำนาจยังไม่มีที่น่าเชื่อถือ

ภาพที่ 4 ASEAN Freeze

ในช่วง 10 ปีแรก:

- 1 ถูกครอบงำมหาอำนาจ
- 2 ได้รับความช่วยเหลือจากประเทศมหาอำนาจเดิม เช่น การกู้เงิน และได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยี
- 3 มีความเป็นเอกภาพ
- 4 มีความร่วมมือทางการทหาร
- 5 ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของประเทศมหาอำนาจ

ในช่วง 10 ปีหลัง:

- 1 ประเทศมหาอำนาจให้ความช่วยเหลือลดลง เนื่องจากไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง
- 2 มีความขัดแย้งภายในอาเซียน

3 การศึกษาเพิ่มมากขึ้น

4 ยังเป็นสังคมเกษตรกรรม

เมื่อได้ภาพอนาคตออกมาเป็น 4 ภาพพร้อมคำอธิบายสถานการณ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ในระยะ 10 ปีแรก และ 10 ปีหลังแล้ว หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือนักวิเคราะห์แผนและนโยบายในระดับต่าง ๆ สามารถนำไปประกอบในการวางแผนรองรับหรือแผนเสริมสร้างความมั่นคงให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ หรืออาจนำไปใช้ในการเตรียมพร้อมเป็นแผนสำรอง ในกรณีที่สถานการณ์มีการเปลี่ยนแปลงจากภาพหนึ่งเป็นภาพอื่น ๆ ต่อไป

การกำหนดภาพอนาคต (Foresight) ด้านความมั่นคงของอาเซียน ในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

ผู้วิจัย จะนำเสนอการกำหนดภาพอนาคต (Foresight) ในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศของอาเซียนในห้วง 20 ปีข้างหน้า ซึ่งเป็นประเด็นที่ประเทศสมาชิกอาเซียนให้ความสำคัญและร่วมมือกันในการรับมือกับปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นผลกระทบต่อเนื่องจากของเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่อประเทศในภูมิภาคอาเซียน เช่น ภัยพิบัติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรุนแรงและบ่อยขึ้นในรูปแบบของแผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด น้ำท่วม พายุ หรือดินโคลนถล่ม เป็นต้น อาเซียนจึงควรมีการทำแนวทางการสร้างความมั่นคงโดยการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการมีภาพอนาคตของอาเซียนต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวทาง หรือยุทธศาสตร์ร่วมกันของอาเซียนที่เหมาะสม ภายใต้ความร่วมมือในกรอบอาเซียนเพื่อรักษาดุลอำนาจระหว่างประเทศนอกภูมิภาค และความพยายามในการรักษาความเป็นแกนกลางของอาเซียน (ASEAN Centrality) ตลอดจนรักษาทบาทของอาเซียนในการสร้างและดำรงไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงของภูมิภาคต่อไป เป็นการต่อบัณฑิตุประสงค์ข้อที่ 3 ของการวิจัย โดยแบ่งการนำเสนอเป็นหัวข้อย่อย ดังนี้

4.1 แนวทางการสร้างความมั่นคงในอนาคตของอาเซียนในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

จากการศึกษาพบว่า การวิเคราะห์ (Analysis) ผลกระทบที่เกิดขึ้นของเหตุการณ์ต่าง ๆ จากสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงในอาเซียนภายใต้กรอบ STEEP-M จำนวน 21 ประเด็น และนำมาประเมินเพื่อจำแนก Impact-Uncertainty Classification ได้ผลดังตารางที่ 5 - 1 และตารางที่ 5 - 2 ตารางที่ 5 - 1 แสดงการวิเคราะห์แรงผลักดัน (Driving Force) เพื่อจำแนก Impact-Uncertainty

ข้อ	Impact / Uncertainty		
	High	Mod	Low

ข้อ	Impact / Uncertainty		
	High	Mod	Low
1.ภารกิจทางการทหารด้านภัยพิบัติเพิ่มขึ้น	9/0	10/8	0/12
2.การเตรียมความพร้อมในการปฏิบัติที่เปลี่ยนแปลงไป จากเดิม ระดับความรุนแรงมากขึ้น - การระดมสรรพกำลังในการแก้ปัญหาทรัพยากรในอนาคต - การปฏิบัติการร่วมทางทหารในการฝึกซ้อมและเพิ่มความสัมพันธ - การจัดทำแผนเผชิญเหตุของแต่ละประเทศในภูมิภาคเปลี่ยนแปลงไป	18/3	4/11	0/7
3.การกำหนดกรอบข้อตกลง กฎ ระเบียบด้านสิ่งแวดล้อม ในอาเซียน - มาตรการทางกฎหมายที่ใช้ควบคุมมลพิษ/ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม - การบังคับใช้ข้อตกลงของ UN ในการลดอุณหภูมิโลกระดับอาเซียน (SDG) - การบังคับใช้กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมของโลกต่ออาเซียน	19/4	2/11	1/6
4.การเตรียมพร้อมด้านนโยบายสาธารณสุข ปัญหาสุขภาพ (ฝุ่น โรคหลังจากเกิด Climate) โรคอุบัติใหม่	11/4	10/9	1/7
5.มาตรฐานผลิตภัณฑ์ที่ลดปัญหาสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น	2/4	10/13	10/4
6.การโยกย้ายถิ่นฐานทั้งระยะสั้นและระยะยาว	4/8	9/10	9/2
7.การเตรียมความพร้อมด้านความรู้ด้านภัยพิบัติให้กับสังคม	11/0	12/9	0/13
8.เกิดเทคโนโลยีในการรับมือใหม่ ๆ	9/1	13/14	1/6
9.เพิ่มพื้นที่ป่าไม้ เป็น Green area ทั้งในเมืองและในป่า	7/4	13/13	2/1
10.การสูญพันธุ์ของสัตว์	0/1	11/15	12/4
11.พื้นที่ชายทะเลลดลง ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์	4/12	12/8	6/4
12.การเปลี่ยนแปลงเส้นทางการเดินเรือ	2/12	13/10	8/2
13.เกิดเกษตรกรรมแบบใหม่	8/2	13/9	2/14

ข้อ	Impact / Uncertainty		
	High	Mod	Low
14.เกิดความวุ่นวาย ต้นตระหนกของสังคม	3/5	13/14	6/6
15.การแจ้งเตือนเพื่อเตรียมความพร้อมและลดการสูญเสีย	9/4	12/12	1/7
16.การเปลี่ยนโครงสร้างที่อยู่อาศัย	0/6	7/14	15/5
17.การคมนาคมทางอากาศเปลี่ยนแปลง	1/9	8/13	12/3
18.เทคโนโลยีทางการคมนาคมเปลี่ยนมาใช้ทางบกมากขึ้น	1/10	1/10	19/4
19.การเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพ เกิดอาชีพใหม่	0/3	13/12	8/9
20.สถานที่รองรับการดูแลผู้สูงวัย	0/0	8/12	13/12
21.ใช้เทคโนโลยีในการควบคุมตัวแปรที่ทำให้เกิดปัญหา การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ	4/0	13/7	3/18

ตารางที่ 5 - 2 Impact-Uncertainty Classification

Impact	High	<u>Critical planning issues</u>	<u>Important scenario drivers</u> 2.การเตรียมความพร้อมในการปฏิบัติที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ระดับความรุนแรงมากขึ้น 3.การกำหนดกรอบข้อตกลง กฎ ระเบียบ ด้านสิ่งแวดล้อม ในอาเซียน 4.การเตรียมพร้อมด้านนโยบายสาธารณสุข	<u>Critical scenario drivers</u>
	Mod	<u>Important planning issues</u> 1.ภารกิจทางการทหารด้านภัยพิบัติเพิ่มขึ้น 7.การเตรียมความพร้อมด้านความรู้ด้านภัยพิบัติให้กับสังคม 13.เกิดเกษตรกรรมแบบใหม่ 21.ใช้เทคโนโลยีในการควบคุมตัวแปรที่ทำให้เกิดปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ	<u>Important planning issues</u> 5.มาตรฐานผลิตภัณฑ์ที่ลดปัญหาสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น 6.การโยกย้ายถิ่นฐานทั้งระยะสั้นและระยะยาว 8.เกิดเทคโนโลยีในการรับมือใหม่ ๆ 9.เพิ่มพื้นที่ป่าไม้ เป็น Green area ทั้งในเมืองและในป่า 14.เกิดความวุ่นวาย ต้นตระหนกของสังคม 15.การแจ้งเตือนเพื่อเตรียมความพร้อมและลดการสูญเสีย 19.การเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพ เกิดอาชีพใหม่	<u>Important scenario drivers</u> 11.พื้นที่ชายทะเลลดลง ส่งผลต่อระบบนิเวศน์ 12.การเปลี่ยนแปลงเส้นทางการเดินเรือ
	Low	<u>Monitor</u>	<u>Monitor</u> 10.การสูญพันธุ์ของสัตว์ 16.การเปลี่ยนโครงสร้างที่อยู่อาศัย 17.การคมนาคมทางอากาศเปลี่ยนแปลง 18.เทคโนโลยีทางการคมนาคมเปลี่ยนมาใช้ทางบกมากขึ้น 20.สถานที่รองรับการดูแลผู้สูงอายุ	<u>Monitor & re assess</u>
		Low	Mod	High
Uncertainty				

T-Technology	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีโอกาสเป็นศูนย์กลางทางเทคโนโลยีด้านการสื่อสาร 2. มีการขับเคลื่อนทางเทคโนโลยี
<u>อุปสรรค (Threat)</u>	
C-Customer	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีความรู้่น้อย ตระหนักรู้่น้อย 2. ความแตกต่างทางวัฒนธรรม ความเชื่อ
P-Politic	<ol style="list-style-type: none"> 1. มี ASEAN way (การตกลงทางนโยบายร่วมกันซ้ำ ยาก) 2. ภายนอกมองว่า อาเซียนขาดความเชื่อมั่นทางการเมือง 3. มีปัญหาคอร์รัปชั่น
E-Economic	<ol style="list-style-type: none"> 1. ใช้ทรัพยากรมากขึ้น 2. ความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ ค่าแรง 3. ผลิตสินค้าประเภทเดียวกับ แข่งกันเอง 4. ผลผลิตเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพอากาศ
S-Social	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีปัญหาด้านชาติพันธุ์ 2. ช่องโหว่ทาง กม./ สังคม และความเหลื่อมล้ำทาง สธ. 3. ยึดผลประโยชน์ประเทศตนเองเป็นหลัก
T-Technology	<ol style="list-style-type: none"> 1. เป็นเพียง User ในด้านเทคโนโลยี และมีข้อจำกัดด้าน Infrastructure

วิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน (Internal Factors)

จุดแข็ง (Strength)

S-Structure	<ol style="list-style-type: none"> 1. การเป็นประชาคมอาเซียน มีปฏิญญาอาเซียนเป็นธรรมนูญร่วมกัน 2. การเป็นภูมิรัฐศาสตร์ มีภูมิเศรษฐศาสตร์เป็นศูนย์กลาง
S- Style	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีความมั่นคง 2. ลักษณะนิสัยมีความอ่อนตัว ประนีประนอม
S-Strategy	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีความเป็นกลาง / ไม่เลือกข้าง
S-System	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีการฝึก การประสานงานระดับนโยบาย
S-Skill	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีความชำนาญในการรับมือภัยพิบัติที่แตกต่างกัน
S-Staff	<ol style="list-style-type: none"> 1. มี AHA Center มีศูนย์ฝึกด้าน HADR และมี stock piling ระดับหนึ่ง
S-Share value	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีค่านิยม ทศนคติที่ดีในการให้ความช่วยเหลือ

จุดอ่อน (Weakness)

S-Structure	<ol style="list-style-type: none"> 1. ไม่มี Norm ของระเบียบข้อบังคับระหว่างรัฐ 2. ประชาชนไม่มีความพร้อมในการรับมือ
S-Style	<ol style="list-style-type: none"> 1. สรุบซ้ำ ถูกค้ำได้ง่าย

- S-Strategy
 1. มองผลประโยชน์ด้านยุทธศาสตร์ของประเทศตนมากกว่าของอาเซียน
 2. มีแนวคิดที่จะทำ แต่ยังขาดการปฏิบัติ
- S-System
 1. เพื่อเกิดเหตุภัยพิบัติ แต่ไม่สามารถปฏิบัติร่วมกันได้
- S-Skill
 1. ขาดทักษะในการรับภัยพิบัติ
- S-Staff
 1. ขาด Staff ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะในแต่ละพื้นที่
- S-Share value
 1. ขาดการให้ความสำคัญในปัญหาภัยพิบัติ
 2. ขาดการตระหนักในการระวังป้องกัน

จากการวิเคราะห์หาแนวโน้มของภาพอนาคต โดยนำประเด็นที่อยู่ใน Critical Scenario ได้แก่ “การเตรียมความพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนสภาพภูมิอากาศในภูมิภาคอาเซียน” มาวิเคราะห์ เพื่อหา Black - bone ที่แตกต่างกันหรือไม่มีความสัมพันธ์กัน มี 2 แกนที่จะส่งผลกระทบต่อสำคัญในการกำหนดภาพในอนาคตของอาเซียน ได้แก่ ความมุ่งมั่นทางการเมือง (รัฐบาล) (Political Will) และการมีส่วนร่วมของสังคม (Social Participation) ทำให้มี 4 ภาพ ได้แก่

แผนภาพที่ 5 -1 Scenario Stories เรื่อง “การเตรียมความพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนสภาพภูมิอากาศ ในภูมิภาคอาเซียน”

1. Scenario A (ข้างลากครก/ เข็นครกขึ้นภูเขา/ อำมาตย์ผู้เดียวดาย)

ประชาชน

- 1 เกิดความขัดแย้งในสังคมจากภาคประชาชนที่ไม่ให้ความร่วมมือแต่รัฐบาลทำ
- 2 ประชาชนไม่ตระหนักกับปัญหา ไม่ปฏิบัติตามกม.
- 3 โครงการต่าง ๆ ไม่ได้ได้รับความร่วมมือจาก

2. Scenario B (อาเซียนร่วมใจ/ กระบี่ไร้เทียมทาน)

- 2.1 สร้างมาตรฐาน มาตรการทาง กม. ร่วมกันของอาเซียนทั้งในภาครัฐและภาคองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ
- 2.2 เกิดเครือข่ายความร่วมมือในการแก้ปัญหา
- 2.3 ประชาชนให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตาม กม. ระเบียบ ข้อบังคับ มีการฝึกปฏิบัติร่วมกัน
- 2.4 อาเซียนมีความเข้มแข็งในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ
- 2.5 มีการตอบสนองต่อภัยพิบัติอย่างมีประสิทธิภาพทั้งในระยะเฝ้าระวังป้องกัน เตรียมกา ระหว่างเกิดภัยพิบัติ และการฟื้นฟูหลังเกิดภัยพิบัติ
- 2.6 การมี Stock piling ที่สมบูรณ์

3.Scenario C (Broken ASEAN / Critical ASEAN / ลมปรายมแตกซ่าน) ***

- 3.1 ไม่มีมาตรฐาน มาตรการทาง กม. ร่วมกันของอาเซียนทั้งในภาครัฐและภาคองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ
- 3.2 ไม่มีเครือข่ายความร่วมมือในการแก้ปัญหาทั้งจากรัฐและประชาชน

3.3 ไม่เกิดความร่วมมือในภาคการปฏิบัติตาม กม. ระเบียบ ข้อบังคับ มีการฝึกปฏิบัติร่วมกัน

4.Scenario D (กระบี่ไร้ใจ/ เด็กกำพร้า)

- 4.1 ประชาชนตระหนักกับปัญหา
- 4.2 รัฐบาลเริ่มตระหนักกับปัญหา
- 4.3 การบังคับใช้ กม. ไม่มีประสิทธิภาพ
- 4.4 กม. ไม่มีความอ่อนตัวในการแก้ไข ซับซ้อน
- 4.5 ความอ่อนไหวในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
- 4.6 ภารกิจทางทหารของแต่ละประเทศไม่เหมือนกัน
- 4.7 องค์กรภาคประชาสังคมมีบทบาทนำในการเผชิญปัญหา

4.2 การประเมินสถานการณ์และกำหนดกลยุทธ์

จากภาพอนาคตทั้ง 4 แบบที่ได้ จะเห็นว่า Scenario C (Broken ASEAN / Critical ASEAN / ลมปราณแตกซ่าน) เป็นภาพอนาคตที่แสดงให้เห็นถึงการขาดการเตรียมความพร้อมที่เมื่อเกิดปัญหา จะทำให้เกิดความเสียหายได้มากที่สุด เรียกว่าเป็น Best case scenario ของการวิจัยครั้งนี้ จึงนำภาพอนาคตใน Scenario C มาจัดทำคำบรรยายเพื่ออธิบายความหมาย ได้ดังนี้

“อาเซียนไม่มีมาตรฐาน /มาตรการทาง กม. ร่วมกันที่ใช้ในภาครัฐและภาคองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ และขาดเครือข่ายความร่วมมือในการแก้ปัญหาทั้งจากรัฐ และการเชื่อมโยงสู่ภาคประชาชน ส่งผลให้เกิดการขาดความร่วมมือในการปฏิบัติตาม กม. ระเบียบ ข้อบังคับ ตลอดจนขาดการฝึกปฏิบัติร่วมกัน”

การทำ Horizontal scanning ระหว่าง ภาพอนาคต (Scenario) โดยทำการวิเคราะห์ SWOT และ TOWS Matrix ของอาเซียนในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ เพื่อให้ทราบอาเซียน ต้องการอะไร และจะต้องดำเนินการอย่างไร ได้ผลดังนี้

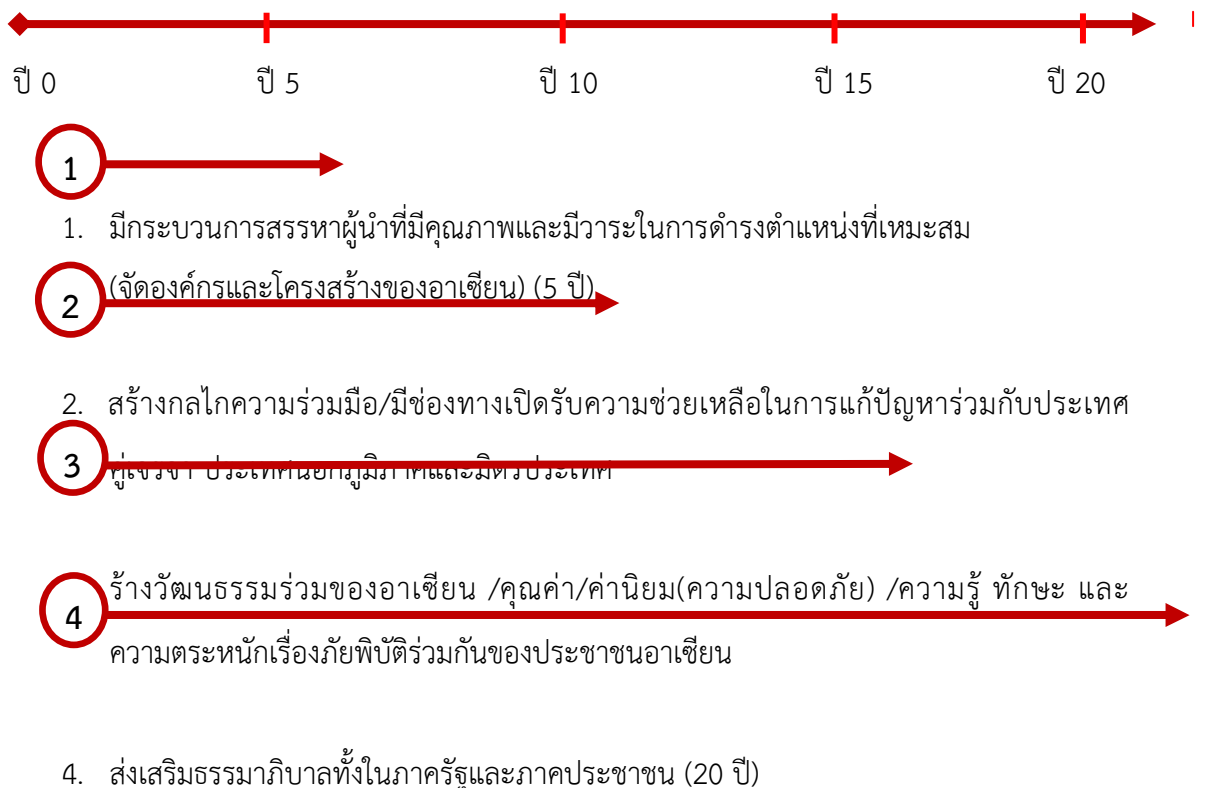
ตารางที่ 5 - 4 แสดงการทำ TOWS Matrix

<p style="text-align: center;">SO (รุก)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. เสริมสร้างความร่วมมือกับมิตรประเทศทั้งในด้าน การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม (S1-S2-S3-O1) 2. บูรณาการ/ ประสานความร่วมมือทางด้านการจัดการองค์ความรู้ ฝึกปฏิบัติ ฝึกร่วมกับประเทศต่าง ๆ ด้านภัยพิบัติ (S4-O1) 3. ส่งเสริมการเป็นศูนย์กลางทางด้าน Logistic/ เทคโนโลยี/ สาธารณสุข/สื่อสาร/ เป็นแหล่งอาหารโลก (S2-O3) 	<p style="text-align: center;">ST (ป้องกัน/แตกตัว)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. สร้างความร่วมมือกับประเทศมหาอำนาจในการจัดการภัยพิบัติ (S1-T1) 2. อาเซียนกำหนดแนวทางในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน เพื่อป้องกันความเสียหายจากภัยพิบัติ (S1-T2) 3. สร้างกลไก / มาตรการในการใช้ทรัพยากร / เทคโนโลยีร่วมกันอย่างคุ้มค่า (S2-T2-T3)
<p style="text-align: center;">WO (พัฒนา)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. พัฒนาทักษะของประชาชนด้านภัยพิบัติโดยการสร้างความร่วมมือกับมิตรประเทศ เช่น ญี่ปุ่น (W2-O1) 2. กำหนดกฎ ระเบียบ และแนวทางปฏิบัติ ในการจัดการด้านอุตสาหกรรม / Logistic (W1-O2-O3) 3. จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ด้านการจัดการภัยพิบัติ โดยการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการเผชิญเหตุ (W1-W2-O3) 4. ส่งเสริมธรรมาภิบาล และนำเทคโนโลยีมาใช้ในการตรวจสอบ และป้องกันการคอร์รัปชัน ((W3-W5-O3) 5. ใช้การพัฒนาทางอุตสาหกรรมและการเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และ Infrastructure เพื่อรับมือภัยพิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ (W4-O2-O3) 	<p style="text-align: center;">WT ((ประคองตัว/ถอน)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. จัดทำ/ ออกแนวปฏิบัติ กฎ ระเบียบด้านการจัดการภัยพิบัติ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันของอาเซียน เพื่อสร้างอำนาจต่อรองอย่างมีประสิทธิภาพ (W1-T1-T2) 2. ประชาคมอาเซียนจัดทำข้อตกลงร่วมกันในการช่วยเหลือ เยียวยา และฟื้นฟูผู้ประสบภัยพิบัติตามหลักมนุษยธรรม (W1-T4) 3. สร้างพันธมิตรในการเจรจาข้อตกลงทางการค้า และภาษีทั้งในระดับทวิภาคี และระดับพหุภาคี (W1-T3) 4. กำหนดมาตรการภายใต้กรอบความตกลง CITES ผลักดันให้ผู้ผลิตสินค้ามีข้อตกลงในการจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (W1-T3)

จากตารางข้างต้น เมื่อตรวจสอบปัจจัยด้านความร่วมมือของภาคประชาสังคม ทั้ง ปัจจัยภายในและภายนอก สัมพันธ์กับภาพอนาคตที่ได้ จึงได้ข้อสรุปว่า ASEAN ต้องดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1. มีกระบวนการสรรหาผู้นำที่มีคุณภาพและมีวาระในการดำรงตำแหน่งที่เหมาะสมของ ผู้นำอาเซียน (การจัดองค์กรและโครงสร้างอาเซียน)
2. สร้างกลไกความร่วมมือ/มีช่องทางเปิดรับความช่วยเหลือในการแก้ปัญหาาร่วมกับ ประเทศคู่เจรจา ประเทศนอกภูมิภาค และมิตรประเทศ
3. สร้างวัฒนธรรมร่วมของอาเซียน /คุณค่า/ค่านิยม (ความปลอดภัย) /ความรู้ ทักษะ และความตระหนักเรื่องภัยพิบัติร่วมกันของประชาชนอาเซียน
4. ส่งเสริมธรรมาภิบาลทั้งในภาครัฐและภาคประชาชน

สิ่งที่อาเซียนต้องดำเนินการ มาวางแผนรองรับระยะยาว โดยจัดลำดับความสำคัญและความเร่งด่วนในการดำเนินการและพิจารณาถึงปัจจัยของความสำเร็จ โดยแบ่งเป็นแผนระยะ 5 ปี, 10 ปี , 15 ปี และ 20 ปี แสดงผลดังนี้

ซึ่งจากแผนรองรับระยะ 5-20 ปี ดังกล่าว แนวทางในการสร้างความมั่นคงในอนาคตของอาเซียนด้านการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศที่ ASEAN ควรมีการเร่งสร้างแผนรองรับและกำหนดกลยุทธ์ร่วมกัน ดังนี้

แผนรองรับ ระยะ 5 ปี

1. การมีกระบวนการสรรหาผู้นำที่มีคุณภาพและมีวาระในการดำรงตำแหน่งที่เหมาะสม (องค์กรและโครงสร้างผู้นำอาเซียน)

กลยุทธ์

1. ประชาคมอาเซียนจัดทำข้อตกลงร่วมกันในการช่วยเหลือ เยียวยา และฟื้นฟูผู้ประสบภัยพิบัติตามหลักมนุษยธรรม
2. อาเซียนกำหนดแนวทางในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน เพื่อป้องกันความเสียหายจากภัยพิบัติ
3. สร้างกลไก / มาตรการในการใช้ทรัพยากร / เทคโนโลยีร่วมกันอย่างคุ้มค่า
4. ประชาคมอาเซียนจัดทำข้อตกลงร่วมกันในการช่วยเหลือ เยียวยา และฟื้นฟูผู้ประสบภัยพิบัติตามหลักมนุษยธรรม
5. จัดทำ/ ออกแนวปฏิบัติ กฎ ระเบียบด้านการจัดการภัยพิบัติ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันของอาเซียน เพื่อสร้างอำนาจต่อรองอย่างมีประสิทธิภาพ

แผนรองรับ ระยะ 10 ปี

2. การสร้างกลไกความร่วมมือ/มีช่องทางเปิดรับความช่วยเหลือในการแก้ปัญหาาร่วมกับประเทศคู่เจรจา/ประเทศนอกภูมิภาคและมิตรประเทศ

กลยุทธ์

1. สร้างความร่วมมือกับประเทศมหาอำนาจในการจัดการภัยพิบัติ
2. เสริมสร้างความร่วมมือกับมิตรประเทศทั้งในด้าน การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม
3. อาเซียนสร้างพันธมิตรในการเจรจาข้อตกลงทางการค้าและภาษีทั้งในระดับทวิภาคี และระดับพหุภาคี
4. บูรณาการ/ ประสานความร่วมมือทางด้านการจัดการองค์ความรู้ ฝึกปฏิบัติ ฝึกร่วมกับประเทศต่าง ๆ ด้านภัยพิบัติ

แผนรองรับ ระยะ 15 ปี

3. การสร้างวัฒนธรรมร่วมของอาเซียน /คุณค่า/ค่านิยม(ความปลอดภัย) /ความรู้ ทักษะ และความตระหนักเรื่องภัยพิบัติร่วมกันของประชาชนอาเซียน

กลยุทธ์

1. พัฒนาทักษะของประชาชนด้านภัยพิบัติโดยการสร้างความร่วมมือกับมิตรประเทศ เช่น ญี่ปุ่น
2. บูรณาการ/ ประสานความร่วมมือทางด้านการจัดการองค์ความรู้ ฝึกปฏิบัติ ฝึกร่วมกับประเทศต่าง ๆ ด้านภัยพิบัติ
3. จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ด้านการจัดการภัยพิบัติ โดยการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการเผชิญเหตุ

แผนรองรับ ระยะ 20 ปี

4. การส่งเสริมธรรมาภิบาลทั้งในภาครัฐและภาคประชาชน

กลยุทธ์

- ส่งเสริมธรรมาภิบาล และนำเทคโนโลยีมาใช้ในการตรวจสอบ และป้องกันการคอร์รัปชัน

4.3 การนำเสนอภาพอนาคตด้านความมั่นคงของอาเซียนในอีก 20 ปีข้างหน้า ในการประชุม NADI Annual Meeting 2019

การประชุมทางวิชาการนานาชาติด้านความมั่นคงแห่งอาเซียนประจำปี (NADI Annual Meeting) เรื่อง “ASEAN Defence Security Foresighting in the Next 2 Decades” โดย ผู้แทนจากหน่วยงานและสถาบันวิชาการด้านความมั่นคงจาก 10 ประเทศสมาชิกในอาเซียน ได้ภาพรวมของการมองอนาคตด้านความมั่นคงของอาเซียนในระยะ 20 ปีต่อจากนี้ โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลในการนำเสนอพร้อมข้อเสนอแนะของแต่ละสถาบันแล้ว ผลการศึกษา จากการประชุม NADI ประจำปีครั้งที่ 12 พบว่า

พลเอก เจ็ดวุธ คราประยูร ได้กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างการคาดการณ์ หรือ forecasting กับคำว่า foresighting ว่ามีความหมายในการคาดเดาอนาคตที่สามารถที่จะกำหนดทิศทางของความคิดไปสู่ทิศทาง ที่กำหนดไว้ โดยผ่านกระบวนการวิเคราะห์ ซึ่งการศึกษาทางด้าน foresight เป็นแนวโน้มที่สำคัญในปัจจุบัน ที่จะมามีผลกระทบต่ออนาคตของอาเซียน การ foresight สามารถที่จะมองถึงภัยคุกคามในอนาคต และมองถึงความอ่อนแอของอาเซียน ที่จะทำให้เราสามารถที่จะมีการเตรียมการได้ดีขึ้น ดังนั้นเพื่อรักษาไว้ซึ่ง ความคิดริเริ่มนี้ อาเซียนจำเป็นที่จะต้องเปิดกว้างและคิดอย่างมุ่งไปข้างหน้า มีเครื่องมือมากมายที่จะใช้ในการวิเคราะห์ภาพอนาคต ถ้าชาติสมาชิกอาเซียนได้ร่วมกันคิดก็必将มีความเข้าใจร่วมกัน เกี่ยวกับกระบวนการในการวิเคราะห์อนาคต

ประเทศไทย ได้กำหนดบริบทของความมั่นคงเป็นแบบองค์รวม ด้วยการประยุกต์ใช้ การวิเคราะห์ภายใต้กรอบ STEEP-M ซึ่งประกอบด้วย สังคม เทคโนโลยี เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม การเมือง และการทหาร ประเทศไทย ได้มุ่งเน้นที่การพยายามใช้ foresight และการวิเคราะห์ภาพอนาคต (scenario analysis) เพื่อคาดการณ์ภัยคุกคามในอนาคต ซึ่งในปัจจุบันประเทศไทยพยายามที่จะปรับ

โครงสร้าง เพื่อบริหารจัดการต่อภัยคุกคามรูปแบบใหม่ อาเซียนก็เช่นกัน จะต้องมีการกำหนดทางยุทธศาสตร์ (strategic outlook) ของอาเซียนร่วมกัน NADI จึงนับว่ามีบทบาทที่สำคัญ ที่สามารถที่จะผลิตเอกสาร ภาพอนาคตทางยุทธศาสตร์อาเซียน แต่ขณะเดียวกันการมองภาพอนาคตนั้น ควรต้องมีกรอบการมองร่วมกัน (common framework) ที่มีการยอมรับร่วมกัน มีวิธีการมากมาย ที่จะทำในกรอบของ foresight และการวางแผนภาพอนาคต ที่ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ที่ต้องการ และภายใต้บริบทของโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นั่น อาเซียนต้องคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากปัจจัยหนึ่งส่งผลกระทบต่อปัจจัยอื่น ๆ ซึ่งจะต้องมีกระบวนการวิเคราะห์และผู้เชี่ยวชาญ ที่อยู่ในบริบทของเรื่องนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม มีความจำเป็นที่จะต้องลงลึกในรายละเอียดของภาพอนาคตที่เจาะจงลงไป และในแต่ละพื้นที่ที่สำคัญ เช่น ประเด็นเรื่องทะเลจีนใต้ ประเด็นเรื่องcyber security เพราะว่าการทำงานภาพอนาคตนั้น สามารถทำให้เราได้ ทราบถึงความซับซ้อนที่จะเกิดขึ้นเป็นการเรียนรู้สิ่งที่จะเกิดขึ้นที่ยากแก่การคาดเดาในอนาคต โดยหลักการของการวางแผนภาพอนาคตนั้น จะต้องประกอบด้วย การคิดนอกกรอบและการมองในทัศนคติที่มีความหลากหลายและแตกต่างด้วย ปัจจุบันอาเซียน ยังไม่มีขีดความสามารถทางด้านนี้อย่างเพียงพอ นี่คือเหตุผลที่ทำให้ไม่เราจึงควรสร้างขีดความสามารถ ด้านการมองภาพอนาคต ซึ่งต้องบูรณาการร่วมกันกับข้อมูลทางด้านการข่าวกรอง และการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งจะทำให้เราสามารถที่จะรับมือกับความไม่แน่นอนในอนาคตได้อย่างดีพอ

มุมมองและผลการศึกษาของชาติสมาชิก

ภาพอนาคตการความมั่นคงของอาเซียนในอีก 2 ทศวรรษหน้า (ASEAN Defence Security Foresighting in the Next 2 Decades)

1. ประเทศบรูไน

การพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี เป็นปัจจัยที่สำคัญในปัจจุบัน บทบาทของชาติมหาอำนาจ ที่มีอยู่ในภูมิภาค การก่อการร้ายและการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ จะมีผลทำให้ความมั่นคง และการป้องกันประเทศของอาเซียน ต้องให้ความสนใจและเป็นสภาพแวดล้อมด้านความมั่นคงที่จะมีผลต่อ ความร่วมมือด้านการป้องกันประเทศของชาติสมาชิกอาเซียนใน 2 ทศวรรษหน้า

การปฏิวัติอุตสาหกรรมยุค 4.0 จะมีความสำคัญที่ต้องใช้กระบวนการปฏิบัติงาน และกระบวนการทางด้านการตลาดกับเครือข่าย 5G ซึ่งจะทำให้เกิดรูปแบบของภัยคุกคามในยุคหน้า เป็นความมั่นคงใหม่ของภูมิภาค ในขณะที่ภูมิภาค ก็ยังเผชิญหน้าอย่างต่อเนื่อง ต่อบทบาทของชาติมหาอำนาจที่มีต่อมิติทางด้านทางทะเล ซึ่งจะเป็นประเด็นที่ทำให้ชาติอาเซียน ต้องมีการบริหารจัดการ

ความตึงเครียดและปฏิสัมพันธ์กับผู้เล่นที่หลากหลายโดยผ่าน การฝึกด้านการเสริมสร้างขีดความสามารถและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้

การก่อการร้ายยังคงเป็นภัยคุกคามต่อชาติอาเซียนต่อไป ถึงแม้ว่าจะเกิดการสลายของกลุ่ม ก่อการร้าย ISIS ในตะวันออกกลางก็ตาม ภูมิภาคก็ยังคงต้องเผชิญต่อแนวความคิดสุดโต่งและอิทธิพลทางแนวความคิดนิยมความรุนแรงต่อคนในชาติตนเอง ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ชาติสมาชิกอาเซียนยังคงเผชิญต่อการเพิ่มของจำนวนภัยพิบัติทางธรรมชาติ ที่ทำให้เกิดความเสียหายมากมาย และมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างความพยายามอย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ของอาเซียนต่อไป

โอกาสของความร่วมมือที่จะเกิดขึ้น ใน 2 ทศวรรษข้างหน้าจึงเป็นโอกาสของชาติสมาชิกอาเซียน ทั้งในด้านการป้องกันประเทศและความมั่นคงของอาเซียน ภายใต้สภาวะแวดล้อมภายนอก ที่มีความซับซ้อนอย่างมาก อาเซียนจำเป็นต้องมีผู้กำหนดนโยบายที่จะสร้างให้เกิดความร่วมมือ การประสานงานที่ถูกต้อง ต่อกลุ่มที่เกี่ยวข้องรวมทั้ง ภาควิชาการ ภาควิชาเอกชน และชุมชน ทุกภาคส่วน ต้องร่วมมือกันภายใต้ประชาคมอาเซียน

2. ประเทศกัมพูชา

อาเซียนได้มีการเสริมสร้างเสถียรภาพและความร่วมมือภายในภูมิภาค ตลอดระยะเวลา 50 ปีที่ผ่านมา บริบทของการมองภาพอนาคตด้านความมั่นคง (security foresight) ที่จะนำไปสู่ 2 ทศวรรษหน้าที่อาเซียนควรให้ความสำคัญนั้น ประกอบด้วย

การเปลี่ยนแปลงพลังอำนาจของโลก ที่จะมีอิทธิพลต่อพื้นที่ยุทธศาสตร์ทางภูมิศาสตร์ (geostrategic space) ภัยคุกคามข้ามชาติ ความมั่นคงด้านไซเบอร์ และความมั่นคงทางทะเล ภาพการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของอาเซียน การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ และภัยคุกคามต่อความมั่นคงอย่างต่อเนื่อง คือแนวโน้มในปัจจุบันที่เกิดขึ้นทางด้านความมั่นคงของอาเซียน ดังนั้นในอนาคตต่อไป อาเซียนจึงต้องเผชิญหน้ากับปัญหาการเพิ่มขึ้นของกลุ่มอาชญากรรมข้ามชาติ ซึ่งเราควรที่จะต้องมีการสร้างนโยบายที่แปลงสู่การปฏิบัติและความร่วมมือของชาติสมาชิกอาเซียน เพื่อที่จะต่อสู้กับการค้าที่ผิดกฎหมายและการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง สิ่งที่ชาติสมาชิกอาเซียนทำได้ คือการเสนอแนะซึ่งนโยบายและการมีองค์การในอนาคตของอาเซียน ที่จะแก้ปัญหาด้านความมั่นคงร่วมกัน โดยเฉพาะในมิติทางด้านเทคโนโลยี

ถึงแม้ว่าในอนาคต การเปลี่ยนแปลงในกรอบของ พลังอำนาจทางเศรษฐกิจของโลกจะมีความไม่มั่นคง แต่อาเซียนเองก็มีความจำเป็นที่จะต้อง สร้างความเข้าใจอย่างชัดเจนถึงประเด็นที่สำคัญและมีความท้าทายระหว่างอาเซียนเอง ควรมีการศึกษาเชิงลึกด้วยการวิเคราะห์ภาพอนาคต ที่จะมองภาพด้วยการ foresight ถึงการเปลี่ยนแปลงความมั่นคงภายในอาเซียนที่จะเกิดขึ้นใน 2 ทศวรรษข้างหน้า

อิทธิพลที่สำคัญที่เกิดจากพื้นฐานของการบริหารจัดการหลายกลุ่ม และการพูดคุย แลกเปลี่ยนของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเชิงปฏิบัติการนั้น นับเป็นกลไกที่จะช่วยให้เกิดการสร้างการพูดคุยเชิงสร้างสรรค์ และความเชื่อใจ ความมั่นใจ ที่จะทำให้เกิดความต่อเนื่องของการรักษาไว้ซึ่งเสถียรภาพอย่างยั่งยืน ของภูมิภาคอาเซียนที่เป็นอยู่ในสถานะขององค์การ

3. ประเทศอินโดนีเซีย

การพัฒนาเทคโนโลยี 4.0 ทำให้เราเข้าสู่ยุคของดิจิทัลที่จะช่วยพัฒนาความเป็นอยู่ของมนุษย์ แต่ทางด้านระบบความมั่นคงภาครัฐ ก็จะต้องมีการพัฒนาให้รวดเร็วทันต่อกระบวนการระบบ ของการจัดการความมั่นคง C4ISR ในการควบคุมบังคับบัญชาสั่งการ ซึ่งอาเซียนต้องเผชิญหน้ากับการ ปฏิวัติทางด้านเทคโนโลยีและการแข่งขันกันของชาติมหาอำนาจ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ปัญหาระหว่างสหรัฐฯและจีนในภูมิภาค จะส่งผลกระทบต่อประเด็นความมั่นคงร่วมกัน ระหว่างชาติสมาชิกอาเซียน ซึ่งทำให้อาเซียนเองมีความจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ที่มีน้ำหนัก ในการสร้างอาชีพให้เข้มแข็งเป็นศูนย์กลางและเป็นเวทีของการเจรจาในภูมิภาค

ความสำเร็จของการเปลี่ยนแปลงและการลดทัศนคติของความรุนแรง มีความจำเป็นต่อชาติสมาชิกอาเซียนเพราะแนวโน้มของลัทธิความรุนแรงที่มีการเชื่อมโยงกับแนวคิดการก่อการร้ายสุดโต่ง ยังคงมีการแพร่หลายอย่างต่อเนื่องในภูมิภาค ชาติสมาชิกอาเซียนจึงต้องให้ความสำคัญ ต่อมิติทางความมั่นคงสังคมที่จะก่อให้เกิดปัญหาทางความรุนแรงและการก่อการร้าย ดังนั้น การแก้ปัญหาในมิติทางสังคม ต้องเข้าถึงจิตใจและทัศนคติของคนในสังคมที่จะดึงกลุ่มคนนี้ให้กลับเข้ามา สู่สังคมปกติ ไม่เป็นเครื่องมือของความรุนแรงในลัทธิใด ๆ

4. ประเทศ สปป.ลาว

ประเทศ สปป.ลาว ได้ให้มุมมองภาพอนาคตด้านความมั่นคงไว้ว่า ภัยคุกคามข้ามชาติ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ โรคระบาด การก่อการร้าย โจรสลัด ความตึงเครียดทางการเงิน การค้ายาเสพติด การค้ามนุษย์ การฟอกเงิน และรูปแบบอื่น ๆ ของอาชญากรรมข้ามชาติ จะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและไม่ได้อยู่ในกรอบของชาติใดชาติหนึ่ง เช่นเดียวกับ ปัญหาของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่จะเป็นปัญหาที่จะต้องให้ความสำคัญของอาเซียนใน 2 ทศวรรษข้างหน้า ที่กลายเป็นปัญหาด้านความมั่นคงของทั้งภูมิภาคและโลก

มีการศึกษาของสถาบัน “the Center fir Naval Analysis” ของสหรัฐอเมริกา ได้เตือนว่า การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ เป็นแนวโน้มที่สูงมากที่จะก่อให้เกิดสภาวะอย่างเลวร้ายที่จะเกิดขึ้นทั่วโลก และในช่วงกรอบเวลาเดียวกัน จะก่อให้เกิดพื้นที่เปราะบาง ที่จะนำไปสู่กระบวนการผลิตอาหารที่ตกต่ำ การเพิ่มขึ้นของเชื้อโรค การปนเปื้อนของแหล่งน้ำ นำไปสู่ซึ่งความ

อ่อนแอและความตกต่ำของรัฐบาล เป็นความอยู่รอดของคนในโลก และเกิดความขัดแย้งภายใน กลุ่มความคิดหัวรุนแรง การแย่งชิงอำนาจ และแนวความคิดสุดโต่งอย่างต่อเนื่อง

ปัญหาการแข่งขันด้านอาวุธจะยังไม่เกิดขึ้นในชาติอาเซียนก็จริง แต่ในอีก 2 ทศวรรษข้างหน้าจะมีการแข่งขันการพัฒนาทางด้านอาวุธอย่างรวดเร็วที่สังเกตเห็นได้จาก การใช้จ่ายทางด้านความมั่นคงของประเทศ ในการจัดซื้ออาวุธของชาติสมาชิกอาเซียน ซึ่งประเทศจีน อินเดียและญี่ปุ่นเป็นผู้ ขับเคลื่อนหลักในเรื่องของอาวุธในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

5. ประเทศมาเลเซีย

ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯและจีน ในปัจจุบันมีผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบโลกทางภูมิศาสตร์การปกครอง ตั้งแต่หลังสิ้นสุดยุคสงครามโลกครั้งที่สอง ถึงแม้ว่าสหรัฐฯอเมริกาจะเป็น ชาตินิยมอำนาจทางการทหาร แต่ในอนาคตก็ไม่สามารถที่จะครอบงำโลกอย่างเช่นในอดีตที่ผ่านมา การแข่งขันกันของทั้งสองประเทศจึงมีผลกระทบเชิงลบต่อความมั่นคงของอาเซียน ที่อาเซียนเป็นเสมือน กลไกที่สำคัญของภูมิภาค

6. ประเทศเมียนมา

อาเซียนยังคงรักษาไว้ซึ่งสถานะในปัจจุบันด้านความมั่นคงในภูมิภาคและยังคงมีเสถียรภาพ ดังนั้น ความท้าทายต่อความมั่นคงดั้งเดิมและความมั่นคงรูปแบบใหม่ ในอีก 2 ทศวรรษข้างหน้า จึงเป็นปัจจัย ที่อาเซียนจะต้องเผชิญหน้านั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งเพื่อแก้ปัญหาอาเซียนต้องคงไว้ซึ่งความร่วมมือระหว่างชาติสมาชิก เพื่อที่จะเสริมสร้างความแข็งแกร่ง ให้กับ 3 เสาหลักของประชาคมอาเซียน ซึ่งก็คือ ประชาคมทางด้านเศรษฐกิจอาเซียน ประชาคมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน และประชาคม การเมืองและความมั่นคงอาเซียน

การสร้างถึงความตระหนักร่วมกันถึงความร่วมมือเชิงปฏิบัติการของภูมิภาคมีความจำเป็น เพื่อที่จะกำหนดซึ่งความท้าทายด้านความมั่นคง ในขณะที่เดียวกันยังเป็นส่วนส่งเสริม ให้เกิดประชาคมด้านความมั่นคงในภูมิภาคอาเซียนและเอเชียแปซิฟิก ความร่วมมือที่เกิดขึ้น เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะด้านความท้าทายเนื่องจากความซับซ้อนด้านความมั่นคงในอนาคต และจากพื้นฐานของ การมีมุมมองที่แตกต่างกันในแต่ละมุมมอง ดังนั้นเรื่องของการช่วยเหลือประชาชนและการบรรเทาภัยพิบัติ การต่อต้านการก่อการร้าย การแพทย์ทางทหาร และความมั่นคงด้านไซเบอร์ จึงเป็นเรื่องที่ง่าย สำหรับชาติสมาชิกอาเซียนที่จะก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างกันที่เป็นรูปธรรม

ชาติสมาชิกอาเซียนมีความจำเป็นที่จะต้องรักษาไว้ซึ่ง ความเป็นหนึ่งเดียวของอาเซียน เพื่อความอยู่รอดในทศวรรษหน้า สิ่งที่เป็นที่สุดคือชาติสมาชิกอาเซียนจึงต้องให้ความสำคัญกับ ความเป็นศูนย์กลางของอาเซียน กลไกการปฏิบัติงานของอาเซียน และความร่วมมือของอาเซียน และจะต้องสร้างให้เกิดความแน่นแฟ้นเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

7. ประเทศฟิลิปปินส์

ฟิลิปปินส์ได้นำเสนอมุมมองเกี่ยวกับอนาคตด้านความมั่นคง และการป้องกันประเทศของอาเซียนที่อยู่บนพื้นฐานการทำภาพอนาคต foresight ในปี 2018 ที่ใช้หลักคิดมาจากความแตกต่างกันของ แรงผลักดันที่หลากหลาย แนวโน้มและทิศทางจากการตรวจสอบสภาพแวดล้อมด้านยุทธศาสตร์ ในขณะนั้น ซึ่งแบ่งได้ออกมาเป็นภาพอนาคตสี่ด้านด้วยกัน คือ

(1) **ภาพที่ดีที่สุด** เกิดโครงการความร่วมมือระหว่างประเทศมากมาย และความสำเร็จในการบริหารจัดการข้อพิพาทบนพื้นฐานของกฎหมายระหว่างประเทศ

(2) **ภาพคงไว้ซึ่งสถานะ** ยังคงพบเห็นความตึงเครียดด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ระวังชาติมหาอำนาจ โดยเฉพาะในพื้นที่ทางทะเลซึ่งจะก่อให้เกิดความเสี่ยงจากความเข้าใจผิด และความแปลความหมายที่ผิดขึ้นได้

(3) **ภาพที่แย่ที่สุด** เกิดการเผชิญหน้าอย่างรุนแรงระหว่างชาติมหาอำนาจและชาติมหาอำนาจระดับกลาง เกิดการปะทะใช้กำลังทางทะเลในระดับต่ำ เกิดความแตกแยกของชาติมหาอำนาจ ตามภูมิรัฐศาสตร์และระหว่างชาติสมาชิกอาเซียน นำไปสู่ความอ่อนแอของระเบียบในภูมิภาค

(4) **ภาพอนาคตที่คลุมเครือ** ในทศวรรษหน้าเกิดการเติบโตของปัญญาประดิษฐ์ที่จะนำมาซึ่งความไม่แน่นอน ทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และความสัมพันธ์ทางการทหาร

ซึ่งการนำเสนอของฟิลิปปินส์ได้ตั้งคำถาม เพื่อเป็นข้อพิจารณาให้กับชาติสมาชิกที่ร่วมกันประชุม คือ

(1) อาเซียนจะต้องเผชิญหน้ากับภาพอนาคตทั้ง 4 ด้านอย่างไร เพื่อรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์และการมีประสิทธิภาพของอาเซียนต่อไป

(2) อาเซียนและการประชุมรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมอาเซียนจะหิบบกการเจรจาระหว่าง บุคลากรและสถาบันของ Track I และ Track II ได้อย่างไร ท่ามกลางการแข่งขันกัน ของชาติมหาอำนาจในภูมิภาค

(3) อาเซียนและชาติสมาชิกจะมีความร่วมมือที่เป็นรูปธรรมที่จะกำหนดมาตรการในการแก้ปัญหาในประเด็นที่มีความอ่อนไหวได้อย่างไร

(4) อาเซียนจะหิบบกความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างชาติสมาชิก ในรูปแบบของหน่วยงาน และกองกำลังในภูมิภาคเพื่อที่จะเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของระเบียบภูมิภาค บนพื้นฐานของหลักเกณฑ์ได้อย่างไร

8. ประเทศสิงคโปร์

สิงคโปร์มองว่า การแข่งขันกันของชาติมหาอำนาจและความไม่แน่นอนของการแข่งขันการครอบงำ ประเทศในภูมิภาค เป็นกรอบในระยะสั้นสำหรับการมองภาพอนาคตตอนความมั่นคง

ของอาเซียน ใน 5 ปีข้างหน้า ซึ่งหลังจากนั้นอาเซียนควรที่จะต้องนำมาทบทวนต่อไป สิ่งที่อาเซียนจะต้องให้ความสนใจเป็นลำดับสำคัญ คือการหลีกเลี่ยงที่จะถูกดึงเข้าไปสู่การแข่งขันท่ามกลางชาติมหาอำนาจ และอาเซียนควรที่จะต้องมุ่งเน้นในเรื่องของความสงบสุข เสถียรภาพ และการพัฒนาเศรษฐกิจของภูมิภาค ภายใต้บริบทของ 3 เสาหลักประชาคมอาเซียน

การเปลี่ยนแปลงทางด้านภูมิรัฐศาสตร์ในภูมิภาค รวมทั้งนัยยะ ที่สำคัญจากการแข่งขันของชาติมหาอำนาจ ตามนโยบายของประธานาธิบดีทรัมป์ ก่อให้เกิดความไม่แน่นอน ขึ้นทั้งภายในและภายนอกประเทศ สงครามการค้าระหว่างสหรัฐฯและจีน จะนำมาซึ่งความเสี่ยงที่เพิ่มขึ้นด้านความมั่นคงต่อทุกประเทศ จีนยังคงเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องและความเติบโตนี้ จะส่งผลต่ออิทธิพล ในมุมมองของสหรัฐฯ ซึ่งเป็นความท้าทายที่จีนจะเข้าครอบงำโลก โครงการริเริ่มหนึ่งเส้นทางหนึ่งถนน โครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานอาเซียน และธนาคารเพื่อการลงทุน โดยเฉพาะเทคโนโลยีการประยุกต์ของจีน ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเติบโตของจีนและการเพิ่มขึ้นของอิทธิพลจากจีน ในขณะเดียวกัน ญี่ปุ่นได้แสวงหาความร่วมมือกับชาติในสมาชิกอาเซียน ความไม่แน่นอนในคาบสมุทรเกาหลี ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน จะเป็นจุดที่ดึงชาติมหาอำนาจ สหรัฐฯ จีน ญี่ปุ่นและรัสเซีย เข้ามามีส่วนร่วมที่กลายเป็น ความเสี่ยงของชาติสมาชิกอาเซียนด้านความมั่นคง

การเปลี่ยนแปลงของศูนย์อำนาจในภูมิภาคส่งผลกระทบต่ออาเซียน โดยเฉพาะชาติมหาอำนาจ ที่จะส่งสัญญาณต่ออาเซียน ในภาพรวมหรือต่อสมาชิกของอาเซียนแต่ละประเทศ ให้มีการเลือกข้าง ซึ่งจะกลายเป็นผลกระทบอย่างรุนแรง ดังนั้นการผนึกกำลังของอาเซียนให้เป็นหนึ่งเดียว ความเป็นศูนย์กลางของอาเซียนมีความสำคัญอย่างยิ่ง ในขณะเดียวกันอาเซียนยังมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาและรักษา เพิ่มเติมการมีปฏิสัมพันธ์ กับชาติมหาอำนาจในผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อชาติสมาชิกและการต่อรองกับชาติภายนอกอาเซียน

9. ประเทศไทย

ประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศ เป็นสิ่งที่สำคัญเนื่องจากเป็นผลกระทบต่อด้านภัยพิบัติในวงกว้างและมีผลกระทบต่อชาติสมาชิกทุกประเทศ เช่นน้ำท่วม แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด อุณหภูมิโลกสูง และความแห้งแล้ง เป็นต้น จึงได้กำหนดออกมาเป็นภาพอนาคตสี่ด้านด้วยกัน คือ

(1)ภาพอนาคต A มีความขัดแย้งเกิดขึ้นในสังคมของชาติสมาชิกอาเซียน และประชาชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา การแก้ปัญหาเกิดขึ้นจากรัฐบาลเพียงฝ่ายเดียว ประชาชนไม่ได้มีความตระหนักรู้ ถึงปัญหาเกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เกิดการละเมิดกฎหมายและโครงการต่าง ๆ ของรัฐบาลไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน

(2)ภาพอนาคต B มีการทำมาตรฐานสำหรับมาตรการทางกฎหมายในอาเซียน ทั้งภาพรัฐ และไม่ใช่ภาครัฐ มีเครือข่ายความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหา ประชาชนให้ความร่วมมือในการ

ปฏิบัติตามกฎหมาย กฎระเบียบ และแม้กระทั่งนำไปสู่การปฏิบัติร่วมกันมีความเข้มแข็งต่อ การแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ มีการตอบสนองอย่างมีประสิทธิภาพต่อการแก้ปัญหาภัยพิบัติ ตั้งแต่การติดตาม การเตรียมการ การบรรเทาภัยพิบัติ และการฟื้นฟู อาเซียนมีคลังสำรองการแก้ปัญหาภัยพิบัติอย่างสมบูรณ์

(3)ภาพอนาคต C อาเซียนยังขาดมาตรการทางกฎหมาย ที่เป็นมาตรฐานสากลร่วมกัน ทั้งในภาครัฐและไม่ใช่ภาครัฐ ไม่มีเครือข่ายความร่วมมือในการแก้ปัญหาภัยพิบัติ ไม่มีความร่วมมือในการ ออกกฎหมาย ข้อบังคับและการปฏิบัติร่วมกัน

(4)ภาพอนาคต D ประชาชนตระหนักรู้ถึงปัญหาและรัฐบาล ได้ให้การยอมรับปัญหา มีการบังคับใช้กฎหมายที่มีประสิทธิภาพ

10. ประเทศเวียดนาม

ความสงบสุข ความร่วมมือและการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นทิศทางหลักในภูมิภาค และของโลก ในปัจจุบันการเมืองและสภาพแวดล้อมด้านความมั่นคง ยังคงต้องมีการจับตามองอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากความซับซ้อนด้านความมั่นคงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ทำให้เกิดการคาดการณ์ได้ยาก เป็นประเด็นที่สำคัญเกิดจากแนวโน้มและทิศทาง ของการปรับรูปแบบระเบียบโลกในปัจจุบัน ในขณะที่ จุดสำคัญและความท้าทายด้านความมั่นคง ยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและยากแก่การคาดเดา ยุทธศาสตร์ด้านการป้องกันประเทศและความมั่นคงของประเทศอาเซียน ถูกกระทบจากอิทธิพล จากการแข่งขันกันของชาติมหาอำนาจ ในขณะที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์ในภูมิภาค ได้ กลายเป็นความท้าทายต่อความสัมพันธ์ระดับพหุภาคี และประเด็นปัญหาด้านความมั่นคงรูปแบบใหม่

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งอยู่ใจกลางของภูมิภาคอินโดแปซิฟิก ซึ่งผลที่ตามมาใน 2 ทศวรรษหน้า ด้านสภาวะแวดล้อมความมั่นคงและการป้องกันประเทศมองเห็นถึงความเสี่ยง การเผชิญหน้า และการแข่งขันด้านอาวุธ รวมทั้งความท้าทายต่อการเป็นศูนย์กลางของอาเซียน ความมั่นคงทางทะเล และประเด็นความมั่นคงรูปแบบใหม่ เพื่อที่จะรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์ และให้สถานะของอาเซียน มีผลต่อการตอบสนองอย่างมีประสิทธิภาพ ต่อการเพิ่มขึ้นของความท้าทายที่ซับซ้อนด้านความมั่นคงและการป้องกันประเทศ จึงมีความจำเป็นที่ชาติสมาชิกอาเซียน จะต้องมีความเป็นหนึ่งเดียว และมีความพยายามในการสร้างประชาคมอาเซียนให้เข้มแข็งและยืดหยุ่นให้กลายเป็นศูนย์กลางของอาเซียน เป็นสถาปัตยกรรมที่สำคัญของภูมิภาค

จากผลของการประชุมประจำปี NADI ครั้งที่ 12 ในครั้งนี้ ได้มีการมองภาพอนาคตของอาเซียนใน 20 ปีข้างหน้า โดยสรุปมีการทำเป็นสองกลุ่มในการนำเสนอคือ กลุ่มภาพอนาคตสี่ด้าน ซึ่งเป็นเทคนิคของการทำ foresight และ กลุ่มกำหนดเป็นประเด็นสำคัญ ดังนี้

กลุ่มภาพอนาคต ได้ทำการ foresight เฉพาะด้าน คือ

1. การทำ foresight ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (ประเทศฟิลิปปินส์)

2. การทำ foresight ด้านการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ (ประเทศไทย)

กลุ่มกำหนดประเด็น ได้ประเด็นที่สำคัญ คือ

1. อิทธิพลของชาติมหาอำนาจในภูมิภาค
2. การพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี
3. การก่อการร้าย
4. การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
5. การเปลี่ยนแปลงภูมิรัฐศาสตร์ของภูมิภาคและของโลก
6. ภัยคุกคามข้ามชาติ
7. ความมั่นคงด้านไซเบอร์
8. ความมั่นคงทางทะเล
9. ความมั่นคงสังคม
10. การเป็นศูนย์กลางของอาเซียน
11. การสะสมอาวุธ

จะสังเกตเห็นว่า สถาบันที่เป็นสมาชิกของ NADI นั้น มีอยู่เพียงประเทศฟิลิปปินส์และประเทศไทยที่ใช้เทคนิคของการวาดภาพอนาคตอย่างแท้จริง และยังมีประเทศกัมพูชาที่ใช้เทคนิคการวาดภาพอนาคต เช่นกัน แต่สรุปออกมาเป็นประเด็นที่จะให้ความสำคัญ ทั้งสามชาติมองเห็นถึงความสำคัญอย่างชัดเจนของการทำ foresight ด้านความมั่นคง นอกนั้นประเทศอื่น ๆ ได้ให้แนวคิดถึงประเด็นที่สำคัญ ที่จะเกิดขึ้น ใน 20 ปีข้างหน้าเท่านั้น ที่เป็นภาพด้านความมั่นคงของอาเซียน และอีกข้อมูลหนึ่งคือประเทศในอาเซียนที่ได้ใช้เทคนิค foresight มาหลายปีแล้วคือ ประเทศสิงคโปร์ และมาเลเซีย ในขณะที่ประเทศบรูไน มีการฝึกอบรมในเรื่องเทคนิค foresight เช่นกัน

ถ้าเราใช้หลักการของการวาดภาพอนาคตนั้น เราจะต้องมีการเฉพาะเจาะจงลงไป ที่จะกำหนดภาพของแต่ละเรื่อง มีกระบวนการวิเคราะห์ที่เป็นระบบ อย่างที่ได้กล่าวไว้ว่าการทำภาพอนาคตนั้น ต้องใช้ผู้มีประสบการณ์สูงและฐานข้อมูลจำนวนมาก เพื่อที่จะได้ความแม่นยำของภาพที่จะเกิดขึ้นนี้แสดงให้เห็นถึง ชาติสมาชิกอาเซียนเองยังต้องมีการพัฒนาในเรื่องอีกต่อไป เพื่อจุดหมาย ที่เราสามารถจะกำหนดภาพอนาคตด้านความมั่นคงลงลึกในแต่ละเรื่องที่อาเซียนควรให้ความสำคัญ เพื่อที่จะ เตรียมตัวรองรับสถานการณ์นั้นในอนาคต

และที่สำคัญคือ การประชุมเรื่อง “ภาพอนาคตของอาเซียน” ในครั้งนี้ ทำให้เราได้สร้างความตระหนักให้กับชาติสมาชิกและบรรจุเรื่องการทำ foresight อยู่ในเอกสารสรุปผู้บริหารรายงานต่อที่ประชุมปลัดกระทรวงกลาโหมอาเซียน ในปีนี้ ที่ อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งได้มีการรายงาน

ไปแล้ว และที่ประชุมปลัดกระทรวงกลาโหมอาเซียน จะได้รายงาน ผลต่อที่ประชุมรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมอาเซียนต่อไป

4.4 แนวทางการศึกษาภาพอนาคตด้านความมั่นคง

จากผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า การใช้ Foresight Techniques ในการจัดทำภาพอนาคตนั้น มีประสิทธิภาพ สามารถให้ภาพอนาคตที่มีความตรงและมีตัวเลือกสถานการณ์ (Scenario) ที่สอดคล้องบริบทที่อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปในอนาคตให้ใช้ในการตัดสินใจและวางแผนดำเนินการ โดยผลการศึกษาจากกลุ่มที่ 3 ซึ่งเป็นกลุ่มผู้แทนจากสถาบันและหน่วยงานวิชาการด้านความมั่นคงในอาเซียน ทั้ง 10 ประเทศ ชี้ให้เห็นว่า ในอาเซียนมีเพียง 4 ประเทศเท่านั้นที่มีการใช้ Foresight Techniques ในการจัดทำภาพอนาคต คือ ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย สิงคโปร์ และบรูไน ขณะที่ประเทศไทยครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่มีการนำ Foresight Techniques มาทดลองใช้ในการจัดทำภาพอนาคตด้านความมั่นคง ซึ่งต้องมีการประยุกต์ใช้ เนื่องจาก Foresight Techniques มีความซับซ้อนในการสร้างตัวเลือกสถานการณ์ (Scenario) ที่ต้องนำมาประกอบการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและภายใน หรือ SWOT ที่จะเกิดขึ้นเพื่อใช้ในการกำหนดกลยุทธ์ของแต่ละภาพของตัวเลือกสถานการณ์ (Scenario)

ดังนั้น การจัดทำภาพอนาคตในมิติด้านความมั่นคง จึงต้องมีการดำเนินการด้วยความละเอียด รอบคอบทั้งในส่วนของกระบวนการ และการคัดเลือกทรัพยากรบุคคล หรือผู้เชี่ยวชาญอย่างถูกต้องและเหมาะสมกับประเด็นที่ศึกษา จึงจะได้คำตอบที่สามารถอธิบายภาพอนาคตด้านความมั่นคงได้อย่างแท้จริง

ขณะที่องค์ประกอบที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อกระบวนการจัดทำภาพอนาคต คือ ฐานข้อมูล เป็นเสมือน Big data ที่ใช้ในการตรวจสอบสภาพแวดล้อมทางยุทธศาสตร์ (Strategic Environmental Scanning) ซึ่งในปัจจุบัน หลายประเทศกำหนดให้มีการจัดตั้ง “สถาบันอนาคตศึกษา” ขึ้นภายใต้โครงสร้างของสำนักนายกรัฐมนตรี หรือผู้มีอำนาจตกลงใจ

ภาพอนาคตที่ได้จากการจัดทำ Foresight ในทุกมิติ ทั้งในมิติทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การทหาร สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี ถ้าสามารถจัดทำออกมาให้มีความใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด ก็จะทำให้การกำหนดยุทธศาสตร์และกลยุทธ์รองรับมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นด้วย ส่งผลให้ประเทศ หรือ องค์กรอยู่รอดได้ในสถานะที่โลกมีความผันผวนตลอดเวลา

สำหรับในมิติด้านความมั่นคงของประเทศ ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ได้นำ Foresight Techniques มาผสมผสานเชื่อมโยงกับการใช้ STEEP-M และ Model ดั้งเดิมในการกำหนดวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ของหน่วยงาน เพื่อให้ได้การมองภาพอนาคตอย่างองค์รวมได้ ผลลัพธ์เป็น Model ที่มีการพัฒนาและนำมาใช้กับการศึกษาครั้งนี้ โดยแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษากระบวนการจัดทำภาพอนาคต (Foresight) เพื่อประยุกต์เข้ากับการมองภาพอนาคตด้านความมั่นคง โดยมีสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ เป็นผู้ให้ความรู้และนำกระบวนการจัดทำภาพอนาคต (Foresight)

ขั้นตอนที่ 2 การนำผลของขั้นตอนที่ 1 มาสังเคราะห์ร่วมกับ STEEP-M และ Model ดั้งเดิมของศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ฯ ได้ Model ที่จะใช้ทดสอบ โดยหัวข้อในการทดสอบ คือ “การจัดทำภาพอนาคต (Foresight) กรณีศึกษา: ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของอาเซียน” ผลจากการทดสอบชี้ให้เห็นว่า อาเซียนควรให้ความสำคัญกับกรณีการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและบรรเทาภัยพิบัติ หรือ HADR (Humanitarian Assistance / Disaster Relief) ซึ่งอยู่ในบริบทของประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political-Security Community: APSC) เป็นอันดับแรก และโดยเฉพาะเมื่อมีการทดลองและวิเคราะห์ในขั้นการกำหนดยุทธศาสตร์ เพื่อตอบภาพอนาคตในกรณีที่เป็นสถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุด (worst case scenario) ซึ่งในงานวิจัยฉบับนี้ คือ ภาพลมปรานแตกซ่าน (Scenario 2) ถูกกำหนดขึ้นจากแกนของผลกระทบและความไม่แน่นอนสูงที่มาจากความต้องการทางการเมือง (Political Will) และการมีส่วนร่วมของสังคม (Social Participation) ทำให้เห็นถึงสิ่งที่อาเซียนจะต้องแก้ปัญหาในอีก 10-20 ปีข้างหน้า ซึ่งนั่นคือ ภาพอนาคตที่จะต้องเผชิญอย่างแท้จริง ซึ่งวิธีคิดแบบดั้งเดิมจะไม่มีกำหนดวิธีคิดแบบนี้ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT) และจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค ให้ได้ออกมาเป็นกลยุทธ์ประเภทต่าง ๆ (TOWS) ตามขั้นตอนต่อไปของ Model ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ฯ ซึ่งตรงนี้เป็นจุดต่างที่ได้ความละเอียดของข้อมูลมาจากการจัดทำภาพอนาคต (Foresight)

ขั้นตอนที่ 3 การนำเสนอภาพอนาคตด้านความมั่นคงของอาเซียนกระบวนการจัดทำภาพอนาคต จากผู้แทนของสถาบันวิชาการด้านความมั่นคงจาก 10 ประเทศอาเซียนผ่านจัดการประชุมทางวิชาการนานาชาติด้านความมั่นคงแห่งอาเซียน (TRACK II NETWORK OF ASEAN DEFENCE AND SECURITY INSTITUTIONS: NADI) ประจำปี พ.ศ.2562 เรื่อง “ASEAN Defence Security Foresighting in the next 2 Decades” ดำเนินการโดย ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ฯ ซึ่งให้แต่ละสถาบันเตรียมการนำเสนอผลงานวิชาการด้านความมั่นคงในที่ประชุมตามหัวข้อที่ได้รับล่วงหน้า ก่อนการประชุมประมาณ 5 เดือน ผลที่ได้รับแสดงให้เห็นชัดเจนอย่างมากจากประเทศที่ใช้ Foresight Techniques ในการจัดทำภาพอนาคต เช่น ในการประชุมทางวิชาการนานาชาติด้านความมั่นคงแห่งอาเซียนที่ผ่านมา สมาชิกประเทศจะหลีกเลี่ยงการนำเสนอภาพอนาคตที่เกี่ยวข้องกับมิติที่มีความอ่อนไหว ภาพอนาคตที่ได้จึงมุ่งเน้นไปที่กลุ่มอิทธิพลนอกประเทศมากกว่าอิทธิพลภายในชาติสมาชิกเอง และเมื่อศึกษาลงไปในกระบวนการ พบว่า การทำ Foresight ของชาติสมาชิกบางประเทศมีสถาบันอนาคตศึกษาและมีฐานข้อมูลขนาดใหญ่ เพื่อรองรับการจัดทำ Foresight ในมิติด้านความมั่นคง

กล่าวโดยสรุป การจัดทำภาพอนาคต (Foresight) ในการประชุมทางวิชาการนานาชาติ ด้านความมั่นคงแห่งอาเซียน (TRACK II NETWORK OF ASEAN DEFENCE AND SECURITY INSTITUTIONS: NADI) ครั้งล่าสุดนั้น ชาติสมาชิกได้มีความเห็นร่วมกันในประเด็นให้มีการรายงานผลการประชุมต่อ คณะทำงานเจ้าหน้าที่อาวุโสกลาโหมอาเซียน (ADSOM) โดยในเนื้อความในบันทึกการประชุม (Chairman's report) ส่วนข้อเสนอแนะได้กำหนดให้การมองภาพอนาคตเป็นสิ่งที่ ชาติสมาชิกอาเซียน ควรศึกษาและพัฒนาาร่วมกันเพื่อร่วมกันสร้างความมั่นคงของภูมิภาคอย่างยั่งยืน

ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ฯ จึงได้รายงานผลการประชุมดังกล่าวต่อที่ประชุมคณะทำงาน เจ้าหน้าที่อาวุโสกลาโหมอาเซียน (The ASEAN Defence Senior Officials' Meeting (ADSOM) ซึ่ง จัดขึ้นที่โรงแรมดุสิตธานี หัวหิน จังหวัดเพชรบุรี เมื่อวันที่ 3 เมษายน พ.ศ.2562 ที่ผ่านมา และได้รับการบรรจุลงในข้อเสนอแนะเพื่อนำเสนอต่อที่ประชุมรัฐมนตรีกลาโหมอาเซียน (ASEAN Defence Ministers' Meeting: ADMM) ครั้งที่ 13 ซึ่งกระทรวงกลาโหมของประเทศไทยเป็นเจ้าภาพต่อไป ซึ่ง นับว่าเป็นความสำเร็จในการผลักดันให้เกิดการจัดทำภาพอนาคตด้านความมั่นคงของอาเซียนร่วมกัน

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการทำการวิจัย เรื่อง การศึกษาเทคนิค Foresight ในการกำหนดภาพอนาคตความมั่นคงของอาเซียน โดยผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์การวิจัยไว้ 3 ข้อ ดังนี้

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 เพื่อตรวจสอบสถานะแวดล้อมด้านความมั่นคงของประชาคมอาเซียน

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 เพื่อศึกษาเทคนิค Foresight ในการกำหนดภาพอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 เพื่อกำหนดภาพอนาคต (Foresight) ด้านความมั่นคงของอาเซียนในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

จากผลการวิจัยสามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยทั้ง 3 ข้อตามข้างต้น สรุปได้ดังนี้

ผลการศึกษาที่ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 สถานะแวดล้อมด้านความมั่นคงของประชาคมอาเซียน นั้น สรุปได้ว่า ประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาและการสร้างความแข็งแกร่งให้ประชาคมอาเซียนอย่างมีนัยยะสำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อมจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศในภูมิภาค เนื่องจากเป็นประเด็นต้นเหตุของประเด็นปัญหาในทั้ง 3 มิติของประชาคมอาเซียน ดังนี้

มิติทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น ภัยพิบัติที่มีความรุนแรงมากขึ้น โรคระบาด การขาดแคลนอาหาร น้ำ ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค การย้ายถิ่นฐาน รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตของประชาชนที่เปลี่ยนไปจากวิถีดั้งเดิม รวมทั้งโบราณสถานและศิลปวัฒนธรรมที่สูญหายหรือถูกทำลายจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศหรือด้วยความรุนแรงจากภัยพิบัติต่าง ๆ

ขณะที่ในมิติของเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศยังส่งผลกระทบต่อปริมาณและคุณภาพของผลผลิตทางการเกษตรซึ่งเป็นกลุ่มสินค้าส่งออกอันดับต้น ๆ ของภูมิภาค การย้ายแหล่งผลิตของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดใหญ่ เพื่อหลีกเลี่ยงความเสียหายจากการเผชิญภัยพิบัติทางธรรมชาติ ส่งผลต่ออัตราการว่างงานของแรงงานในแต่ละประเทศ ซึ่งหากตัวเลขอัตราการว่างงานสูงจะส่งผลไปถึงภาคครัวเรือนโดยตรง คือ การใช้จ่ายภาคครัวเรือนต่ำลง และจะกระทบไปถึงระดับอุตสาหกรรมและระบบเศรษฐกิจด้านอื่นด้วย อาจส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่และก่อความเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจอย่างมาก

มิติสุดท้าย คือ มิติด้านการเมืองและความมั่นคง ที่จะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อมและสภาพภูมิอากาศในภูมิภาคอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้หลายประเด็น เช่น เสถียรภาพและความมั่นคงในประเทศ การพัฒนาประเทศ คุณภาพประชากร การเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์ (geography) ที่ส่งผลต่อความชัดเจนทางภูมิรัฐศาสตร์ (geopolitics) ที่มีต่อการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และอาจนำมาซึ่งความขัดแย้งและแตกสามัคคีในภูมิภาค

ด้วยเหตุนี้ อาเซียนจึงควรมีการทำแนวทางการสร้างความมั่นคงในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการมีภาพอนาคตของอาเซียนต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวทาง หรือยุทธศาสตร์ร่วมกันของอาเซียนที่เหมาะสม ภายใต้ความร่วมมือในกรอบอาเซียนเพื่อรักษาดุลอำนาจระหว่างประเทศนอกภูมิภาค และความพยายามในการรักษาความเป็นแกนกลางของอาเซียน (ASEAN Centrality) ตลอดจนรักษาบทบาทของอาเซียนในการสร้างและดำรงไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงของภูมิภาคต่อไป

ผลการศึกษาที่ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 เทคนิค Foresight ในการกำหนดภาพอนาคต นั้น สรุปได้ว่า

1. กรอบแนวคิดในการกำหนดภาพอนาคต (Foresight Framework) โดยมี 4 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์ (Analysis) แรงผลักดัน (Driving Force) เพื่อหาแนวโน้ม (Trend) ที่จะเกิดขึ้นในกรอบ STEEP-M คือ ด้านสังคม ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการเมือง และด้านการทหาร เพื่อหาความเชื่อมโยงและผลกระทบที่เกิดขึ้นของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในภูมิภาคอาเซียน

ขั้นตอนที่ 2 ประเมิน (Evaluation) เพื่อระบุและจำแนกผลกระทบและความไม่แน่นอนของประเด็นผลกระทบที่จะเกิดขึ้น (Impact-Uncertainty Classification) โดยการพิจารณาความสำคัญและให้น้ำหนัก (Weighting) กับประเด็นของผลกระทบที่เกิดขึ้น ทั้งในมิติของผลกระทบ (Impact) และความไม่แน่นอนในการเกิด (Uncertainty) ใน 3 ระดับ ได้แก่ น้อย (Low) ปานกลาง (Moderate) และสูง (High)

ขั้นตอนที่ 3 แปลผล (Interpretation) โดยดูผลที่เกิดขึ้นในปัจจุบันสู่ทิศทางในอนาคตและคาดว่าจะเกิดขึ้นเป็นกระแสหลักในอนาคต เพื่อหา Critical Uncertainty โดยนำผลการประเมินและการให้น้ำหนักของประเด็นที่เป็นผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต มาจัดวางในตาราง Impact-Uncertainty Classification

ขั้นตอนที่ 4 การคาดการณ์ (Prospection) สร้างภาพ Scenario planning โดยนำ Critical Uncertainty มาหา Uncertainty ที่ Extreme ที่ไม่เกี่ยวข้องกันและกัน แล้วมากำหนดแกน 2

แกน เป็นแกนตั้งและแกนนอน โดยแบ่งระดับของแต่ละแกนเป็น Low-High แล้วเลือกประเด็นจากขั้นตอนที่ 3 อยู่ในพื้นที่ Critical Scenario zone มากำหนดภาพอนาคตทางยุทธศาสตร์

ขั้นตอนที่ 5 จัดทำแนวทางของอาเซียนในอนาคตด้านความมั่นคง โดย การวิเคราะห์ SWOT ของอาเซียนเพื่อกำหนดทรัพยากรและเครื่องมือ (Means) ที่ต้องใช้ และ ทำ TOWS Matrix เพื่อจัดทำแนวทาง (Ways) ในการนำมาใช้ร่วมกันของอาเซียนต่อไป

2. กระบวนการจัดทำภาพอนาคต (Foresight)

ขั้นตอนที่ 1 Strategic Challenges and Framing Questions คือ การตั้งคำถามขอบเขตของสถานการณ์ (Framing Questions) และกำหนดเป้าหมายที่เราต้องการหา

ขั้นตอนที่ 2 Environmental Scanning & Driving Forces คือ กระบวนการหาแนวโน้มและความไม่แน่นอน (Horizon scanning) โดยการสแกนเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งอดีตและปัจจุบันที่สัมพันธ์หรือมีความเกี่ยวข้องกับ Strategic Challenges ที่เรากำหนดไว้ โดยการประเมินสถานะแวดล้อม (Environmental scanning) จะวิเคราะห์ภายใต้ STEEP-M Framework ได้แก่ ด้านสังคม (Social) ด้านเทคโนโลยี (Technology) ด้านเศรษฐกิจ (Economy) ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) ด้านการเมือง (Political) และด้านการทหาร (Military) โดยการประเมินสถานะแวดล้อมต้องเริ่มจาก 1) Event: คือ การหาสิ่งที่เกิดขึ้นภายในและภายนอกองค์กร 2) Trends: การจัดกลุ่มของเหตุการณ์ที่กำหนดไว้ที่ใกล้เคียงกัน โดยพิจารณาประเด็นที่มีแนวโน้มในทิศทางเพิ่มขึ้น/ลดลง หรือมีรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงเฉพาะด้าน 3) Driver: พิจารณาว่า *อะไรคือสาเหตุและแรงผลักดัน* ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์นั้น ทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมทั้งมีแนวโน้มไปในทิศทางที่แน่นอน อาทิ โลกาภิวัตน์ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง สรุปลงได้ว่าการประเมินสถานะแวดล้อม ให้วิเคราะห์ภายใต้ STEEP-M Framework และวิเคราะห์หา Driving Forces ที่สัมพันธ์กับ Strategic Challenge และ Framing Question

ขั้นตอนที่ 3 Building Blocks of Scenarios คือ การสร้าง Blocks of Scenarios โดยจะแบ่งเป็น 3 กลุ่ม

3.1 Pre-determined คือ Driving Forces ที่ High Impact (ผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบสูง) + Low Uncertainty (ความไม่แน่นอนต่ำ) ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแน่ๆ และจะเกิดต่อไปในอนาคต

3.2 Critical Uncertainties คือ Driving Forces ที่ High Impact (ผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบสูง) + High Uncertainty (ความไม่แน่นอนสูง/ ผันผวนสูง) เช่น นโยบายของจีนที่มีต่อภูมิภาคอาเซียน (เหตุผลคือเราคาดเดาไม่ได้), สังคมไทยอยากเลือกตั้ง (ถ้าเลือกตั้งแล้วรัฐบาลจะแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้จริงหรือไม่)

3.3 Wildcards เป็น Driving Forces ที่ไม่น่าเกิด ไม่มีโอกาสเกิด เกิดยาก หรือไม่เกิดแน่ๆ แต่ถ้าเกิดแล้วจะให้ผลกระทบสูง เช่น Infectious disease pandemic, Fast-moving financial crisis, Technology breakthrough เป็นต้น

หลังจากนั้น ก็มาจัดกลุ่ม Driving Forces ว่าอยู่ในกลุ่มใด แล้วให้คะแนน (โหวต) เพื่อเลือก Driving Forces ที่เป็น Critical Uncertainties โดยระบุคะแนนแล้วจัดอันดับ Driving Forces ที่มีคะแนนสูงสุด 5 อันดับ เพื่อนำมาสร้าง Scenario Frameworks

ขั้นตอนที่ 4 Scenario Frameworks คือ การสร้างสถานการณ์ขึ้นมาโดยอาศัย โครงเรื่อง (plot) ที่มาจากแนวโน้ม (trends) ที่เห็นอยู่ในปัจจุบันและความไม่แน่นอน (uncertainties) ที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต สถานการณ์จึงมีได้หลายสถานการณ์ขึ้นอยู่กับชุดแนวโน้มและความไม่แน่นอนที่เลือกมาประกอบกันเป็นโครงเรื่อง เราจะเลือกโครงเรื่องที่แตกต่างกันและครอบคลุม เหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคตให้มากที่สุดโดยทั่วไปประมาณ 3-4 โครงเรื่อง ดังนั้น สถานการณ์ คือ ภาพรวมเหตุการณ์ในอนาคตที่เป็นจริงได้ (plausible) และเกี่ยวข้องกับประเด็นที่อยู่ในความสนใจ (relevant) แต่ละภาพจะเป็นการดำเนินเรื่องเล่าที่ไม่มีการขัดแย้งภายใน และมีทั้งเหตุการณ์ที่ พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์

ขั้นตอนที่ 5 Scenario Stories เป็นการกำหนดประเด็นหลักของโครงเรื่อง ของสถานการณ์ ซึ่งโครงเรื่องของสถานการณ์แต่ละภาพ ได้มาจากแนวโน้มและความไม่แน่นอน 3-4 ข้อ ที่เรียกว่าประเด็นหลัก (Scenario Logics) อาจใช้แนวโน้มหรือความไม่แน่นอนข้อหนึ่งข้อใด เป็นประเด็นหลักของสถานการณ์ และสามารถใช้อื่นๆ ประกอบเป็นประเด็นรองได้

การเขียนสถานการณ์ สถานการณ์นั้นเป็นเรื่องเล่า (Narrative) เหตุการณ์ในอนาคต หลังจากเขียนสถานการณ์เสร็จแล้ว ควรมีการตรวจสอบความเป็นไปได้ จากข้อมูลและหลักฐานและ ต้องเชื่อมโยงกับ Strategic Challenges และ Framing Question

ผลการศึกษาที่ต่อบวัตอุปสงค์การวิจัยข้อที่ 3 ภาพอนาคต (Foresight) ด้านความ มั่นคงของอาเซียนในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ นั้น สรุปได้ว่า

1.แนวทางการสร้างความมั่นคงในอนาคตของอาเซียนในการรับมือกับ การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ พบว่า การวิเคราะห์ (Analysis) ผลกระทบที่เกิดขึ้นของเหตุการณ์ต่าง ๆ จากสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงในอาเซียนภายใต้กรอบ STEEP-M จำนวน 21 ประเด็น และนำมา ประเมินเพื่อจำแนก Impact-Uncertainty Classification จากการวิเคราะห์หาแนวโน้มของภาพอนาคต โดยนำประเด็นที่อยู่ใน Critical Scenario ได้แก่ “การเตรียมความพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนสภาพ ภูมิอากาศในภูมิภาคอาเซียน” มาวิเคราะห์เพื่อหา Black - bone ที่แตกต่างกันหรือไม่มีความสัมพันธ์กัน มี 2 แกนที่จะส่งผลกระทบต่อสำคัญในการกำหนดภาพในอนาคตของอาเซียน ได้แก่ ความมุ่งมั่นทางการ

เมือง (รัฐบาล) (Political Will) และการมีส่วนร่วมของสังคม (Social Participation) ทำให้มี 4 ภาพ ได้แก่ 1) Scenario A (ข้างลาคกรก/ เข่นครกขิ่นภูเขว/ อำมตย์ผู้เดยวตย) 2) Scenario B (อเอเชียยร่วมใจ/ ระเบปีไร่เทียมทวน) 3) Scenario C (Broken ASEAN / Critical ASEAN / ลมปรานดแตกซ่าน) 4) Scenario D (ระเบปีไร่ใจ/ เด็กกำพร้า)

2. การประเมินสถานการณ์และกำหนดกลยุทธ์

จากภาพอนาคตทั้ง 4 แบบที่ได้ Scenario C (Broken ASEAN / Critical ASEAN / ลมปรานดแตกซ่าน) เป็นภาพอนาคตที่แสดงให้เห็นถึงการขาดการเตรียมความพร้อมที่เมื่อเกิดปัญหา จะทำให้เกิดความเสียหายได้มากที่สุด เรียกว่าเป็น Best case scenario ของการวิจัยครั้งนี้ จึงนำภาพอนาคตใน Scenario C มาจัดทำคำบรรยายเพื่ออธิบายความหมาย ได้ดังนี้ “อาเซียนไม่มีมาตรฐาน / มาตรการทาง กม. ร่วมกันที่ใช้ในภาครัฐและภาคองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ และขาดเครือข่ายความร่วมมือในการแก้ปัญหาทั้งจากรัฐ และการเชื่อมโยงสู่ภาคประชาชน ส่งผลให้เกิดการขาดความร่วมมือในการปฏิบัติตาม กม. ระเบียบ ข้อบังคับ ตลอดจนขาดการฝึกปฏิบัติร่วมกัน” การทำ Horizontal scanning ระหว่างภาพอนาคต (Scenario) โดยทำการวิเคราะห์ SWOT และ TOWS Matrix ของอาเซียนในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ เพื่อให้ทราบว่า ASEAN ต้องการอะไร และจะต้องดำเนินการอย่างไร แล้วเมื่อตรวจสอบปัจจัยด้านความร่วมมือของภาคประชาสังคม ทั้งปัจจัยภายในและภายนอก สัมพันธ์กับภาพอนาคตที่ได้ จึงได้ข้อสรุปว่า ASEAN ต้องดำเนินการโดยจัดลำดับความสำคัญและความเร่งด่วนในการดำเนินการและพิจารณาถึงปัจจัยของความสำเร็จ โดยแบ่งเป็นแผนระยะ 5 ปี, 10 ปี , 15 ปี และ 20 ปี ดังต่อไปนี้

2.1 การมีกระบวนการสรรหาผู้นำที่มีคุณภาพและมีวาระในการดำรงตำแหน่งที่เหมาะสมของผู้นำอาเซียน (การจัดองค์กรและโครงสร้างอาเซียน) (แผนรองรับ ระยะ 5 ปี)

2.2 การสร้างกลไกความร่วมมือ/มีช่องทางเปิดรับความช่วยเหลือในการแก้ปัญหาร่วมกับประเทศคู่เจรจา ประเทศนอกภูมิภาค และมิตรประเทศ (แผนรองรับ ระยะ 10 ปี)

2.3 การสร้างวัฒนธรรมร่วมของอาเซียน /คุณค่า/ค่านิยม (ความปลอดภัย) / ความรู้ ทักษะ และความตระหนักเรื่องภัยพิบัติร่วมกันของประชาชนอาเซียน (แผนรองรับ ระยะ 15 ปี)

2.4 การส่งเสริมธรรมาภิบาลในภาครัฐและภาคประชาชน (แผนรองรับ ระยะ 20 ปี)

3. การนำเสนอภาพอนาคตด้านความมั่นคงของอาเซียนในอีก 20 ปีข้างหน้า ในการประชุม NADI Annual Meeting 2019

การประชุมทางวิชาการนานาชาติด้านความมั่นคงแห่งอาเซียนประจำปี (NADI Annual Meeting) เรื่อง “ASEAN Defence Security Foresighting in the Next 2 Decades” โดยผู้แทนจากหน่วยงานและสถาบันวิชาการด้านความมั่นคงจาก 10 ประเทศสมาชิกในอาเซียน ได้ภาพรวมของการมองอนาคตด้านความมั่นคงของอาเซียนในระยะ 20 ปีข้างหน้า โดยสรุปมีการทำเป็นสองกลุ่มในการนำเสนอคือ กลุ่มภาพอนาคตสี่ด้าน ซึ่งเป็นเทคนิคของการทำ foresight และ กลุ่มกำหนดเป็นประเด็นสำคัญ ดังนี้

กลุ่มภาพอนาคต ได้ทำการ foresight เฉพาะด้าน คือ

1. การทำ foresight ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (ประเทศฟิลิปปินส์)
2. การทำ foresight ด้านการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ (ประเทศไทย)

กลุ่มกำหนดประเด็น ได้ประเด็นที่สำคัญ คือ

1. อิทธิพลของชาติมหาอำนาจในภูมิภาค
2. การพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี
3. การก่อการร้าย
4. การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
5. การเปลี่ยนแปลงภูมิรัฐศาสตร์ของภูมิภาคและของโลก
6. ภัยคุกคามข้ามชาติ
7. ความมั่นคงด้านไซเบอร์
8. ความมั่นคงทางทะเล
9. ความมั่นคงสังคม
10. การเป็นศูนย์กลางของอาเซียน
11. การสะสมอาวุธ

โดย สถาบันที่เป็นสมาชิกของ NADI นั้น มีอยู่เพียงประเทศฟิลิปปินส์และประเทศไทยที่ใช้เทคนิคของการวาดภาพอนาคตอย่างแท้จริง และยังมีประเทศกัมพูชาที่ใช้เทคนิคการวาดภาพอนาคต เช่นกัน แต่สรุปออกมาเป็นประเด็นที่จะให้ความสำคัญ ทั้งสามชาติมองเห็นถึงความสำคัญอย่างชัดเจนของการทำ foresight ด้านความมั่นคง นอกนั้นประเทศอื่น ๆ ได้ให้แนวคิดถึงประเด็นที่สำคัญที่จะเกิดขึ้น ใน 20 ปีข้างหน้าเท่านั้น ที่เป็นภาพด้านความมั่นคงของอาเซียน และอีกข้อมูลหนึ่งคือประเทศในอาเซียนที่ได้ใช้เทคนิค foresight มาหลายปีแล้วคือ ประเทศสิงคโปร์ และมาเลเซีย ในขณะที่ประเทศบรูไน มีการฝึกอบรมในเรื่องเทคนิค foresight เช่นกัน

การใช้หลักการของการวาดภาพอนาคตนั้น จะต้องมีการเฉพาะเจาะจงลงไป ที่จะกำหนดภาพของแต่ละเรื่อง มีกระบวนการวิเคราะห์ที่เป็นระบบ อย่างที่ได้กล่าวไว้ว่าการทำภาพอนาคตนั้น ต้องใช้ผู้มีประสบการณ์สูงและฐานข้อมูลจำนวนมาก เพื่อที่จะได้ความแม่นยำของภาพที่จะเกิดขึ้น ซึ่ง

แสดงให้เห็นว่าชาติสมาชิกอาเซียนเองยังต้องมีการพัฒนาในเรื่องอีกต่อไป เพื่อจุดหมาย ที่จะสามารถ กำหนดภาพอนาคตด้านความมั่นคงลงลึกในแต่ละเรื่อง ที่อาเซียนควรให้ความสำคัญเพื่อที่จะ เตรียมตัว รองรับสถานการณ์นั้นในอนาคต

4. แนวทางการศึกษาภาพอนาคตด้านความมั่นคง

การใช้ Foresight Techniques ในการจัดทำภาพอนาคตนั้น มีประสิทธิภาพ สามารถให้ภาพอนาคตที่มีความตรงและมีตัวเลือกสถานการณ์ (Scenario) ที่สอดคล้องบริบทที่อาจมีการ เปลี่ยนแปลงไปในอนาคตให้ใช้ในการตัดสินใจและวางแผนดำเนินการ โดยผลการศึกษาจากกลุ่มที่ 3 ซึ่งเป็นกลุ่มผู้แทนจากสถาบันและหน่วยงานวิชาการด้านความมั่นคงในอาเซียน ทั้ง 10 ประเทศ ซึ่งให้เห็นว่า ในอาเซียนมีเพียง 4 ประเทศเท่านั้นที่มีการใช้ Foresight Techniques ในการจัดทำภาพอนาคต คือ ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย สิงคโปร์ และบรูไน ขณะที่ประเทศไทยครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่มีการนำ Foresight Techniques มาทดลองใช้ในการจัดทำภาพอนาคตด้านความมั่นคง ซึ่งต้องมีการประยุกต์ใช้ เนื่องจาก Foresight Techniques มีความซับซ้อนในการสร้างตัวเลือกสถานการณ์ (Scenario) ที่ต้องนำมา ประกอบการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและภายใน หรือ SWOT ที่จะเกิดขึ้นเพื่อใช้ในการกำหนด กลยุทธ์ของแต่ละภาพของตัวเลือกสถานการณ์ (Scenario)

ดังนั้น การจัดทำภาพอนาคตในมิติด้านความมั่นคง จึงต้องมีการดำเนินการด้วยความละเอียด รอบคอบทั้งในส่วนของกระบวนการ และการคัดเลือกทรัพยากรบุคคล หรือผู้เชี่ยวชาญ อย่างถูกต้องและเหมาะสมกับประเด็นที่ศึกษา จึงจะได้คำตอบที่สามารถอธิบายภาพอนาคตด้านความมั่นคงได้อย่างแท้จริง

ขณะที่องค์ประกอบที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อกระบวนการจัดทำภาพอนาคต คือ ฐานข้อมูล เป็นเสมือน Big data ที่ใช้ในการตรวจสอบสภาพแวดล้อมทางยุทธศาสตร์ (Strategic Environmental Scanning) ซึ่งในปัจจุบัน หลายประเทศกำหนดให้มีการจัดตั้ง “สถาบันอนาคตศึกษา” ขึ้นภายใต้โครงสร้างของสำนักนายกรัฐมนตรี หรือผู้มีอำนาจตกลงใจ

ภาพอนาคตที่ได้จากการจัดทำ Foresight ในทุกมิติ ทั้งในมิติทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การทหาร สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี ถ้าสามารถจัดทำออกมาให้มีความใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด ก็จะทำให้การกำหนดยุทธศาสตร์และกลยุทธ์รองรับมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นด้วย ส่งผลให้ประเทศ หรือ องค์กรอยู่รอดได้ในสภาวะที่โลกมีความผันผวนตลอดเวลา

สำหรับในมิติด้านความมั่นคงของประเทศ ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการ ป้องกันประเทศ ได้นำ Foresight Techniques มาผสมผสานเชื่อมโยงกับการใช้ STEEP-M และ Model ดั้งเดิมในการกำหนดวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ของหน่วยงาน เพื่อให้ได้การมองภาพอนาคตอย่างองค์รวม ได้ผลลัพธ์เป็น Model ที่มีการพัฒนาและนำมาใช้กับการศึกษาครั้งนี้ โดยแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษากระบวนการจัดทำภาพอนาคต (Foresight) เพื่อประยุกต์เข้ากับการมองภาพอนาคตด้านความมั่นคง โดยมีสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ เป็นผู้ให้ความรู้และนำกระบวนการจัดทำภาพอนาคต (Foresight)

ขั้นตอนที่ 2 การนำผลของขั้นตอนที่ 1 มาสังเคราะห์ร่วมกับ STEEP-M และ Model ดั้งเดิมของศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ฯ ได้ Model ที่จะใช้ทดสอบ โดยหัวข้อในการทดสอบ คือ “การจัดทำภาพอนาคต (Foresight) กรณีศึกษา: ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของอาเซียน” ผลจากการทดสอบชี้ให้เห็นว่า อาเซียนควรให้ความสำคัญกับกรณีการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและบรรเทาภัยพิบัติ หรือ HADR (Humanitarian Assistance / Disaster Relief) ซึ่งอยู่ในบริบทของประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political-Security Community: APSC) เป็นอันดับแรก และโดยเฉพาะเมื่อมีการทดลองและวิเคราะห์ในขั้นการกำหนดยุทธศาสตร์ เพื่อตอบภาพอนาคตในกรณีที่เป็นสถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุด (worst case scenario) ซึ่งในงานวิจัยฉบับนี้ คือ ภาพลมปรานแตกซ่าน (Scenario 2) ถูกกำหนดขึ้นจากแกนของผลกระทบและความไม่แน่นอนสูงที่มาจากความต้องการทางการเมือง (Political Will) และการมีส่วนร่วมของสังคม (Social Participation) ทำให้เห็นถึงสิ่งที่อาเซียนจะต้องแก้ปัญหาในอีก 10-20 ปีข้างหน้า ซึ่งนั่นคือ ภาพอนาคตที่จะต้องเผชิญอย่างแท้จริง ซึ่งวิธีคิดแบบดั้งเดิมจะไม่มีกำหนดวิธีคิดแบบนี้ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT) และจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค ให้ได้ออกมาเป็นกลยุทธ์ประเภทต่าง ๆ (TOWS) ตามขั้นตอนต่อไปของ Model ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ฯ ซึ่งตรงนี้เป็นจุดต่างที่ได้ความละเอียดของข้อมูลมาจากการจัดทำภาพอนาคต (Foresight)

ขั้นตอนที่ 3 การนำเสนอภาพอนาคตด้านความมั่นคงของอาเซียนกระบวนการจัดทำภาพอนาคต จากผู้แทนของสถาบันวิชาการด้านความมั่นคงจาก 10 ประเทศอาเซียนผ่านจัดการประชุมทางวิชาการนานาชาติด้านความมั่นคงแห่งอาเซียน (TRACK II NETWORK OF ASEAN DEFENCE AND SECURITY INSTITUTIONS: NADI) ประจำปี พ.ศ.2562 เรื่อง “ASEAN Defence Security Foresighting in the next 2 Decades” ดำเนินการโดย ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ฯ ซึ่งให้แต่ละสถาบันเตรียมการนำเสนอผลงานวิชาการด้านความมั่นคงในที่ประชุมตามหัวข้อที่ได้รับล่วงหน้า ก่อนการประชุมประมาณ 5 เดือน ผลที่ได้รับแสดงให้เห็นชัดเจนอย่างมากจากประเทศที่ใช้ Foresight Techniques ในการจัดทำภาพอนาคต เช่น ในการประชุมทางวิชาการนานาชาติด้านความมั่นคงแห่งอาเซียนที่ผ่านมา สมาชิกประเทศจะหลีกเลี่ยงการนำเสนอภาพอนาคตที่เกี่ยวข้องกับมิติที่มีความอ่อนไหว ภาพอนาคตที่ได้จึงมุ่งเน้นไปที่กลุ่มอิทธิพลนอกประเทศมากกว่าอิทธิพลภายในชาติสมาชิกเอง และเมื่อศึกษาลงไปในกระบวนการ พบว่า การทำ Foresight ของชาติสมาชิกบางประเทศ มีสถาบันอนาคตศึกษาและมีฐานข้อมูลขนาดใหญ่ เพื่อรองรับการจัดทำ Foresight ในมิติด้านความมั่นคง

กล่าวโดยสรุป การจัดทำภาพอนาคต (Foresight) ในการประชุมทางวิชาการนานาชาติด้านความมั่นคงแห่งอาเซียน (TRACK II NETWORK OF ASEAN DEFENCE AND SECURITY INSTITUTIONS: NADI) ครั้งล่าสุดนั้น ชาติสมาชิกได้มีความเห็นร่วมกันในประเด็นให้มีการรายงานผลการประชุมต่อ คณะทำงานเจ้าหน้าที่อาวุโสกลาโหมอาเซียน (ADSOM) โดยในเนื้อความในบันทึกการประชุม (Chairman's report) ส่วนข้อเสนอแนะได้กำหนดให้การมองภาพอนาคตเป็นสิ่งที่ชาติสมาชิกอาเซียน ควรศึกษาและพัฒนาร่วมกันเพื่อร่วมกันสร้างความมั่นคงของภูมิภาคอย่างยั่งยืน

ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ฯ จึงได้รายงานผลการประชุมดังกล่าวต่อที่ประชุมคณะทำงานเจ้าหน้าที่อาวุโสกลาโหมอาเซียน (The ASEAN Defence Senior Officials' Meeting (ADSOM) ซึ่งจัดขึ้นที่โรงแรมดุสิตธานี หัวหิน จังหวัดเพชรบุรี เมื่อวันที่ 3 เมษายน พ.ศ.2562 ที่ผ่านมา และได้รับการบรรจุลงในข้อเสนอแนะเพื่อนำเสนอต่อที่ประชุมรัฐมนตรีกลาโหมอาเซียน (ASEAN Defence Ministers' Meeting: ADMM) ครั้งที่ 13 ซึ่งกระทรวงกลาโหมของประเทศไทยเป็นเจ้าภาพต่อไป ซึ่งนับว่าเป็นความสำเร็จในการผลักดันให้เกิดการจัดทำภาพอนาคตด้านความมั่นคงของอาเซียนร่วมกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอในระดับนโยบาย (รัฐบาล)

1.1 การทำภาพยุทธศาสตร์ 20 ปี ต้องมีการทบทวนโดยใช้เทคนิคของ Foresight ในแต่ละด้าน และภาพที่ได้เป็นภาพอนาคตที่เราสามารถตรวจสอบสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นที่สามารถเป็นตัวชี้วัดให้กับกระบวนการตามวงรอบยุทธศาสตร์ได้

1.2 กระบวนการในการกำหนดยุทธศาสตร์ใด ๆ ก็ตามที่ต้องมองภาพระยะยาว ควรที่จะใช้เทคนิคของ Foresight ในการกำหนดยุทธศาสตร์ในภาพรวม ซึ่งไม่ใช่เฉพาะด้านเศรษฐกิจ หรือความมั่นคงเท่านั้น

1.3 การทำ Foresight จะต้องทำในมิติแต่ละเรื่องที่ต้องการ สถาบันที่รับผิดชอบจึงต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง จึงต้องมีทรัพยากรอย่างเพียงพอ และต้องเชื่อมต่อกับสถาบันที่มีการศึกษาภาพอนาคตหรือมีการตรวจสอบสภาพแวดล้อมด้านอื่น ๆ ด้วย

2. ข้อเสนอในระดับกองทัพไทย

2.1 กองทัพไทยต้องศึกษา เผยแพร่ และต่อยอดความรู้เรื่องการจัดทำ Foresight ด้านความมั่นคง เพื่อเป็นเครื่องมือในการกำหนดนโยบายของกองทัพไทย ต่อไป เพื่อสร้างผู้เชี่ยวชาญและพัฒนากระบวนการศึกษาให้เหมาะสมกับกองทัพไทย

2.2 ข้อมูลประกอบหรือฐานข้อมูล จำเป็นต้องใช้ฐานข้อมูลย้อนหลัง ซึ่งผ่านการเก็บรวบรวม และข้อมูลปัจจุบันทั้งที่ปรากฏในข่าว หรือจากการศึกษาในหลายๆ สถานที่ รวมเป็น Big data ซึ่งกองทัพไทยควรสร้าง Big data ด้านความมั่นคงของตัวเองทั้งที่เป็น hardware และ Software

2.3 การทำการประเมินผล ตามกระบวนการกำหนดจุดมุ่งหมายทางยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงในทุกระดับ

2.4 การจัดทำภาพอนาคต (Foresight) ด้านความมั่นคงมีความสำคัญต่อกระบวนการกำหนดและจัดทำข่าวกรองทางยุทธศาสตร์ (Strategic Intelligence Model) แสดงให้เห็นว่า การมองภาพทางอนาคตมีความสำคัญในการประเมินและวิเคราะห์สถานการณ์ด้านความมั่นคง ให้กลายเป็นข่าวกรองทางยุทธศาสตร์ ดังนั้น การจัดทำภาพอนาคต (Foresight) จึงมีความสำคัญต่อการปฏิบัติงานด้านความมั่นคงของกองทัพไทยในอนาคตเป็นอย่างยิ่ง

2.5 หลักในการจัดทำ Foresight มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะในการทำงานเป็นกลุ่ม ซึ่งมีความเหมาะสมอย่างมากต่อหลักสูตรวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรที่มีนักศึกษามาจากทุกองค์กรของประเทศ และถูกคัดเลือกจากผู้ที่มีความสามารถและประสบการณ์สูง การใช้นักศึกษาหลักสูตรวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรเป็นผู้เชี่ยวชาญในการจัดทำ Foresight แต่ละประเด็นจึงเป็นแหล่งข้อมูลที่ดีที่สุดและง่ายที่สุดในการตอบคำถามประเด็นทางยุทธศาสตร์ที่ต้องการ

2.6 บางประเทศของชาติสมาชิกอาเซียนที่เข้าร่วมประชุม NADI ได้นำเสนอข้อมูลที่ใช้กระบวนการมองภาพอนาคต (Foresight) ที่ใช้กับมิติภาคความมั่นคง จึงทำให้ทราบว่า การใช้ foresight มีความจำเป็นต่อการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของชาติสมาชิกบางประเทศ ดังนั้น จึงเป็นสิ่งประเทศไทยควรตระหนักและเริ่มต้นการนำเทคนิค foresight มาใช้กับการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของประเทศ

2.7 ทุกชาติสมาชิกเห็นร่วมกันว่า Foresight มีความสำคัญ จึงได้กำหนดลงในข้อเสนอแนะว่า จะต้องมีรายงานต่อที่ประชุม ADMM หรือการประชุมรัฐมนตรีกลาโหมอาเซียนต่อไป

3. ข้อเสนอในระดับหน่วยปฏิบัติ

3.1 การทำภาพอนาคตภายใต้การปรับตาม Model การศึกษาของศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ฯ สามารถใช้ได้ในการกำหนดยุทธศาสตร์ระยะยาว ที่มีความแตกต่างกันตามภาพอนาคตที่ได้ อย่างหลากหลายและแม่นยำ มากกว่าการกำหนดภาพอนาคตในรูปแบบเดิม

3.2 ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ควรนำ Model ที่คิดค้นนี้ มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรนักศึกษายุทธศาสตร์ ซึ่งต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพราะพบว่า ความคิดที่ได้รับจากการทำกลุ่มจะเป็นความคิดที่ไม่ตายตัว และมีการพัฒนาด้วยตัวเองอย่างต่อเนื่อง

4. ข้อเสนอสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

4.1 เทคนิคของ Foresight ควรถูกใช้อย่างต่อเนื่องในมิติเศรษฐกิจที่มีผลต่อการอยู่รอดของบริษัทและองค์กร และได้ผ่านกระบวนการพิสูจน์แล้ว ดังนั้น การศึกษาในเชิงลึกถึงกระบวนการและวิธีการที่สถาบันอื่น ๆ ที่มีความแตกต่าง หรือมีความเป็นปัจเจกเพิ่มเติม จึงมีความสำคัญและจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างชุดความรู้ที่เป็นแก่นของการศึกษาวิจัยอนาคตอย่างต่อเนื่องต่อไป

4.2 จากการศึกษาค้างครั้งนี้ พบว่า องค์ประกอบที่สำคัญในการทำ Foresight ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น คือ การจัดทำกลุ่มจะต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านนั้นอย่างแท้จริง ซึ่งต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญในเนื้อหาที่ศึกษาเฉพาะเรื่องจากมิติของนักวิชาการและผู้ปฏิบัติ จึงจะทำให้ภาพที่ได้มีความหลากหลายและแม่นยำ นอกจากนี้ ความละเอียดของการหาผลลัพธ์ที่มีแนวทางการคิดที่แตกต่างไปจากภาพการวิเคราะห์ในอดีตอย่างลึกซึ้งมากขึ้นผ่านกระบวนการวิเคราะห์ที่เป็นระบบโดยจะให้ความสำคัญกับตัวผลักดัน (Driving Forces) ที่เกิดขึ้นและมีผลกระทบอย่างรุนแรง มีความไม่แน่นอนสูง โดยเฉพาะการทำงานเป็นกลุ่มที่ผ่านการคิดจากผู้เชี่ยวชาญ จึงมีผลที่แม่นยำและมีเหตุผลมากกว่าการคิดใน Model แบบเดิม

บรรณานุกรม

วารสารและหนังสือพิมพ์

จุมพล พูลภัทรชีวิน. “อนาคตศึกษาและการวิจัยอนาคต”. รัฐสภาสาร. ปีที่ 30 ฉบับที่ 7. 2525. หน้า 66 – 70.
วิโรจน์ สารรัตนะ. “อนาคตนิยมทางการศึกษา: หลักการ ทฤษฎี และบทวิเคราะห์”.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ อักษราพิพัฒน์ จำกัด. 2532.

ฝอยฝา ชูติดำรง. “ภาพอนาคตเพื่อการวางแผนจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน”. วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม. ปีที่ 11 ฉบับที่ 1. 2558.

อังศินันท์ อินทรกำแหง. “การวิจัยอนาคต: การศึกษาแนวโน้มบทบาทขององค์กร”. วารสารของสมาคมจิตวิทยาแห่งประเทศไทย. ปีที่ 12. 2548. หน้า 125-130.

วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย เอกสารวิจัย

เจนสิทธิ์ คนศิลป์. “การเปลี่ยนแปลงบทบาท/การดำเนินการของกองทัพไทยเพื่อรองรับต่อภัยคุกคามในอีก 20 ปีข้างหน้า”. (เอกสารวิจัยส่วนบุคคล, วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2560-256). หน้า 51-54.

ศุภย์ศึกษายุทธศาสตร์, สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ. “สรุปผลการประชุมทางวิชาการนานาชาติ ด้านความมั่นคงแห่งอาเซียนประจำปี (NADI Annual Meeting) เรื่อง ASEAN Defence Security Foresighting in the Next 2 Decades” ระหว่างวันที่ 25 ก.พ.- 3 มี.ค.62 ณ จ.เชียงใหม่. เอกสารอัดสำเนา. 2562.

ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

คม ชัด ลึก. “ไทย หวัง เป็นหุ้นส่วนยุทธศาสตร์อาเซียน”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก :

<http://www.komchadluek.net/news/politic/352222>, 2562.

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี , ทำเนียบรัฐบาล. “ข่าวทำเนียบรัฐบาล ประจำวันพุธที่ 14 พ.ย.2561”.

(ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก :

<http://www.thaigov.go.th/news/contents/details/16790>, 2561.

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. “ความมั่นคงแห่งชาติ (National Security)”. เอกสารประกอบการเรียน บทที่ 4. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก :

http://www.crma.ac.th/msdept/e_bookmsd2012/strategymys4010/pdf/lesson_4.pdf. 2555.

วิโรจน์ สารรัตน์. “อนาคตศึกษา : วิสัยทัศน์เพื่อการบริหารและการพัฒนา”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://ednet.kku.ac.th>. 2548.

จุมพล พูลภัทรชีวิน. “อนาคตศึกษา”. โครงการจิตวิวัฒน์, มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์ สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : NewConsciousness@thainhf.org. 2548.

ภาสกร เรืองรอง, มลชยา หวานชะเอม และคณะ. “การวิจัยอนาคต”. ภาควิชาเทคโนโลยีและการสื่อสาร, มหาวิทยาลัยนเรศวร. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.gotoknow.org/posts/614122>. 2559.

วิทยา พรพัชรพงศ์. “อนาคตศึกษา : วิสัยทัศน์เพื่อการบริหารและการพัฒนา”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.gotoknow.org/posts/76101>. 2550.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-ยศ-นามสกุล พลอากาศตรี ภูมิใจ เลขสุนทรากร

วัน เดือน ปีเกิด 20 กรกฎาคม 2507

การศึกษา

การศึกษาในประเทศ :

โรงเรียนเตรียมทหาร รุ่นที่ 24

โรงเรียนนายเรืออากาศ รุ่นที่ 31

หลักสูตรโรงเรียนผู้บังคับฝูง รุ่นที่ 91

หลักสูตรโรงเรียนเสนาธิการทหารบก ชุดที่ 81

หลักสูตรวิทยาลัยเสนาธิการทหาร รุ่นที่ 50

หลักสูตรการระดมสรรพกำลังเพื่อการทหาร รุ่นที่ 8

หลักสูตรนักยุทธศาสตร์ รุ่นที่ 9 ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

ASEAN Defence Leadership Development Programme 2015

ปริญญาโท MBA บริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ได้รับทุนศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยรังสิต (Ph.D candidate)

การศึกษาต่างประเทศ :

โรงเรียนนายเรืออากาศเยอรมัน (OSLW) รุ่นที่ 54 สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

ปริญญาตรี-โท วิศวกรรมโยธา มหาวิทยาลัยทหารมิวนิค สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

Crisis Intervention in the Community, Israel

หลักสูตรฝ่ายอำนวยการสหประชาชาติ United Nation Staff Officer Course

(UNSOC) สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

ระบบสนับสนุนการส่งกำลังบำรุงรวม (ILS), Australia

15th International Symposium Course 2012, China

ประวัติการทำงาน

อาจารย์ภาควิชาวิศวกรรมโยธา โรงเรียนนายเรืออากาศ

ผู้ช่วยผู้อำนวยการกองยุทธศาสตร์ วิทยาลัยเสนาธิการทหาร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

ฝ่ายเสนาธิการทหารประจำสำนักรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม พลเอก บุญรอด สม

ทัศน์

ผู้อำนวยการกองภูมิภาคศึกษา ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ
รองผู้อำนวยการสำนักส่งกำลังบำรุงร่วม กรมส่งกำลังบำรุงทหาร

ตำแหน่งปัจจุบัน

ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

สรุปย่อ

ลักษณะวิชา ยุทธศาสตร์

เรื่อง “การศึกษาเทคนิค Foresight ในการกำหนดภาพอนาคตความมั่นคงของอาเซียน”

ผู้วิจัย พลอากาศตรี ภูมิใจ เลขสุนทรากกร **หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 61**

ตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทุกวันนี้การพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง ความมั่นคง และทางสังคม ไม่สามารถดำเนินการได้เพียงภายในประเทศ ด้วยการเปลี่ยนแปลงในบริบทของโลกทั้งในด้านสังคม เทคโนโลยีเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการเมืองในอนาคต การเปิดกว้างทางการติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูล ความร่วมมือระหว่างประเทศ และโอกาสที่มาพร้อมกับการแข่งขันที่รุนแรงและรวดเร็วตามสภาพการณ์โลกที่ออกไปได้ในทุก ๆ มุมของโลก ที่เกิดขึ้นนี้จึงการแข่งขันในปัจจุบันที่อยู่ในแบบ “VUCA World” เพื่อการเตรียมความพร้อมรับมือกับสถานการณ์ที่ไม่อาจคาดคิดได้ เราจึงต้องมองโลกอย่างรู้เท่าทันในแบบองค์รวม (Holistic View) เนื่องจากการมองโลกในแบบองค์รวมเป็นการให้ความสำคัญกับปัญหาในจุดเล็ก ๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อและลุกลามไปสู่จุดต่าง ๆ ได้ เพราะโลกเรามีการเชื่อมโยงกัน (Connectivity) อย่างซับซ้อน การเปลี่ยนแปลงในมิติหนึ่งหรือประเทศหนึ่งจึงส่งผลกระทบต่อทุกมิติและทุกประเทศด้วย ซึ่ง “ภาวะเศรษฐกิจถดถอยอย่างรุนแรงของเวเนซุเอลา” เป็นตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจน

การวางยุทธศาสตร์และการมองอนาคต (Foresight) เพื่อคาดการณ์ปัญหาที่ประเทศอาจจะต้องเผชิญในช่วง 5 ปี 10 ปี หรือ 20 ปีข้างหน้า จึงเป็นเทคนิคในการวางแผนระยะยาวที่สามารถนำมาใช้ในทุก ๆ ระดับตั้งแต่ระดับองค์กรจนถึงระดับประเทศ โดยจะมีการสร้างภาพอนาคตที่ดีที่สุด (Best Case Scenario) เพื่อใช้ในการวางแผนให้เกิดภาพนั้นให้ได้ และสร้างภาพอนาคตที่เลวร้ายที่สุด (Worst Case Scenario) เพื่อใช้ในการวางแผนป้องกันไม่ให้เกิดภาพนั้น ในอาเซียนประเทศที่ใช้การมองอนาคต (Foresight) ช่วยในการวางแผนพัฒนาและบริหารประเทศ แล้วประสบความสำเร็จอย่างมาก คือ ประเทศสิงคโปร์ สำหรับประเทศไทย ปัจจุบันยังไม่นิยมนำการมองอนาคต (Foresight) มาใช้ในการบริหารประเทศ มีเพียงการใช้กระบวนการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมทางยุทธศาสตร์ (Security Environmental Scanning) จากทุกพลังอำนาจของชาติ (National Power) มาเป็นเครื่องมือใน

การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ชาติระยะ 2 - 20 ปี ซึ่งในการคาดการณ์อนาคตระยะยาวอาจให้ภาพที่ขาดความแม่นยำ และไม่ละเอียด เพราะเป็นวิธีที่เหมาะสมสำหรับการคาดการณ์ระยะสั้นช่วง 2-3 ปี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อตรวจสอบสถานะแวดล้อมด้านความมั่นคงของประชาคมอาเซียน
2. เพื่อศึกษาเทคนิค Foresight ในการกำหนดภาพอนาคต
3. เพื่อกำหนดภาพอนาคต (Foresight) ด้านความมั่นคงของอาเซียนในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

ขอบเขตของงานวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.1 การวิจัยครั้งนี้ ใช้เทคนิคการกำหนดภาพอนาคต (Foresight) ในมิติความมั่นคงความมั่นคงแบบองค์รวม (Comprehensive Security) ของประชาคมอาเซียน ในห้วงระยะ 20 ปีข้างหน้า โดยให้ความสำคัญกับประเด็นของการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในอาเซียนเป็นอันดับหนึ่ง

1.2 ศึกษาและดำเนินการวิจัยด้วยกระบวนการจัดทำภาพอนาคตโดยใช้เทคนิค Foresight เท่านั้น

2. ขอบเขตด้านประชากร ประกอบด้วย มีกลุ่มประชากร 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 : กลุ่มเพื่อการศึกษาเทคนิคการกำหนดภาพอนาคต ประกอบด้วย คณะผู้บริหารและบุคลากรด้านวิชาการของศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ จำนวน 35 คน

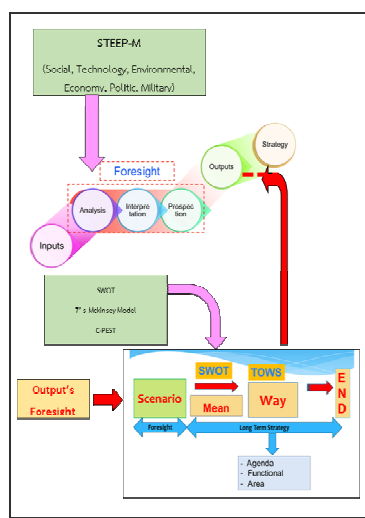
กลุ่มที่ 2 : กลุ่มเพื่อการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย คณะอาจารย์ที่ปรึกษาและคณบดี นักศึกษาหลักสูตรนักยุทธศาสตร์ รุ่นที่ 12 จำนวน 35 คน

กลุ่มที่ 3 : กลุ่มเพื่อการเปรียบเทียบและให้ข้อเสนอแนะ ประกอบด้วย ผู้แทนของหน่วยงานและสถาบันวิชาการด้านความมั่นคงจากกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนที่เข้าร่วมการประชุม Track II Network of ASEAN Defence and Security Institutions (NADI) จากประเทศสมาชิกอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ จำนวน 40 คน

3. ขอบเขตด้านเวลา

ระยะเวลาการศึกษาวิจัย ตั้งแต่ธันวาคม 2561- พฤษภาคม 2562

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง “การศึกษาเทคนิค Foresight ในการกำหนดภาพอนาคตความมั่นคงของอาเซียน” ครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผ่านกระบวนการการมองอนาคต (Foresight) ซึ่งเป็นเทคนิคหนึ่งของการวิจัยเชิงอนาคต (Futures Research) ซึ่งมีกระบวนการจัดทำภาพอนาคต (Foresight Framework) โดยใช้การตรวจสอบสภาพแวดล้อมด้วยหลักการของ STEEP-M และการศึกษาจากทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยมีกรอบแนวคิดการวิจัย ดังภาพ

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์หาแนวโน้มของภาพอนาคต โดยนำประเด็นที่อยู่ใน Critical Scenario ได้แก่ “การเตรียมความพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในภูมิภาคอาเซียน” มาวิเคราะห์เพื่อหา Black - bone ที่แตกต่างกันหรือไม่มีความสัมพันธ์กัน มี 2 แกนที่จะส่งผลกระทบต่อสำคัญในการกำหนดภาพในอนาคตของอาเซียน ได้แก่ ความมุ่งมั่นทางการเมือง (รัฐบาล) (Political Will) และการมีส่วนร่วมของสังคม (Social Participation) ทำให้มี 4 ภาพ ดังนี้

1. Scenario A (ข้างลากลครก/ เข็นครกขึ้นภูเขา/ อำมาตย์ผู้เดียวดาย)

- (1) เกิดความขัดแย้งในสังคมจากภาคประชาชนที่ไม่ให้ความร่วมมือแต่รัฐบาลทำ
- (2) ประชาชนไม่ตระหนักกับปัญหา ไม่ปฏิบัติตาม กม.
- (3) โครงการต่าง ๆ ไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากประชาชน

2. Scenario B (อาเซียนร่วมใจ/ กระบี่ไร้เทียมทาน)

- (1) สร้างมาตรฐาน มาตรการทาง กม. ร่วมกันของอาเซียนทั้งในภาครัฐและภาคองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ
- (2) เกิดเครือข่ายความร่วมมือในการแก้ปัญหา

- (3) ประชาชนให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตาม กม. ระเบียบ ข้อบังคับ มีการฝึกปฏิบัติร่วมกัน
- (4) อาเซียนมีความเข้มแข็งในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ
- (5) มีการตอบสนองต่อภัยพิบัติอย่างมีประสิทธิภาพทั้งในระยะเฝ้าระวังป้องกันเตรียมการ ระหว่างเกิดภัยพิบัติ และการฟื้นฟูหลังเกิดภัยพิบัติ
- (6) การมี Stock piling ที่สมบูรณ์

3.Scenario C (Broken ASEAN / Critical ASEAN / ลมปรมาณแตกชาน) ***

- (1) ไม่มีมาตรฐาน มาตรการทาง กม. ร่วมกันของอาเซียนทั้งในภาครัฐและภาคองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ
- (2) ไม่มีเครือข่ายความร่วมมือในการแก้ปัญหาทั้งจากรัฐและประชาชน
- (3) ไม่เกิดความร่วมมือในภาคการปฏิบัติตาม กม. ระเบียบ ข้อบังคับ มีการฝึกปฏิบัติร่วมกัน

4.Scenario D (กระป๋องใจ/ เด็กกำพร้า)

- (1) ประชาชนตระหนักกับปัญหา
- (2) รัฐบาลเริ่มตระหนักกับปัญหา
- (3) การบังคับใช้ กม. ไม่มีประสิทธิภาพ
- (4) กม. ไม่มีความอ่อนตัวในการแก้ไข ซับซ้อน
- (5) ความอ่อนไหวในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
- (6) ภารกิจทางทหารของแต่ละประเทศไม่เหมือนกัน
- (7) องค์กรภาคประชาสังคมมีบทบาทนำในการเผชิญปัญหา

จากภาพอนาคตทั้ง 4 แบบที่ได้ จะเห็นว่า Scenario C (Broken ASEAN / Critical ASEAN / ลมปรมาณแตกชาน) เป็นภาพอนาคตที่แสดงให้เห็นถึงการขาดการเตรียมความพร้อมที่เมื่อเกิดปัญหา จะทำให้เกิดความเสียหายได้มากที่สุด เรียกว่าเป็น Best case scenario ของการวิจัยครั้งนี้ จึงนำภาพอนาคตใน Scenario C มาจัดทำคำบรรยายเพื่ออธิบายความหมาย ได้ดังนี้

“อาเซียนไม่มีมาตรฐาน /มาตรการทาง กม. ร่วมกันที่ใช้ในภาครัฐและภาคองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ และขาดเครือข่ายความร่วมมือในการแก้ปัญหาทั้งจากรัฐ และการเชื่อมโยงสู่ภาคประชาชน ส่งผลให้เกิดการขาดความร่วมมือในการปฏิบัติตาม กม. ระเบียบ ข้อบังคับ ตลอดจนขาดการฝึกปฏิบัติร่วมกัน”

เมื่อตรวจสอบปัจจัยด้านความร่วมมือของภาคประชาสังคม ทั้งปัจจัยภายในและภายนอก สัมพันธ์กับภาพอนาคตที่ได้ จึงได้ข้อสรุปว่า ASEAN ต้องดำเนินการดังต่อไปนี้

1. มีกระบวนการสรรหาผู้นำที่มีคุณภาพและมีวาระในการดำรงตำแหน่งที่เหมาะสมของผู้นำอาเซียน (การจัดองค์กรและโครงสร้างอาเซียน)
2. สร้างกลไกความร่วมมือ/มีช่องทางเปิดรับความช่วยเหลือในการแก้ปัญหาาร่วมกับประเทศคู่เจรจา ประเทศนอกภูมิภาค และมิตรประเทศ
3. สร้างวัฒนธรรมร่วมของอาเซียน /คุณค่า/ค่านิยม (ความปลอดภัย) /ความรู้ ทักษะ และความตระหนักเรื่องภัยพิบัติร่วมกันของประชาชนอาเซียน
4. ส่งเสริมธรรมาภิบาลทั้งในภาครัฐและภาคประชาชน

สิ่งที่อาเซียนต้องดำเนินการ มาวางแผนรองรับระยะยาว โดยจัดลำดับความสำคัญและความเร่งด่วนในการดำเนินการและพิจารณาถึงปัจจัยของความสำเร็จ แสดงผลดังนี้

- (1) มีกระบวนการสรรหาผู้นำที่มีคุณภาพและมีวาระในการดำรงตำแหน่งที่เหมาะสม (จัดองค์กรและโครงสร้างของอาเซียน) (5 ปี)
- (2) สร้างกลไกความร่วมมือ/มีช่องทางเปิดรับความช่วยเหลือในการแก้ปัญหาาร่วมกับประเทศคู่เจรจา ประเทศนอกภูมิภาคและมิตรประเทศ (10 ปี)
- (3) สร้างวัฒนธรรมร่วมของอาเซียน /คุณค่า/ค่านิยม(ความปลอดภัย) /ความรู้ ทักษะ และความตระหนักเรื่องภัยพิบัติร่วมกันของประชาชนอาเซียน (15 ปี)
- (4) ส่งเสริมธรรมาภิบาลทั้งในภาครัฐและภาคประชาชน (20 ปี)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอในระดับนโยบาย (รัฐบาล)

1.1 กระบวนการในการกำหนดยุทธศาสตร์ใด ๆ ก็ตามที่ต้องมองภาพระยะยาว ควรที่จะใช้เทคนิคของ Foresight ในการกำหนดยุทธศาสตร์ในภาพรวม ซึ่งไม่ใช่เฉพาะด้านเศรษฐกิจ หรือความมั่นคงเท่านั้น

1.2 การทำ Foresight จะต้องทำในมิติแต่ละเรื่องที่ต้องการ สถาบันที่รับผิดชอบจึงต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง จึงต้องมีทรัพยากรอย่างเพียงพอ และต้องเชื่อมต่อกับสถาบันที่มีการศึกษา ภาพอนาคตหรือมีการตรวจสอบสภาพแวดล้อมด้านอื่น ๆ ด้วย

2. ข้อเสนอในระดับกองทัพไทย

2.1 กองทัพไทยต้องศึกษา และต่อยอดความรู้เรื่องการจัดทำ Foresight ด้านความมั่นคง เพื่อเป็นเครื่องมือในการกำหนดนโยบายของกองทัพไทย

2.2 ข้อมูลประกอบหรือฐานข้อมูล จำเป็นต้องใช้ฐานข้อมูลย้อนหลัง ซึ่งผ่านการเก็บรวบรวม และข้อมูลปัจจุบันทั้งที่ปรากฏในข่าว หรือจากการศึกษาในหลายๆ สถานที่ รวมเป็น Big data

2.3 การจัดทำภาพอนาคต (Foresight) ด้านความมั่นคงมีความสำคัญต่อกระบวนการกำหนดและจัดทำข่าวกรองทางยุทธศาสตร์ (Strategic Intelligence Model) ดังนั้น การจัดทำภาพอนาคต (Foresight) จึงมีความสำคัญต่อการปฏิบัติงานด้านความมั่นคงของกองทัพไทย

2.4 หลักในการจัดทำ Foresight มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะในการทำงานเป็นกลุ่ม ซึ่งมีความเหมาะสมอย่างมากต่อหลักสูตรวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรที่มีนักศึกษามาจากทุกองค์กรของประเทศ และถูกคัดเลือกจากผู้ที่มีขีดความสามารถและประสบการณ์สูง การใช้นักศึกษาหลักสูตรวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรเป็นผู้เชี่ยวชาญในการจัดทำ Foresight แต่ละประเด็น จึงเป็นแหล่งข้อมูลที่ดีที่สุดในการตอบคำถามประเด็นทางยุทธศาสตร์ที่ต้องการ

2.7 สมาชิกอาเซียนเห็นร่วมกันว่า Foresight มีความสำคัญ จึงได้กำหนดลงในข้อเสนอแนะว่า จะต้องมีการรายงานต่อที่ประชุม ADMM หรือการประชุมรัฐมนตรีกลาโหมอาเซียนต่อไป

3. ข้อเสนอในระดับหน่วยปฏิบัติ

3.1 ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ควรนำ Model ที่คิดค้นนี้ มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรนักศึกษายุทธศาสตร์ ซึ่งต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพราะพบว่า ความคิดที่ได้รับจากการทำกลุ่มจะเป็นความคิดที่ไม่ตายตัว และมีการพัฒนาด้วยตัวเองอย่างต่อเนื่อง

4. ข้อเสนอสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

4.1 จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่า องค์ประกอบที่สำคัญในการทำ Foresight ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น คือ การจัดทำกลุ่มจะต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านนั้นอย่างแท้จริง ซึ่งต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญในเนื้อหาที่ศึกษาเฉพาะเรื่องจากมิติของนักวิชาการและผู้ปฏิบัติ จึงจะทำให้ภาพที่ได้มีความหลากหลายและแม่นยำ